ARH Diss. B-26914

T a r t u R i i k l i k Ü l i k o o l

NSV Liidu ajaloo kateeder

S. V e r n i k

M Õ I S A K Ü L A L I N A V A B R I K U

A J A L U G U

D i p l o m i t ö ö

Juhendaja: ajalookandidaat
J. R a i d

NSV Liidu ajal. nad.
Inv. nr. 1822

T a r t u 1964

SISSEJUHATUS

Kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomine ja ülesanne - muuta NSV Liit tehniliselt kõige täiuslikumaks ja võimsamaks tööstusriigiks maailmas, nõuab tööstuse ja eriti rasketööstuse igakülgset arendamist.[1] Nende ülesannete täitmine ei nõua mitte ainult uute tootmisettevõtete rajamist, vaid ka juba olemasolevate põhjalikku tundmist, et oma aja ära elanud tootmisprotsessi ja tootmisvahendeid asendada uute teaduse ja tehnika viimase sõna järele valmistatud sisseseadetega. Ehitades uut ei saa jätta unustusse Juhan Liivi sõnu: "Kes minevikku ei mäleta, elab olevikuta!" Õppides ajalugu, me näeme, et juba ürgaegadest peale on materiaalsete väärtuste loojad püüdnud pidevalt täiustada tootmisprotsessi, otsides seejuures uusi võimalusi ja lahendusi. Tootmise ja eelkõige tootlike jõudude areng on muutnud ühiskondlikke suhteid ja põhjustanud kogu inimühiskonna ajalooarengu, ühiskondlik-majanduslike formatsioonide vaheldumise, mille tagajärjel jõudis ühiskond kapitalismi. Kapitalismi tingimustes tekkis suurtööstus, mis andis tootmisele ühiskondliku iseloomu, mis tööstuse arenemise käigus üha süvenes.[2] Samal ajal kuulusid tootmisvahendid kapitalistidele, kes selle kaudu omastasid suuri lisaväärtusi, ekspluateerides töölisi kõige julmemal kombel. Tootmise ühiskondlik iseloom ja tootmistulemuste omastamine erakapitalistide poolt - see on peamine vastuolu kapitalistlikus ühiskonnas, on klassivõitluse allikas, mille tulemusena kukutatakse vana,

---

1) NLKP programm, Tallinn, 1961, lk.63

2) O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile, Tallinn, 1963, lk.5

oma aja ära elanud ühiskondlik-majanduslik formatsioon ja rajatakse uus, mis vastab rahva nõudeile ja võimaldab kiiret tootlike jõudude arengut. Sellise pöörde oma maa majandus- ja poliitilises elus teostas ka Eesti töölisklass 1917.a. ning kindlustas oma rahvale lõplikult vaba ja igakülgse arengu 1940.a. Nõukogude rahvaste vennalikus peres on eesti rahvas viimastel aastakümnetel astunud sellise suure sammu oma maa majandus- ja kultuurielu arengus edasi, mida ei ole suutnud saavutada ükski kapitalistlik väikeriik.

Eesti NSV sammub toodangu hulgalt ühe elaniku kohta kindlalt esireas Nõukogude Liidus ja isegi maailmas. Nii kuulus 1962.a. andmete kohaselt maailmas esikoht Eesti NSV-le järgmistel tootmisaladel ühe elaniku kohta: põlevkivi - 9041 kg, väävelhape monohüdraadis - 110,9 kg, mineraalväetis - 433 kg, kala - 87,4 kg, või - 12,3 kg, piima 648,7 kg. nahkjalatsid - 4,o paari, puuvillane riie - 99,8 m ja samuti ka linane riie - 6,8 m. [1)]

Suured on olnud eesti rahva edusammud arendades oma maa tööstust, mille üheks küllaltki suureks koostisosaks on tekstiilitööstus. Tekstiilitööstuste hulka kuulub ka Mõisaküla linavabrik. Käesoleva töö eesmärgiks ongi anda ülevaade nimetatud väikese tööstusettevõtte kujunemisest ja ajaloolisest arenguteest, mille vältel on muutunud tootmissuhted, tootmisvahendid kui ka valmistatavad artiklid.

Muutused tootmisprotsessis on toonud muutusi kogu väikese töölisasula ellu, kus mehed leiavad tööd põhiliselt Raudteetehases ja Tallinna Ekskavaatoritehase Mõisaküla tsehhis, kuna naistöölised on oma enamuselt koondunud linavabrikusse. Mõisaküla linavabrik on üle poole sajandi vana ning selle aja vältel on sealne töölispere elanud üle nii mure- kui rõõmupäevi. On saanud tunda aktsionäride julma ekspluateerimist, hirmu töö ja

---

1) A.Veimer, Viie aasta plaani koostamine on üldrahvalik ülesanne, "Eesti Kommunist", Tallinn, 1964, nr. 2, lk. 34-38.

homse leiva eest, on elanud üle okupatsiooniaastate koledusi ja kaks verist ning julma maailmasõda, kuid on näinud ka rõõmupäevi, mil vabriku tornis hakkas lehvima punane lipp, mil kadus mure homse päeva pärast ja töölisesse hakati suhtuma sama lugupidavalt kui igasse teise inimesse. Kasvas töötajate huvi töö ja töö tulumuste vastu, mille tõendiks on see, et Mõisaküla linavabrik on pidevalt sammunud Eesti linavabrikute esireas. Iga aastaga annab vabrik meie maale üha rohkem riiet, aidates seega kaasa meie majanduse ees seisva ülesande lahendamisele - kommunistliku ühiskonna materiaal-tehnilise baasi loomisele.

Kogudes materjale käesolevaks tööks, kasutasin allikatena O.Karma tööd "Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile", milles autor on andnud küllaltki põhjaliku ülevaate Eesti tööstuse arengust kuni Oktoobrirevolutsioonini. Tööstuse arengu küsimuste valgustamiseks nõukogude perioodil kasutasin A.Veimeri "Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine", E. Kulli "Tehniline progress Eesti NSV tööstuses" ja Teaduslik-tehnilise informatsiooni bülletääne "Kergetööstus". Sotsialistliku võistluse ja kommunistliku töö liikumise küsimuses oli lisa materjaliks B.Viidingu "Kommunistliku töö kollektiivides".

Töös kasutatud arhiivimaterjal paikneb Eesti NSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi Mõisaküla linavabriku fondis nr. 4468 ja EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi fondis nr. 727. Perioodikas ilmunud andmeid kasutasin Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimelisest Kirjandusmuuseumist, Tartus.

Käesoleva perioodi andmete kogumisel kasutasin andmeid linavabriku ühiskondlike organisatsioonide dokumentatsioonidest, raamatupidamisest ja kaadrite inspektorilt.

Minevikusündmuste käsitlemiseks ja paremaks mõistmiseks vestlesin paljude vanade tööliste ning ühiskon-

nategelastega, kes oma mälestustega aitasid arhiivimaterjali elustada.

Raskuseks töö koostamisel oli mittetäielike andmete säilimine arhiivides. Täielikult puuduvad andmed toodangu hulga ja tööliste arvu kohta aastatest 1909-1920, mil vabrik töötas osaühisusena. Samuti puuduvad põhilised näitajad 1940-1941 ja 1941-1944.a. kohta. Vanade töötajate mälestuste järgi kontoris olnud materjalid põletati. Hävinenud on samuti ühiskondlike organisatsioonide tööd käsitlevad materjalid eelpool nimetatud perioodide kohta. Korrastamata on ka praegu linavabriku arhiivis olevad dokumendid, mis raskendas uurimistööd.

MÕISAKÜLA LINAVABRIKU RAJAMINE JA TEGEVUS KUNI AASTANI 1940.

I. Linavabrik esimesel tööperioodil.

"Linakasvatus, ketramine ja kudumine oli laialdane virga talurahva tööala ja ülalpidamise allikas." [1] Tegelemine linakasvatusega nõudis küllalt suurt tööjõudu ning seepärast võimegi juba 19. saj. alates vaadelda linaharimist ning sellega seotud töid kui kehviktalupoegade elatusallikat, kuna küla jõukam kiht, kes oli peamine linakasvataja, ei suutnud ise lina harida, vaid palkas selleks kehvikuid.

19.saj. I poolel toimus lina töötlemine peamiselt käsitsi. Vanima linatöötlemise vabrikuna võime märkida Narva linavabrikut, mis ehitati aastal 1851 Narva kalevivabrikandi ja pankur A.Stieglitzi poolt, kuna seal oli võimalus kasutada Narva kose energia rikkalikke resursse. Seejärel alustasid tööd väiksemad linavabrikud Valgas (1896), Kavastu mõisas (1898), Toris (1899), Leevakul (1900) [2], Pärnus (1909) ja Mõisakülas. Enamuses nimetatud linavabrikutes toimus ainult toorlina töötlemine, kuna ketramine ja kudumine toimus endiselt käsitsi. Toorlina mehhaaniline töötlemine võimaldas üle minna ka linaketramis- ja kudumisvabrikute rajamisele. Mõisaküla Linavabrik ehitatigi alguses linaketramise vabrikuna. Rahva pärimuste kohaselt oli linna kohal varem ainult soo, kohati isegi raba. Kivi tänavalt võis kuremarju korjata. Sinna, kuhu linavabrik rajati, oli vajunud härg sisse,mille järgi sood nimetati Härjasooks.

---

1) H.Kõiva, Lina, tema kasvatamine ja harimine,Tallinn, 1933, lk. 4.

2) O. Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile, Tallinn, 1963, lk. 77.

Härjasoo kuulus Abja parunile, kes müüs sellest osa talu ostnud peremehele Rõigas'ele (Reigas).

Linaketramise vabriku ehitamiseks Mõisaküla oli terve rida eeldusi. Kitsarööpmelise raudtee ehitamine Pärnu - Viljandi vahel, andis tööd meestele, eriti aga laienes meeste tööpõld, kui Mõisaküla rajati raudteetehased 1899.a. Uue vabriku ehitamine pani aluse ehitustegevusele ja asula tekkimisele keset sood,"... kus varemalt kuremarjad ja murakad kasvasid ja öösorrid oma tumedat laulu kuulda lasksid. Nüüd aga leitakse marjade asemel kuldrahasid ja raisakullide laulu asemel kõlab tihti mõnus muusika." [1] Et raudteel leidsid tööd mehed, siis naised olid enamuses kodused ja nende hulgas leidus küllaldaselt vabu töökäsi, kes meeleldi asusid tööle linavabrikusse, et teenida lisa perekonna toidule. Linaketramise vabriku rajamist Mõisaküla soodustas ka asjaolu, et Abja ümbrus oli hea linakasvatuse rajoon ning seega oli tööstusele külluses toorainet, mille esmase töötlemise teostas peamiselt Abja Linavabrik (1913). Ja lõpuks leidus küllaltki rahakas mees, kes oli huvitatud sellest, et oma ~~rikkust tõestada koduküla rahvale~~ kapitali rakendada tootmisse.

Mõisaküla Linavabriku rajajaks oli Suitsumatsi taluperemehe Allik'u noorem poeg, kes rikastus linaga kaubitsemisest, sest 20. saj. alguses käisid linakaupmehed ringi mööda talusid oma hobuste ja kaaluga, ostes üles toorlina. Kaalud seati aga selliselt, et kokkuostetud lina kaal oli alati väiksem kui tegelik kaal. Sellisel teel rikastunud linakaupmees Allik hakkaski ehitama Mõisaküla linavabrikut 1909.a. "Maa vabriku jaoks andis kohalik taluperemees Reigas, kuna Allik ja Käärik ettevõtet finantseerisid". [2] Käärik oli Pärnu Jack'i kontori osanik ning oli samuti huvitatud sellest, et oma raha paigutada tootmisse. Hoone ehitati pika plekkkorstnaga ühekordse ehitusena, kus asus heideruum, karderuum ja eeltööstuse ruum. Eeltööstus oli sisustatud ühe eeltööstuse komplektiga, millel töödeldi nii lina kui takku. Allik oli huvitatud Käärikust kui inimesest, kes

---

1) "Kodu", 1913, nr. 10, lk. 79.
2) "Päevaleht",1913, nr.212.

tundis linaketramist, kuna ta oli varem töötanud Tori linavabrikus.

Esimesed ketrajad kauples Allik samuti Torist ning nendeks olid Ida Kitsing ja Mann Pärler, kes mõlemad olid tuntud kui head ketrajad ja kellede ülesandeks oli teiste ketrajate väljaõpetamine. Ketrusmasinaid oli 4, kokku 6 külge. Esimestel masinatel ketrasid: Marie Kull-Pärler, Ida Kitsing, Riina Tammisser, Marie Kroverk, Liisi Saal ja Tasane.[1)]

Tööstus osutus elujõuliseks, nii et juba järgmisel aastal tuli seda suurendada ja maad juurde osta ning ka uusi osanikke juurde leida. Osanikkude arv tõusis aegamööda üheksani ja osasid oli 13. Ettevõtet nimetati "Mõisaküla lina- ja takuketramise o/ü". Seega kujunes Mõisaküla Linavabrik esimeseks suuremaks linavabrikuks Lõuna-Eestis, sest Viljandi linavabrik asutati hiljem ning senini Lõuna-Eestis tegutsenud linavabrikud olid peamiselt kohaliku tähtsusega ketrustööstused. Mõisaküla vabrik a ga valmistas saadusi ka müügiks.[2)]

1913, kui vabrik muutus osaühisuseks, olid seal osanikeks: 1. Allik - Pärnu linakaupmees,
2. Siitam - linakaupmees,
3. Kuuse - Kiikre talu peremees
4. Pärler - endine Jäärja vallavanem,
5. Bakis - raudtee depoo korraldaja,
6. Vihmann - värvimis- ja vanutustööstuse omanik Pärnus,
7. Klein - meresõidu kapten, hiljem Pärnu pangas,
8. Peerens,
9. Tannebaum.

Samal 1913.a. ehitati vabrikule juurde kolmekordne osa, kus II korrusel asus kuivatus ning kolmandale kor-

---

1) Endise töölise, pensionär, E. Osol'i mälestustest.
2) Endise töölise A.Siitam'i mälestustest.

rusele asetati kaks veepaaki, mis varustasid vabrikut veega ning milles töölised käisid salaja palava ilmaga suplemas.[1] Muretseti juurde ka masinaid. Ketrusmasinate arv ulatus nüüd 12-le ja külgede arv 12-le ning muretseti uued lina- ja taku eeltööstuse komplektid. Suurendati veel katlamaja ning ehitati vabrikule kivikorsten. Vabriku ühekordse osa katusealune kasutati ära linasugemisruumina. Masinad osteti peamiselt Saksamaalt Scheideli masinavabrikust, mis asus Bielefeldi linnas. (Ruhris)

1913.a. Mõisaküla linaketramise vabriku omanikud otsustasid osanikke veel juurde võtta ja rajada ketramise kõrval vabrikusse ka kudumise koos pleegitamise ja pressimisega.[2] Sel eesmärgil sõitis 1914.a. kevadel Allik koos perekonnaga Saksamaale, et ühtlasi huvireisi kõrval muretseda ka vajalikke masinaid. Et Allik ise saksa keelt ei osanud, siis sõitis temaga kaasa tõlgina õpetaja Üts. Kavatsetud ümberkorraldused katkestas alanud I Maailmasõda ning Allik jõudis perekonnaga tagasi Rootsi kaudu ilma masinateta.[3]

Vabrikus valmistati lõnga peamiselt talupoegadele, kellede käest võeti vastu soetud lina, millest valmistati mitmesuguses jämeduses linast lõnga. Osa lõnga valmistati ka ekspordiks, peamiselt Venemaale, sealt edasi Saksamaale ja Rootsi.

Vabrikus töötas keskmiselt 60-80 töölist, kusjuures koormus oli suurem sügisel ja talvel, kuna kevadel ja suvel oli tööd vähem, vahel vabrik suvekuudel tooraine puuduse tõttu isegi seisis.

Linavabriku olemasolu püüti laiematele ringkondadele teatavaks teha ajalehtede kaudu. Esmane teade ~~ajalehes~~ ilmus 1909.a. 4. juuni Viljandi ajalehes "Meie Kodumaa", kus teatati, et lina "vastu võtmine on Mõisakülas Reigase

---

1) Endise töölise A.Siitam'i mälestustest.

2) "Postimees", 1913, nr. 158.

3) A.Siitam'i mälestustest.

ja Pärnus kaupmees J. Allika juures avatud ja lõng saab juba selle aasta sügisel tellijatele tagasi toimetatud." [1]

Mõni kuu hiljem avaldati "Sakalas" kuulutus, mis kiidab toodangu kvaliteeti. "Mõisaküla linavabrik töötab ... kõige uuema süsteemiga, kõige täielikumad masinad teevad kõige parema töö, millega ükski teine kodumaa vabrik võistelda ei jõua. Tööhinnad odavamad ..."

"Tööde vastuvõtmiseks on vabrikul peale peakontori, Mõisakülas, asemikud igas linnas, maakonnas, alevites ja kiriku juures." [2] Sellise vabriku agentide võrguga loodi tihe side ka kaugemate piirkondade talupoegadega ja linavabrik omas küllaltki palju tellimusi talurahvalt.

Alanud "Euroopa sõda andis kiuküsimusele erilise tähtsuse. Tuleb arendada oma linatööstust, kuna see annab suurt tulu". [3]

Enne I Maailmasõda loeti Mõisaküla linavabrikut Eesti suurtööstuslike ettevõtete hulka. 1913.a. andmeil oli töölisi 53, 1914.a. sõja eel 114. Toodang 1913.a. 48.000 rbl. Jõumasinaks oli aurumasin võimsusega 150HJ [4]

I Maailmasõja päevil jäi vabrik endiselt ainult ketrusvabrikuks, kuid riiklikud ja talurahva tellimused kasvasid ning vabrik töötas pidevalt kolme vahetusega. Seega maailmasõda andis linatöötlemisele uue tõuke. [5] Suured tellimused andsid osanikele ka suurt tulu ning rahva mälestuste järgi veeti dividende vabriku kollase hobusega, kusjuures raha oli paigutatud kartulikottidesse.

Sõja päevil juhtis tööd vabrikus Peerens ning teda abistas Siitam. Vabriku aitadesse paigutati sõjaväe

---

1) "Meie Kodumaa",nr. 43, 1909.

2) "Sakala", 1910, nr. 19.

3) "Põllutööleht", 1916, nr. 15.

4) O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile, Tallinn, 1963, lk. 342.

5) "Maaliit", 1918, nr. 148.

varustus, mistõttu toormaterjal pidi sageli lageda taeva all seisma.

Tsaarivalitsus oli otsustanud evakueerida Mõisaküla linavabriku sisseseade, seoses ninde lähenemisega, kuid saadi ära viia ainult osaliselt. Nii viidi sõja algul vaid vabriku suur aurukatel Venemaale. Selleks ehitati raudtee linavabrikust kuni Pärnu-Mõisaküla raudtee lähema punktini ning hobuste abil veeti katel raudteele, kust auruvedurid ta juba edasi toimetasid. Vabriku osanikud ehitasid uue müürikatla, kuid selle võimsus ei ulatanud endise tasemele, kuna ta oli väga primitiivne, kuid vabrik sai siiski edasi töötada.

1917.a. veebruari revolutsioonilistele sündmustele reageeris linavabriku töölispere üsna rahulikult. Töölisteks olid peamiselt naised ning nende hulgas ei tehtud erilist selgitustööd ega moodustatud töölisringe. Peamiselt läksid revolutsiooniliste sündmustega kaasa mehed. "Revolutsioonilised töölised, soldatid ja maatamehed kukutasid veebruarikuu revolutsioonilises võitluses ainuvalitsuse, kes aastasadade jooksul töörahvast mõisnikkude ja suurkapitalistide toetusel orjaahelates pidas ja kurnas." [1] Kaksikvõimu perioodil elavnes tööliste tegevus. 1917.a. aprillis ~~moodustati~~ taastati Mõisaküla parteiorganisatsioon, mille esimene koosolek toimus Riia tn. 8 asuvas majas. Sellest koosolekust võtsid osa Ernst Grünverk, Juhan Kaup, Jaan Adamson, Ants Piiskop, j.t. Üldse oli koosolekul kuus või seitse kommunisti. Organisatsiooni esimeheks valiti Ernst Grünverk. [2]

Võimu üleminekuga Ajutise Valitsuse kätte hoogustas kodanlus ekspluateerimist. Vabrikus vähenes tooraine hulk ning palgamaksmine toimus juhuslikult. Töölised Mõisaküla linavabrikus hakkasid võitlema oma õiguste eest. Suur protestiavaldus toimus linavabrikus kommu-

---

1) Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn, 1957, lk. 398.

2) L.Palu poolt üles kirjutatud nõukogude aktivisti Ernst Grünverk'i mälestustest.

nistide juhtimisel 1917.a. septembris. Töölised esitasid oma nõudmised vabriku juhtkonnale, kes vastas sellele vabriku sulgemisega. "Mõisaküla ketramise vabrik pandi sellepärast kinni, et töölised 35% palka juurde nõudsid ja vanemate nõukogu tahtsid valida. Vabrikut lubatavat siis jälle käima panna, aga selle tingimusega, et tööliste "ninamehed" vabrikust välja jääksid."[1] Teostati tööliste ümberregistreerimine ning vabrik jätkas tööd.

Tööliste palgaolud aga halvenesid pidevalt. Ajutise Valitsuse perioodil oli välja lastud raha, mis oli trükitud suurte paberipoognate ühele küljele ning mida anti poognate kaupa töölistele palgapäeval. Vanad töölised mäletavad palgapäevi, mil nad tulid vabrikust koju, raharullid kaenla all, kuid selle eest polnud võimalik midagi osta, sest kauplused olid tühjad. Talurahva käest toiduaineid ostes lõigati käridega vajalik rahasumma poogna küljest lahti ja tasuti ostu eest.

Ajutise Valitsuse eksisteerimise ajal halvenes riigi- ja rahvamajanduse olukord ning rahvast ja sõjaväge ähvardas nälg, mis võidetud vabadust ohustas. "Et maad ja vabadust päästa, alustas Peterburi tööliste ja soldatite saadikute nõukogu võitlust ajutise valitsusega ja võitis teda 24.-25. oktoobri revolutsioonilises võitluses. Võim on praegust rõhutud rahvakihtide esituse - tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude käes, kes rahutegemiseks viibimata sammusid astub, kes maa maatameeste komiteede kätte annab, kes riigi ja rahvamajanduse nii korraldab, et rahval toidu- ja tarbeained kättesaadavad oleks." [2] Mõisakülas kehtestati nõukogude võim oktoobrikuu lõpus 1917. "Pärnu kreisi valdade maatameeste saadikute nõupidamine Mõisakülas

---

1) "Töö Lipp", 1917, nr. 98.

2) Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn, 1957, lk. 398.

29. oktoobril, tervitab uut rahvavalitsust, asub tema platvormile ja saab kõigest jõust kaasa töötama, et rahva tõsised nõudmised teoks saavad tehtud". [1] Kommunistid arutasid nõupidamisel veel küsimusi, mis puudutasid ka Mõisaküla elanikkonna heaolu, nagu teede ehitamist ja sõjaväe majutamist. Mõisakülas organiseeriti Töörahva Saadikute Nõukogu, kelle juhtimisel viidi ellu maatameeste saadikute nõupidamise otsused. Töölised ja teenistujad vabastati täielikult sotsiaalkindlustusmaksudest, sest need võeti riigi kanda. Kool lahutati kirikust ning viidi sisse emakeelne õpetus.

Alanud ümberkorraldustele tegi lõpu 20. veebruaril 1918.a. sissetunginud saksa väed. Linavabrik jätkas tööd, kuid parteiorganisatsioon pidi varjama end põranda all. 21. veebruaril 1918.a. areteeriti parteiorganisatsiooni sekretär Ernst Grünverk, kuid kogu organisatsiooni purustada ei õnnestunud.[2] On teada, et 16. novembril 1918.a. toimunud Eestimaa parteiorganisatsioonide esindajate konverentsist Tallinnas võtsid esindatud 17 organisatsiooni hulgas osa ka Mõisaküla parteiorganisatsiooni esindajad.[3]

Punaarmee pealetungiga 1918.a. lõpus elustus tööliste tegevus Mõisakülas. Seoses Eesti Töörahva Kommuuni väljakuulutamisega,liikus Punaarmee pidevalt lääne. 17. detsembril taastati nõukogude võim Mõisakülas, mis püsis umbes kolm nädalat. Moodustati täitevkomitee, kelle esimeheks oli nõukogude aktivist, rahvuselt venelane. Nõukogude võimu taaskehtestamisel olid Mõisakülas Punaarmeele abiks kommunistide poolt juhitav partiaanisalk. Kohalikest elanikest abistasid uue korra kehtestamisel Osol, Kitsing, Mankin, Teiman, Adamson, Kõrvits ja Pärgis, kes pärast Punaarmee taganemist areteeriti. Enamus areteeritutest vabastati, kuna nad

---

1) Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn, 1957, lk. 398.

2) "Kommunaar", 1958, nr. 134.

3) Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn, 1957, lk. 312.

polnud lahingutest osa võtnud. Kõrvits määrati alguses mahalaskmisele, seejärel eluaegsele sunnitööle. Peale kuuekuulist vangistust vabastati ka tema. Ta abikaasat ei tahetud hiljem tööle võtta, sest tal olevat "punane lõhn" juures. [1]

Linavabriku töölised viisid sõduritele, kes läbisid rongidel Mõisaküla, toiduaineid ja kootud riideesemeid. Mõisaküla jäi Punaarmee pealetungi kõige edelapoolsemaks punktiks Eestis, kuna Voltvetis asusid juba valgete väed. Punaarmee peatus Mõisakülas mõned nädalad ning taandus siis ilma lahinguteta, ilma verevalamiseta.

Sõda ei möödunud aga linavabrikust jälgi jätmata. "Vene renteide äraviimisega kaotas ettevõte kõik oma raha ja see halvas tööstuse täiesti."[2] Lisaks sellele aitas vabriku laostumisele kaasa vabriku juhtkonna passiivne ja asjatundmatu tegevus. Töölised kandsid vabrikust vabalt välja lõnga ning turustasid seda omal käel Lätimaa talupoegadele. Finantsraskustesse sattunud vabrik lõpetas oma tegevuse 1920. aastal,[3] sest laod jäid lõnga täis ning vabrik ei suutnud konkureerida selliste vabrikutega, kus lina ketramise kõrval hakati ka riiet kuduma. Peale selle andis vabrikule tunda Vene turu kadumine.

Tööstuse arenguga Mõisakülas käis kaasas tööliste elu-olu paranemine. Kui senini olid Mõisakülas töötajateks olnud peamiselt mehed, siis linavabriku töölehakkamisega hakkasid tööl käima ka naised. Kahe perekonnaliikme töölkäimise tulemusena, suurenesid perekondade sissetulekud. Töötajate arvu kasv suurendas nõudmisi korterite järele. "Korterite nõudmise tõttu hakkasivad piiriäärsed talupojad, niisama ka Abja mõisnikki, kelle maa pääl vaksal on, majasid ehitama ja muudele platsisid selle tarbeks välja rentima. Nii edenes ja edeneb

---

1) Nõukogude aktivist K.Kõrvits'a mälestustest.

2) "Päevaleht", 1926, nr. 212.

3) Pärnumaa, Koguteos, 1930, lk. 650.

majade ehitamine jõudsasti, iseäranis ka sellepärast, et korterite üürid on kallid: makstakse toa eest 2 kuni 5 rubla kuus." [1] Tulemuseks oli, et "tekkis Mõisaküla alev Pärnu-Valga kitsarööpmelise raudtee asutamise ajal 1897.a. ... Aleviõigused sai Mõisaküla 1920.a."[2]

Mehed teenisid raudteel hästi ning aasta-aastalt laiendati elamuehitust. Riigi poolt Mõisaküla elamuid ei ehitatud, seepärast hakkasid kerkima individuaalelamud ja linavabriku rajamise perioodiks oli endise soo ja raba asemel" ... juba ligi 100 maja umbes 1000 elanikuga ... Elanikkude poolest oli Mõisaküla väga kirju: siin oli eestlasi, lätlasi, venelasi, poolakaid, jne, kelle vahel läbikäimises vene keel esperanto osa täitis." [3]

Mõisakülas tegutsesid mitmesugused seltsid, millede tegevusest võtsid osa ka linavabriku töötajad. Aktiivsemateks seltsideks olid: tuletõrjujate selts, jalgrattaühisus ja Pärnu Eesti Kooliseltsi Mõisaküla osakond.[4] Varasemaks kooliks Mõisakülas oli revolutsionäär ja bolševik Jaan Sihveri poolt 12. septembril 1905.a. avatud kaheklassiline era tütar- ja poislaste kool, kus õpetajateks olid Sihver ise ja kooliõpetajanna, kes oli hariduse saanud tütarlaste gümnaasiumis.[5]

Kooli iga ei olnud aga pikk. Mõisaküla kaheklassilise erakooli uksed sulges poliitiline torm aastase tegevuse järel jäädavalt.[6]

Kooliseltsi kaudu juhiti kogu kultuurielu Mõisakülas. Aktiivselt töötas "puhkpillide koor" ning segakoor ehkki viimases esines tööd takistava tegurina "klasside vahe ja jonn. Iseäranis on seda meie õrnema soo juures märgata."[7] Sagedased olid ka nii oma kui väljastpoolt

---

1) Eesti Entsüklopeedia, VI, Tartu, 1936, lk. 14.
2) "Uus Aeg", 1902, nr. 57.
3) "Rahva Päevaleht", 1909, nr. 21.
4) Samas, nr. 21.
5) "Sakala", 1905, nr. 81.
6) "Meie Kodumaa", 1909, nr. 3.
7) Samas, nr. 47.

sissesõitnud näiteringide esinemised, mis võeti kohalike elanike poolt väga soojalt vastu. Üritused toimusid M. Kõva kahekordses puumajas, kus oli selleks eraldatud ruum.[1]

Vaevaliselt kulges karskusseltsi tegevus, sest "õllemüüjate tasu ja joojate kahju ei ole Mõisakülas mitte väikene. Selle raha eest võiks rahvale mõnigi kasulik ettevõte avatud saada, nagu: ühiskauplus, seltsimaja lugemistoaga, siis piduruum jne., aga selleks kulub aastaid enne ära. Teine paha asi, mis Mõisakülas juba aastaid salajas lõhnab, on - raha peale kaardimäng."[2] Seega näeme, et noores ja väikeses asulas oli kultuuritase küllaltki madal. Seda märkasid ka aktiivsemad elanikud ning peagi alustas tööd üheklassiline, seejärel kaheklassiline kool, milles said haridust 90 last, õppemaksuga 9-12 rubla aastas.[3] 1910. aastal alustas tööd ka lätikeelne kool, kus õppis 60 last. Eelpoolnimetatud õppeasutustes said oma hariduse enamus linavabriku tulevasi töötajaid, sest kõrgematesse õppeasutustesse noori edasi õppima ei saadetud, kuna see nõudis suurt kulu.

Asula kasvu ja kultuurielu elavnemisega käis kaasas asula välisilme muutumine. Pärnu-Viljandi maanteega ühendas Mõisaküla 2 km pikune palktee, mis linna vahel oli tahutud, kuid metsa vahel ümmargustest palkidest. Asula kõrvaltänavad olid sillutamata ja kõnniteedeta. Selle tõttu olid Mõisaküla tänavad kuiva ilmaga õige tolmused, vihmase ilmaga raskendas läbipääsu aga paks pøri." [4]

Liiklus toimus peamiselt peatänavail, kuhu mindi pühapäeval jalutamagi. Mehe jõukust hinnati riietuse järele. Jõukuse tunnuseks oli: jalas "toobid", mis olid

---

1) "Sakala", 1910, nr. 21.
2) "Rahvaleht", 1909, nr. 83.
3) "Rahva Päevaleht", 1909, nr. 21.
4) Pärnumaa, Koguteos, 1930, lk. 648.

kummist, poolpika säärega saapad, milledesse ulatusid püksisääred, seljas pikk mantel, mille all kanti vesti mille taskust paistis välja kellakett, vesti all oli valge särk kõva krae ning kätistega ja ristlips. Peas oli "oktoober". Naiste riietus oli tagasihoidlikum, pikk ning erilist jõukuse tunnust polnud välja kujunenud.

1922.a. oli alevis tänavaid juba 19, kogupikkuses 8,7 km, kortereid 439. Rahvuslik koostis oli alljärgnev:

Tabel 1 [1]

	üldarv	mehi	naisi
elanikke, neist	1909	926	983
eestlasi	1643	801	842
venelasi	31	17	14
sakslasi	7	2	5
teisi rahvusi	228	106	122

"See oli aeg, kus piiriäärsete valdade linakasvatajad põllupidajad oma linasaadusi Mõisaküla linavabrikusse tõid puhastamisele ja ümbertöötamisele. Paarsada naistöölist olid tööga alatasa varustatud. Nii elasid kohale asunud tööliste perekonnad üsna priskelt."[2]

Olukord muutus Mõisakülas peale kodanliku vabariigi väljakuulutamist, mil naaberriigi piiritulbad nihutati edasi Eesti territooriumi arvel. Oma tähtsuse kaotas Mõisaküla-Ruhja-Valga raudteeliin ning Mõisakülas muutus kõik vaikseks. Linavabriku seismise all kannatasid kohalikud elanikud. Endised linavabriku töölised olid nüüd sunnitud mujal kaugemal endile tööd otsima, leidsid seda aga enamalt jaolt ainult juhusliku päevateenistusena põllutöö alal.[3]

Majanduslikesse raskustesse sattunud töölised hakkasid üha aktiivsemalt kaasa rääkima Mõisaküla alevivalit-

1) Pärnumaa, Koguteos, 1930, lk. 643.
2) "Päevaleht", 1922, nr. 136.
3) Samas.

suses, "loodeti isegi, et Mõisakülas hakkab idanema demokraatliku valitsuse iva," [1] sest 1922.a. uue alevivalitsuse valimisel "valiti ainult enamusrühma (töölisrühma) poolt ülesseatud kandidaadid. Nõnda on nüüd Mõisakülas terve asjaajamine volikogus kui ka alevivalitsuses, peale mõne üksiku komisjoni liikme, kõik enamuserakonna, töölisterühma, juhatada ja juhtida."[2]

Palju tüli ja pahandusi tekitas uus piir Eesti ja Läti vahel nn. Tallentsi piirijoon, mis oli väga sopiline ja mille tõttu paljud eestlased Laatrest ja mujalt ei saanud tulla otse Mõisaküla, vaid pidid mitukümmend kilomeetrit ringi sõitma. Tulles üle Lätimaa nurga võeti talupoeg kinni kui piiririkkuja, viidi Ruhja, sealt Volmarisse ning lõpuks Pärnu, kust ta koju lasti. Sellise retke eest tuli maksta riigi kahjutasu 3000 marka.[3] Eriti kannatasid sellise uue seaduse all endised linavabriku töölised, kes varem olid tööl käinud Lätimaal kui ka eesti taludes, mis nüüd olid jäänud Läti poole piiri.

---

1) "Päevaleht", 1921, nr. 248.
2) "Päevaleht", 1922, nr. 70.
3) "Päevaleht", 1921, nr. 231.

II. Aktsiaselts "LINAPRODUKT"

Peale sõda püüti "linakasvatust igati edendada, mille tõttu saak liigub tõusu suunas. Igal aastal andis põllumajandus umbes 700.000 puuda puhastatud lina, millest umbes pool läheb kohaliku turu tarvete rahuldamiseks, kuna ülejäänud osa saadetakse väisturgudele."[1] Linatööstus Eestis sai kannatada sõja ja revolutsiooniaegadel ning eriti mõjus vene turu kaotsiminek, mis varem oli olnud suurim tarvitaja. Uute turgude leidmiseks aga polnud kuigi häid väljavaateid. Hoolimata raskustest, näeme kahekümnendate aastate keskel linatööstuse pidevat tõusu. Kasvas nii tööliste arv Eesti linatööstuses kui ka toodangu hulk.[2]

Tabel 2 [3]

	1913/14	1919	1920	1921	1922	1923	1924
töölisi	3216	1386	1097	835	708	959	1444
riie peen (tuh. ars.)	310,o	97,4	175,5	916,9	1345,o	1725,7	1718,5
lõng (tuh.pud.)	52,3	26,7	27,9	19,9	11,4	18,2	13,2

Toodetele leiti peagi uus turg Lääne-Euroopas, Aasias, ja mujal, kuhu saadeti peaasjalikult purje-, puldani- ja pesuriiet.

Nähes teiste vabrikute edu, taheti ka Mõisaküla linavabrikut, mis varem end täiesti elujõulisena oli näidanud, uuesti elustada. Pärnu mehed nägid, et see on võimatu, kui ettevõte endiselt jääb nn. kinniseks ühinguks.

1) Eesti. Maa, rahvas, kultuur, 1926, lk. 593.
2) Samas, lk. 594.
3) Samas.

Otsustati moodustada aktsiaselts. Selleks kutsuti Tallinast ja mujalt juurde teisi Eesti rahamehi.[1] Vabriku taaselustamise ideest oli eelkõige huvitatud Viljandi luku- ja tulitikuvabriku omanik Pohl, kellel seisis laos 30 telge. Ta pakkus neid mitmele linavabrikule müüa, kuid edutult. Kuuldes Mõisaküla taaselustamise plaani, tegi ta ettepaneku vabriku laiendamiseks eesmärgil, et linavabrikus hakatakse tulevikus ka riiet kuduma. "A/s "Linaprodukt" alustas oma tegevust 12.märtsil 1926.a. Kaubandus-Tööstusministri poolt antud loa alusel, kusjuures põhikapitaliks kinnitati 200.000 marka." [2]

Aktsiaselts alustas kohe vabriku suurendamist. Nende tööde läbiviimiseks saatis Pohl Mõisaküla oma tikuvabriku meistri Jaan Vindi, kes vahetult kohapeal juhatas ja suunas tööde käiku.

1926. aastal toimunud muudatustest linavabriku elus, ehitustööde suurusest ja mahust annab hea ülevaate 1926.a. vabriku aruanne. [3]

Kinnisvara üle võetud endistelt omanikelt		3.500.000
Ümber- ja juurdeehitused 1926.a.		5.344.702
	Marka	8.844.702.-
Vallasvara: masinad, sisseseade endistelt omanikult		2.800.000
Teljed,käärimismasinad Ed.Pohl'ilt		5.000.000
		7.800.000
Juurdeehituseks muretseti mitmesugust ehitusmaterjali		5.285.169.-
Tööriistu juurde muretsetud 1926.a.		131.469.-
Remont ja montaaži töökulud		929.796.-
Kokku tööpalkadeks 1926.a.		2.566.954.-

Debitore 31. detsember 1926.a. 7 isikut - 19.054.- marka.
Kreditore 31.detsembril 1926.a.14 isikut 591.549.- -"-

1) "Päevaleht", 1926, nr. 212.
2) RAKA, f.4468, nim.1, s.-ü. 61, l.161.
3) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 3, l. 4.

Teenistujate palgad 1926.a. : (kuupalk)

J.Vint - ehitusmeister -	50.000 marka
F.Onyx - raamatupidaja -	20.000 -"-
A.Telg - kangrumeister	15.000 -"-
J.Tihane - ketrusmeister	8.000 -"-
Tööline samal ajal teenis keskmiselt	5.000 -"-

Telliti juurde välismaa masinaid, peamiselt märg- ja kuivketruse alalt, linase niidi masinaid, 10 jacquard-telge, 2 kudumistelge laiusega 180 cm. Seega tulid vabrikus juurde sellised uued tootmisalad nagu kudumine, niidivalmistamine, mustriline kudumine. [1]

Ümberehituste ja juurdeehituste tagajärjel suurenes ruumide põrandapind: I korrus 1247,1 m^2

II korrus 938,9 m^2

III korrus(torn) 16,5 m^2

2202,5 m^2

Kokku suurenes juurdeehituste arvel 1926.a. vabriku põrandapind 1145,2 m^2 võrra. [2]

Muutus ka hoone välisilme. Endine ühekordne kivihoone ehitati kahekordseks. Uusehitusena tehti vanale hoonele otsa uusehitus, kuhu paigutati kontori- ja laoruumid. Eraldi hoonena ehitati remonttöökojad. Ehitati juurde ka 1500 pangelise mahtuvusega veetorn. Tulehädaohu vältimiseks ehitati põrandad ja laed betoonist ning endised puutalad asendati raudsetega. Ehitati juurde pesemise- ja riietehoiuruumid, roiskvee kanalisatsioon ning hulk ventilaatoreid. Vabrikul on 5 suurt ja avarat ketruse- ja kudumissaali. ... Vabrikul on suur tähtsus Mõisaküla alevi ja ümbruse majanduselu arengule, sest vabrikus leiavad tööd 150 töölist, enamuses naised. Palkadeks läheb 1½ - 2 miljonit marka kuus ning see raha jääb kõik Mõisaküla. [3]

---

1) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 2, l.16.

2) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 2, l. 2.

3) "Päevaleht", 1926, nr. 212.

Endine ketrusvabrik muutus nüüd linaketramise- ja kudumisvabrikuks, kus talupoegadelt vastuvõetud linadest kedrati lõnga ning kooti riiet. Vabriku direktor Leppik kirjutas: "... meie vabrik on varustatud kõige täielikumate ja uuemaaegsete masinatega ja juhitud eriteadlaste poolt,mille tõttu saab meil võimalik olema, võrdlemata headuses märga ja kuiva linast ja takust lõnga ja niiti kedrata ja kõiksugust linast ja poollinast riiet kududa." [1]

Raskusi oli esialgu nn. "eriteadlastega", sest "Eestis ei leidunud sellist linaketruse meistrit, kes võiks väljamaa jaoks ka standart lõnga ja niiti kedrata." [2] Et aga välismaalt spetsialisti kohale kutsuda, selleks pidi ettevõte taotlema Siseministeeriumilt loa, kusjuures luba anti aastaks. Mõisaküla a/s "Linaprodukt" kutsus endale Berliinist ketrusmeistri Paul Nedlich'i, kelle kuupalgaks oli 30.000 marka. Nedlich õpetas välja kohalikud töötajad ning siirdus tagasi kodumaale. Ketrusmeistriks jäi Jaan Tihane.

Vabrikule anti välja 24. detsembril 1927.a. IV järgu tööstusliku ettevõtte äritunnistus, mille kohaselt tuli vabrikul tasuda:

Riigimaks	Marka	4.000.-
Kogukonnamaks	-"-	4.000.-
Kaubandus- ja tööstuskojamaks	-"-	400.-
Kokku:	Marka	8.400.-

Rahva käest tellimuste vastuvõtmiseks organiseeriti üle kogu Eesti kõigis asustatud kohtades vastuvõtupunktid. Peamiselt olid vastuvõtupunktid rajatud kaupluste juurde, kus kohalik kaupmees oli ühtlasi Mõisaküla linavabriku agendiks, kes soovitas ümberkaudseile talupoegadele Mõisaküla linavabrikus valmistatud töid. Kaupmehed lähtusid oma huvidest, lootes vahetuludele ning

---

1) RAKA, f. 4468, nim.2, s.-ü. 12, l.112.
2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 820.
3) RAKA, f. 4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 460.

sellele, et talupojad hakkavad nii sagedamini kauplust külastama. Vabrik saatis oma (osanikkudele) agentidele vabrikus valmistatud riiete proovid ning reklaamsildi. Kaubavahetuse punkti avamise korral astus punkti avaja Mõisaküla Linaketramise- ja kudumisvabriku teenistusse, sõlmides vastava lepingu. Lepingus oli paragrahvide viisi ära loetletud esindaja kohustused ja õigused. Vabriku poolt oli juba varem välja töötatud kindlad tingimused tooraine vastuvõtuks, tellimuse ärasaatmiseks, valmistöö tagastamiseks tellijatele ja tasu osas.

Nii on lepingu § 4 ära näidatud, et esindaja töö vaevatasuks maksab linavabrik 15% puhtast töörahast iga üksiku tema poolt vastuvõetud tseki pealt, kusjuures esindaja peab kandma järgmised kulud:

1. lina ja taku vabrikusse saatmise juures veokirjade kulu,
2. vabrikust valmistööde tagasisaatmisega ühenduses olevad veokulud,
3. valmistööde saatmise juures veokirjade kulu.

Lepingu § 5 alusel on keelatud esindajal teistele vabrikutele kedruseks ja kudumiseks lina ja takku töötlemiseks vastu võtta lepingu jõusoleku ajal. Lepingu kohaselt linavabriku raha omavolilise raiskamise eest esindaja kannab kohtulikku vastutust. Juhul kui lepinlane tahab lepingu tühistada, siis tuleb tal kolm kuud enne ette teatada nn. lepingu üles ütelda. [1)]

Nii oli välja kujunenud omapärane veokulude jagamine vahendaja ja vabriku vahel: lina ja taku veokulud lähtekoha raudteejaamast sihtkohta kandis vabrik; valmistoodete veo Mõisaküla kuni sihtkohta aga kandis kaubavahendaja, samuti ka lina ja taku veo kogumispunktist kuni raudteejaamani.

Sageli talupojal, kes oli tellimused andnud ning kellele oli töö tehtud ning valmisriie tagasi tulnud, ei

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 176 - 177.

olnud raha valmistoodete väljaostmiseks, mistõttu paljud tööd seisid kuude ja aastate kaupa. Esindajalt nõudis vabrik tehtud töö eest tasu kohe kui valmistoode jõudis vahendaja kätte. Kui aga vahendajal polnud raha, tuli anda veksel. Raha valmistoodete eest tuli kanda kord kuus Pärnu panka vastavale arvele. Sellise keerulise tooraine hankimise ja valmistoodete turustamise viisi tõttu tekkisid sageli lahkhelid. Tihti olid lahkhelid tingitud vahendaja oskamatusest, kuna nad ei osanud õigesti määrata lina ja taku väärtust ning toormaterjali tooja keeldus hiljem halvakvaliteedilist riiet vastu võtmast.

Tüli puhul esindaja A. Vagner'iga vastas A/s"Linaprodukt", et "... tema saadetud sugemata H lina, mis on kõige halvem materjal ja sellest ei saa korralikku takust lõngagi kedrata; tema aga mõtleb, igast räppsust, mis siia saadab, võib linast lõnga nõuda.... peame tähendama, et Saaremaalt tuleb meile kõige halvem materjal ja neid nõudmisi täites, mis tähtedele kirjutatud, oleme sunnitud tõesti üle poole kottidesse paremat materjali panema kui saadetud on." [1]

Süüdistus esitatakse ka vastuvõtjale "... ei ole Teil halba takku, mis seina vahelegi ei sünni toppida, mõtet siia saata, tekitab ilmaaegu veokulu." [2]

Arusaamatusi esines kaalumisega. Esindajad märkisid saatelehtedele sageli suurema kaalu kui see tegelikult oli, mistõttu vabrik jällegi avaldas rahulolematust esindaja tööga. Esinduspunkte oli arvult umbes 145, mis asusid kõikjal üle Eesti. Hoolimata eelpool toodud direktor Leppik'u heast hinnangust oma vabrikus valmistatud toodetele, ei leppinud rahvas sageli toodete kvaliteediga, sest tihti purunesid pleegitatud riidest esemed juba esimeses pesus. Vabrik hakkas agiteerima oma esindajaid, et nad selgitaksid rahvale, et päikesega linase riide plee-

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 314.

2) Samas.

gitamine on riide vastupidamisele kasulikum kui kloorига pleegitamine.[1]

Mõisaküla linavabrik saatis oma riided pleegitamiseks alguses Sindi vabrikusse, kuid peale seda kui 1927.a. suurem saadetis riiet riknes, kuna pleegitamisel oli muster läinud segaseks ja keegi seda riiet enam ei ostnud, siis hakati riiet pleegitamiseks saatma Saksamaale, kus see teostati firmade Windel'i ja Hänisch'i poolt. [2] Välismaal pleegitamine oli aga tülikas, sest see võttis kaua aega, sageli mitu kuud ja lisaks sellele tõusis valmistoote hind.

1928.a. kavatseti A/s "Linaprodukt"i vabrikus Mõisaküla sisse seada oma pleegitus,kuna oli olemas "... auruvärvikoda ühes kahe suure keedu- ja ühe loputiskastiga." [3] Selle küsimusega pöörduti Tartus elava R.Borga poole, keda tunti kui selle ala spetsialisti ning kes ise end tutvustas, et ta on kui "... eesti esimene vilunud eriteadlane ja väljamaal Saksa, Belgia, Hollandi, Prantsuse, jne. tööstustes suure eduga töötanud." [4] Pleegitust ei saadud kohe sisse viia, kuna see oleks alguses toonud lisakulu, kuid majanduslikult rasked aastad vähendasid ka vabriku tulu.

Oma esimestel tööaastatel a/s "Linaprodukt" töötas kahjumitega. Seoses ülemaailmse majanduskriisiga, tõstsid tekstiilvabrikud oma saaduste hindu 8-15%, millega ei nõustunud kaupmehed ja ostjad. Hindade tõusu seletati sellega, et Missisipil toimus veeuputus, mille tagajärjel hävis sealne puuvill ja Euroopa turg suurendas nõudmist lina järele. [5] Eesti linavabrikute tooted olid aga märgatavalt kallimad kui teistes riikides, mistõttu Eesti tooteid ei ostetud. Toodete kallidust seletati sellega, et "võrreldes välismaa tehastega peavad meie tehased liiga palju sorte valmistama, mis kauba kal-

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, lk. 6.
2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 24, l. 203.
3) Samas, l. 276.
4) Samas, l. 275.
5) "Päevaleht", 1927, nr. 166.

limaks teeb kui välismaa vabrikutes, kus on spetsialiseeritud ainult ühe või paari sordi valmistamisele".[1]

A/s "Linaprodukt" Mõisakülas valmistati 1929.a. "62 sorti riiet: vaheriiet, laudlina-, käteräti-, salvräti-, madratsi-, voodilina-, püksi- ja käsitööriiet, mitmes laiuses linast riiet, särgiriiet, kotiriiet, presenti, ülikonna ja põrandariiet. [2]

Eesti hakkas oma toodetele otsima uuesti turgu Venemaalt. Sel eesmärgil käisid läbirääkimised pikemat aega Eesti töösturite ja Nõukogude Liidu tööstusorganisatsioonide vahel. "Mõtete lahkuminekuid esines hindades; venelastel olevat kaubad liiga kõrgelt kalkuleeritud. Venelased tahavad meie turule saata riiet, vastukaubana soovivad aga umbes 40% saada lõngades. [3] Nõukogude Liidu turg oli Eesti tekstiilitööstusele kasuks, sest majanduskriisid vene turgu põhiliselt ei mõjustanud.

1928.a. aruandest näeme, et kui 1927.a. oli vabrikul tulu 4.176.57 Mrk., siis 1928.a. oli puudujääk üldse 23.477.93 Kr. Samal ajal oli vabrikul kudumistelgi -30
mustrimasinaid - 11
Jacquardmasinaid - 10 [4]

ning töölisi: Tabel 3 [5]

	mehi	naisi
täisealisi	9	88
alaealisi	1	3
ametnikke	5	2

kokku 108 palgalist töötajat.

Raskustesse sattunud vabriku olukorda püüdsid oma huvides ära kasutada konkurendid, eriti aga Viljandi Linavabrik. Ajalehtedes ilmusid konkurentide sulest ar-

1) "Päevaleht", 1927, nr. 166.
2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 122.
3) "Päevaleht", 1928, nr. 278.
4) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 11, l.6.
5) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 485.

tiklid vabriku töö kohta, kus hoiatati tööde andjaid, et ärgu usaldagu, et tööd lähevad kaduma jne. Olukorda halvendas veel asjaolu, et vabriku peaaktsionäri Pohl'i teised ärid Viljandis varisesid kokku ning "1929.a. algul oli vabrik kreditorite nõudeil oksjonile määratud, kuid jäi seekord müümata." [1] Juhatus kinnitas avalikult rahvale, et kui teistkordsel oksjonil vabrik müüakse, siis rahvas selle all ei kannata, töö käib edasi, sest "rahvatöö on seadusega kaitstud ja keegi ei või selle peale aresti panna." [2]

Raskusi esines nimetatud perioodil vabrikul oma esindajatega, kes kaotasid raskustesse sattunud vabriku vastu usalduse ja loobusid oma tööst vabriku heaks. "Finantsraskuste tõttu kaotas vabrik 1929.a. 1/3 rahvatööst ja kartis, et nüüd selle sissetulek hoopis väikeseks jääb." [3]

Finantsraskused puudutasid eelkõige töölisi. Tööliste palgad linavabrikus langesid ja seda mitte üksnes A/s "Linaproduktis", vaid kogu eesti tekstiiltööstuses. Tekstiiltööstuse tööliste palk oli ligi 2,5 korda madalam kui Saksamaal.[4] Lisaks sellele saadi palkade mitte õigeaegse väljamaksmisega ketruses pidada ainult pooled inimsed, millepärast produktsioon ka langes poole võrra. Töölistel olid sageli mitme kuu palgad saamata. Vabrik sai töötada ainult ühe vahetusega. Ajal, mil vabrik ööpäeval seisis, jahtusid talvel ruumid ning see takistas omakorda nii ketrus- kui kudumisosakonna tööd ja kahjustas tööliste tervist. Valmistatavate riidesortide arv langes 18-le ja lõngade tagavara viidi panga aita. [5]

Pärnu töökaitseinspektor A. Weidenbaum kontrollis töölistele palgamaksmist a/s "Linaprodukt" ning nõudis palgavõla likvideerimist ja viivitusprotsentide tasumist töölistele 1/6 % ööpäeva eest. Sellele vastati, et töö-

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 190.
2) Samas, l. 188.
3) Samas, l. 285.
4) "Postimees", 1929, nr. 289.
5) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 285.

lised, "saades aru vabriku raskest olukorrast, on nõus ootama palgaga, ilma juurdearvamise protsentideta, sest muidu peaks juhatus vabriku sulgema ja töölised vallandama, mis pole tööliste soov." [1] Töölised ise mäletavad seda perioodi kui majanduslikult rasket ja töö suhtes ebakindlat ajajärku. Iga tööline püüdis oma töökohta kinni hoida, sest kui vallandati siis polnud kindel, et järgmisel korral, kui vabrik uuesti töölisi värbas, et endine tööline nende hulka sattus. Tööliste töölevõtjaks oli meister, kes arvestas tööle võttes mitte ainult töölise töövõimet, vaid ka tema isiklikku suhtumist meistrisse. Tööle võtmise eel töölised viisid meistrile altkäemaksu peamiselt toiduainete näol, kuid esines juhtumeid, kus sellise "määrimise" tagajärjelgi ei võetud tööle. [2]

Palkade väljamaksmist ja vabriku finantsolukorda raskendas asjaolu, et talupojad, kes tõid lina ümbertöötamiseks ei ostnud sageli kohe valmistoodet välja. Vahendajad kurtsid, et talupojad käivad ainult valmistöid vaatamas ja küsimas kui palju tuleb juurde maksta, kuid keegi välja ei osta, kuna loodetakse seda teha alles kevadel kui piimamüügist hakkab raha saama. [3] Vabriku juhatus teatas oma esindajatele, et "väljaviimata töid tööraha katteks ilma kohtuta ära müüa ei või, võib aga vabriku tagasi saata ja kui omanik ükskord nõudma hakkab ja saatekulud maksab, siis võib töö kätte saada." [4]

Pikaajaline ebakorrapärane palkade maksmine kutsus tööliste hulgas esile rahulolematuse. Vabriku väravale pandi "Kuulutus", milles kutsuti töölisi mitte uskuma meistrite lubadusi peatsest palgamaksmisest, vaid nõudma kohest töötasu väljamaksmist, kuna muidu vabrikandid täidavad ainult endi taskuid. "Kuulutus" hirmutas Mõi-

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 285.
2) Töölise H.Kõrvits'a, mälestustest.
3) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 310.
4) Samas, l. 580.

saküla linavabriku juhtkonda, kes teatas a/s. "Linaprodukti" juhatusele: "Korratu tööliste palkade maksmine ei mõju ainult vabriku töövõime peale, vaid kutsub ilmsile juba teistsugused nähtused. Siinjuures näiteks "kuulutus", missugune täna varahommikul vabriku väraval kinnitatud eest leiti. - Sellest võite endale järeldused, tööliste peres, ette kujutada.

Tööpalgad on meil madalad ja töö kurnav, kui neid vähesi markasi veel kuude kaupa maksmata jätta ja siinjuures ikkagi nõuda, et sisekorra määrused alalhoitud ja püsivus töös valitseks, suureneb pahameel tööliste peres ja langeb produktsioon päev-päevalt vaatamata kõige pingutuste ja lubamiste peale, missugused juhtivate isikute poolt ette võetud saavad. Palgamaksu tähtpäevad on teenistuse tingimustes, missugused töölistega sõlmitud, seaduse poolt ettemärgitud ja neid tuleb täpselt täita, et ka töölistelt kohustuste täitmist nõuda võiks."[1]

Mõningate raskuste ületamise tulemusena suudeti siiski tööliste palgad välja maksta ja suurem rahutus ära hoida. Palkadena anti välja ka valmistoodangut, mida töölised ise turustasid.

Majanduskriisi aastad ei olnud kerged ka a/s "Linaprodukti" aktsionäridele. Pidevalt kasvas debitoride arv. Otsiti juurde uusi kreditore, et vabrik saaks edasi töötada.

Tabel 4 [2]

	1926		1928		1929		1930	
	D	K	D	K	D	K	D	K
arv	7	14	95	12	104	35	139	27
summa	19054	591549	2899120	145527	4991623	872099	7043366	1473591

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 12, l. 17.
2) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 20, l. 24.

Statistilised andmed näitavad tööstusliku tegevuse uut tõusu alates 1930. aastast.

I. Eeltööstus ja ketrus — Tabel 5 [1]

	2) 1929	3) 1930	1) 1928
Produktsioon: linane ja takune lõng	62.527,6 kg.	75.415,68	84.488,8
Tööpäevade arv	247 tundi	276	274
Keskmine tööpäeva toodang	253,1 kg.	273,2	320,o
Tööliste arv	34(n) 2(m)	38(n) 2(m)	43(n) 2(m)
Palk naistel (Kr.)	10.020.10	12.899.75	16.554.14
meister ja abi	2.267.88	2.277.50	4.583.32
töötundide arv	68.546½	86.240	103.728
naiste keskmine tunnipalk	15 senti	15 senti	16 senti
värtnate üldarv	1266	1266	1266
neist tööl	750	970	800

II. Kudumine

	2) 1929	3) 1930	1) 1928
Produktsioon (m)	196.287,15	123.699	218.272,25
päevatoodang	795	448	797
telgi: üldse	46	46	46
tööl	38	25	32
telgede pealt päevas (m)	21	18	24
tööliste arv	48 (n) 3(m)	34 (n) 3(m)	51 (n) 2(m)
palk naistel (Kr.)	14.734.39	12.246.21	20.875.37
meistrid ja abid(Kr.)	2.864,40	3.391.24	4.428.35
keskmine tunnipalk	16 senti	14 senti	16 senti

Võrreldes töötajate keskmisi palku, näeme suurt erinevust töötajate ja meistrite palga suuruse vahel. Meistri palk ületas töötajate keskmise kuutasu 3 - 5 korda.

1) RAKA, f. 4468, nim. 1, s.-ü. 16.

Eriti langesid töötajate palgad majanduskriisi aastail. Töötajate keskmine kuupalk kroonides:

Tabel 6

	1928	1929	1930
kuduja	34,11	25,58	30,01
kudumismeister	184,51	79,56	94,20
ketraja	32,08	24,56	28,29
ketrusmeister	190,97	94,49	94,89

Statistilised andmed näitavad 1930.a. teatavat tõusu, eriti eeltööstuse ja ketruse osas, kuna 1930.a. sügisel tuli hulgaliselt sisse rahvatööd. 1929.a. novembris tuli rahvatööd 784 kotti 1930.a. novembris tuli rahvatööd 1742 kotti.[1)]

Tellimuste rohkus võimaldas 1931.a. jaanuaris üle minna kahevahetuselisele tööle, mis andis vabrikule umbes 100 krooni puhasttulu.

21. jaanuaril 1931.a. tabas vabrikut uus õnnetus. Teadmatuil põhjustel puhkenud tulekahju tegi vabrikule suurt kahju:

masinate ja hoonete osas . . . . . Kr. 2.734.02
takkude osas . . . . . Kr. 1.200.-

Eelnenud raske majanduslik olukord ja tulekahju põhjustasid endise peaomaniku vaesumise ja Pohl laskis vabriku aktsiad 1932.a. odavalt müügile. Enamuse aktsiaist ostsid kokku O. Mikk ja Lenk, kes olid omavahel sugulased ning kes 1932.a. alates muutusid vabriku peamisteks osanikeks ning otsesteks töö suunajateks. Oskar Mikk asus Leppiku asemel direktoriks ning hakkas tegema ümberkorraldusi tootmises. Leppiku direktoriks oleku ajal ei õigustanud kohapealne pleegitus end, sest puudus inimene, kes tööd hästi tunneks. 1932.a. lasti ketrussaali sisse seada pleegituskastid ning kutsuti Saksamaalt Max Gramme, kes pleegitamist hästi tundis ning kes antud mo-

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 32, l. 40.

mendil oli Saksamaal tööta tööline. Talle maksti palka 200 kr. kuus. Mõnekuulise tööaja vältel ta õpetas välja Paul Siilivälja, kes asus peale Gramme Saksamaale tagasipõitmist pleegitamist juhtima. Seega 1932.a. alates hakati linavabrikus pleegitama ka rahvatööd, kuna seni ni välismaale pleegitamiseks ei saadetud rahvatöid. 1)

Linatööstus hoogustas oma tegevust kogu eesti osas. A/s "Linaprodukt" asjaajaja J.Laane "Ülevaade Eesti linatööstusest" loeme, et "möödunud aastal tunnistati Euroopa keskkohtades linased mantlid, kleidid jne. esimese järgu moekaubaks ... Möödunud aastal oli suurtööstuse produktsioon:

linane lõng 436 tonni, sellest eksporditi 117 tonni
linane riie 426 tonni, - " - - " - 233 "

Riiet kooti 1.258.000 m. üle ühe miljoni krooni väärtuses. Kodumaa tarvidus on umbes 600.000 m linast riiet Lina ja linasaaduste väljavedu sünnitab üldväljaveost 4,8% ... Linatööstuses on 2000 töölist." 2)

1930-ndatel aastatel oli A/S "Linaprodukt" kaubanduslikes suhetes paljude välismaiste firmadega. Eriti oli eksporttöödetest huvitatud Saksamaa, kuid saksa raha oli odav, pangad olid saksa raha täis ja seepärast ei saadud Saksamaale müüdud toodete eest sageli mitmel kuul raha kätte. Eesti Konsulaadi kaudu otsiti takuse ja linase lõnga turgu Ameerikas. 3) Peamiseks turuks jäid ikkagi Euroopa riigid: Madalmaad, Saksamaa, Taani, Rumeenia, Soome, Rootsi. Linast lõnga veeti ka Türgisse.

1935.a. teeb linavabriku direktor Mikk A/s "Linaprodukti" juhatusele teatavaks, et "... ühenduses viimastel aastatel ilmsiks tulnud lina hindade tõusuga on rahva tarvitus linase lõnga ja riide arvel tunduvalt vähenenud ja selle tagajärjel vabriku läbikäigud tagasi läinud nagu näha eelmiste aastate läbikäikude võrdlustest:

---

1) Endise töölise Siitam'i mälestustest.
2) "Eesti Nädal", 1934,
3) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 61, l. 161.

Tabel 7 [1]

tootmisaast	töölise aastane keskmine töötasu (Kr.)	töölisi	läbikäik (Kr.)
1930/1931	291,4	157	185.953.-
1931/1932	323,7	135	217.363.-
1932/1933	275,1	107	155.492.-
1933/1934	262,3	100	143.255.-

1935/36. tegevusaasta vältel töötas vabrik peale 1927.a. esmakordselt ilma kahjumita ning 1936.a. 30. septembril näitas äriseis ülejääki Kr. 5.551.59. [2] Suudeti tasuda ka riigivõlad, mis aastaid olid tasumata ja millede protsentide tasumisega oli pidevalt raskusi.

Ajal, mil vabrik oli majanduslikes raskustes, langesid ka aktsionäride tulud ning dividendid jäid pidevalt maksmata . Statistilised andmed näitavad, et iga töölise kohta oli vabrikus 7-8 aktsiat ning iga aktsionäri kohta 5 töölist, kellede tööga loodud lisaväärtus läks aktsionäridele dividendidena. 1935.a. andmete kohaselt oli A/s "Linaproduktis" 20 aktsionäri:

Tabel 8 [3]

	Aktsionär	Elukoht	Aktsiate arv	Aktsiate väärtus	Dividende makstud
1.	Lenk, Jüri	Tallinn	122	6100	makstud
2.	Michelson,Arnold	Tallinna	122	6100	- " -
3.	Mikk, Oskar	Mõisaküla	122	6100	ei ole
4.	Jaanson, Juhan	Viljandi	137	6850	- "-
5.	Kivisild, Jaak	Tallinn	25	1250	-"-
6.	Kivisild, Jaan	Tallinn	11	550	-"-
7.	Laane, Johann	Tallinn	15	750	-"-
8.	Winter, Aleksander	Tallinn	7	350	-"-
9.	Wichmann, Karl	Pärnu	16	800	-"-
10.	Bakis, Julius	Mõisaküla	17	850	-"-

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 61, l. 161.
2) Samas,l. 10.
3) Samas, l. 66.

Tabel 8 järg

Aktsionär	Elukoht	Aktsiate arv	Aktsiate väärtus	Dividende makstud
11. Tannenbaum, Johann	Tartu	3	150	ei ole
12. Klein, August	Pärnu	2	100	-"-
13. Allik, Johann	Tartu	23	1150	-"-
14. Õunapuu, E.	Tallinn	24	1200	-"-
15. Kuuse, Hans	Mõisaküla	20	1000	-"-
16. Perler, Jaan	Pärnumaa	11	550	-"-
17. Mõisavald, Peeter	Abja	2	100	-"-
18. Rudolf, Herman	Põltsamaa	31	1550	-"-
19. Jaakson, Jaan	Võhma	16	800	-"-
20. Rosenberg, Emilie	Viljandi	29	1450	-"-
		755	37.750 Kr.	

Aktsionäride koosolek kutsuti kokku teate äratoomisega Riigi Teataja Lisas. Aktsionäridest moodustatud juhatuse liikmete palgad ületasid tööliste keskmise palga kuni 13-kordselt. 1935.a. kuulusid A/s "Linaprodukti" juhatusse:

(aasta töötasu)

1. Lenk, Jüri - juhatuse esimees, elas Tallinnas . . . . . 1.800 Kr.
2. Mikk, Oskar - juhatuse liige, vabriku valitseja Mõisaküla 3.600 Kr.
3. Jaanson Juha - juhatuse liige, elas Viljandis . . . . 600 Kr.
4. Laane, Johann - juhatuse liige, elas Tallinnas . . . . . 600 Kr.

Töölise aastane töötasu oli samal ajal 278.- Kr. [1]

Küllalt madal oli 1936.a. ka tööliste tunnitasu, eriti eeltööstuses:

eeltööstuses	13 - 16 senti
ketrajad	13 - 17 senti
haspeldajad	13 - 15 senti
käärijad	14 senti
poolijad	13 - 15 senti
Ladutöölised	14 - 16 senti
remonttöölised	30 - 40 senti
kudujad päevas	1 - 2 Kr.

[2]

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 61, l. 52.
2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57. l. 181.

Samaaegselt tööliste töötasud suure ületundide arvu juures enne 1940.a. riigipööret olid järgmised:

Tööliste palgad ja töötunnid enne 1940.a. riigipööret. [1]

Tabel 9

Aasta	arv		töötunde		ületunde		palk		sellest ületundide eest	
	mehi	naisi	meestel	naistel	meestel	naistel	meestel	naistel	meestel	naistel
1936 I p.a.	9	110	9860	125223	789	1062	3632	17608	401	462
1936 II p.a.	11	120	10965	81651	816	3343	4434	13026	411	1160
1937 I p.a.	8	74	8116	115509	775	1005	3737	16948	394	200
1937 II p.a.	10	122	8785	74900	688	4302	3773	12188	313	951
1938 I p.a.	10	125	10632	124927	864	817	4934	19367	427	199
1938 II p.a.	10	85	9371	67639	585	6978	4061	13199	605	1561
1939 I p.a.	9	86	8105	92858	1117	11986	3752	18304	639	2863
1939 II p.a.	7	96	5911	73736	999	7847	3451	15042	495	1957
1940 I p.a.	7	96	6936	100865	1515	14965	3400	22519	800	4075

1) RAKA, f. 4468, nim. 2, s.-ü. 57.

Sellise töökoormuse ja töötasu juures ei olnud tööline kunagi kindel oma töökoha suhtes. Iga aasta augustist kuni oktoobrini vabrik seisis. Sel ajal tehti vabrikule jooksvat remonti ja enamus töölisi vallandati, jäeti ainult 10 - 20 remonttöölist. Ajal, mil vabrik uuesti tööd alustas, toimus alati tööliste uus tööle-võtmine, kuid nüüd juba meistri huvide ja soovide kohaselt.

Rahvusvahelise olukorra teravnemine II Maailmasõja eel avaldas oma mõju ka linavabrikule. 9. septembril 1939.a. tehti vabriku juhtkonnale Majandusministeeriumi poolt korraldus, soetada tagavara nende saaduste või toodete osas, milliseid tehas toodab "... selleks et kindlustada meie kodanike varustamist kõigi vajalike tarbeainetega... Erakorraline aeg seab meie eremajandusele küllalt raskeid ülesandeid ja praegu on iga töös-tuse kohus näidata, et meie tööstus ei suuda üksnes heal ja normaalsel ajal edukalt täita oma ülesandeid, vaid ka nüüd, kus Euroopas puhkenud sõda võib häirida või takistada kaubanduslikku ja tööstuslikku tegevust." [1] Ärevast olukorrast tingituna kästi vabriku juhatust alati enne tööliste vallandamist või tööpäeva lühendamist teatada Sotsiaalministeeriumi Töökaitse ja Sotsiaalkindlustuse osakonnale ja Majandusministeeriumi Tööstusosakonnale.

Madalad töötajate palgad olid põhjuseks, miks linavabrikusse ei tulnud tööle ükski keskharidusega tööline. 1937.a. oli kogu vabriku 152 palgalise töötaja hulgas ainult kaks, kes omasid keskharidust ning mõlemad töötasid kontoris. Töölised pidid vabriku töö kõrval pidama veel kodust majapidamist, kust saadi perekonnale toidulisa. Peaaegu igas peres oli lehm ja siga, kellede eest hoolitsemine oli perenaise õlgadel. Kodusest olukorrast tingituna esitasidki 55 töölist 17. juulil 1939.a. vab-

---

1) RAKA, 4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 57.

riku juhatusele avalduse, paludes 8-tunnise tööpäeva puhul võimaldada tunniajalist lõunaaega, sest "paljudel on kodus sead, keda tuleb lõuna ajal kodus sööta."[1]

Naiste olukorda raskendas veel asjaolu, et alevis puudus lastesõim või -aed, kuhu lapsi paigutada selleks ajaks, kui ema oli linavabrikus tööl. Juba 1928.a. esitati vabriku juhtkonnale plaan - avada linavabriku juurde lastesõim. Selle plaani lükkas vabriku juhatus aga tagasi, põhjendades, et töölistel ei ole alla 3-aastasi lapsi rohkem kui kaks, kellede pärast sõime ei saa avada, sest ..."maakohal leidub inimesi ja võimalusi laste ilma igasuguse sõimeta kasvatamiseks." [2] Sellega sai vabriku juhtkond ära hoida ühe lisakulude allika tekkimise, mis oleks vähendanud juhtkonna tulusid, sest hoolekande nõukogu ettepanekul tuhid lasteaiad avada ettevõtete kulul. [3] On selge, et vabrikandid oma tulude arvel ei hakanud naiste elu kergendama, ehkki nende naiste kätetöö oli see, mis täitis aktsionäride taskuid.

Tööliste kultuuriline teenendamine oli halb, kuna puudusid töölistele organiseeritud isetegevusringid. Peamiseks kultuurikeskuseks kujunes Tuletõrje Seltsi maja Pärnu tänaval, kus oli 800 istekohaga saal ning kus töötasid: näite-, rahvatantsuring, laulukoor ja pasunakoor. Linavabriku töötajaid võttis suhteliselt vähe nende ringide tööst osa,kuna töö vabrikus toimus vahetustega ja kodused majapidamistööd lasusid peamiselt naise õlgadel, kuna mehed oma aega veetsid õlle- või viinajoomisega jaama puhvetis, mille poolest oli Mõisaküla kogu ümbruskonnas kuulus.

Koolidest tegutses Mõisakülas eesti algkool, mis oli 6-klassiline ja kus õppis 240-250 õpilast ja töötas 7 õpetajat. Teine kool oli 4-klassiline läti õppekeelega, kus töötas üks õpetaja ja õpilaste arv oli 20-30.

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 64.

2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 24, l. 403.

3) Samas, l. 404.

Alevis oli raamatukogu, mis allus Eesti Haridusseltsile. Üldse oli seltse rohkesti, nende arv ulatus üle kümne. Arste töötas 3. Sõiduautosid oli 4, veoautosid -1, mootorrattaid 4, jalgrattaid 108, hobuseid 38, ja lehmi 129. Sellised arvulised näitajad annavad tunnistust sellest, et Mõisaküla elanikkonna üldine elatustase oli küllaltki kõrge. Eriti head palka said vedurijuhid ja veereva koosseisu töötajad, keda loeti ühtlasi ka alevi "kõrgema kihi" hulka ning nad tavaliselt uhkustasid sellega, et nende naistel ei ole tarvis tööl käia, et nad suudavad ise oma perekonda toita.

Kõrge keskmine elatustase Mõisakülas meelitas väikesesse asulasse hulgaliselt ärimehi. Peale I Maailmasõda ehitati peatänavate äärde hulgaliselt kahe- ja kolmekorruselisi hooneid: pangamaja ja rida kauplusi. Suurenes ka individuaalehitajate arv ning 1938.a. anti Mõisaküla alevile linna õigused. Paranes ka ühendus teiste keskustega. Juba 1926.a. alustati riigi rahadega 3 versta pikkuse kivitee ehitamist, mis ühendas Mõisaküla Kamara postimaanteega ja prandas liiklust ning juurdepääsu Mõisakülale. [1]

Töölisorganisatsioonidest tegutses linavabrikus haigekassa. Haigekassa oli tööliste huvide kaitsjaks eraettevõtetes,kuna riiklikes ettevõtetes oli selle asemel ametiühing. Haigekassasse kuulusid peaaegu kõik töötajad. Töötajate üldkoosoleku poolt valiti haigekassa esimees, kes töötas ühiskondlikel alustel. Üldkoosolekul otsustati ka liikmemaksu suurus, mis tavaliselt moodustas 1-2% palgast. Sama suure summa, mis kogunes liikmemaksudest, maksis haigekassasse ka ettevõtte juhataja. Linavabriku haigekassa esimeheks aastail 1929-1933 oli Jaak Kask ning seejärel kuni kodanliku perioodi lõpuni Juhan Lüüs. Töölisele, kellel oli perekond, maksti haiguse korral haigusraha 2/3 palga ulatuses, üksiktöötajaile aga ainult 1/2 palgast. Haigekassa sõlmis lepin-

---

1) "Päevaleht", 1929, nr. 231.

gu arsti ja haiglatega, kuhu suunati haigestunud töötajad ning haigekassa tasus haiglatele ning arstile vastavalt üldkoosoleku poolt vastuvõetud tingimustel. Linavabrikul olid lepingud Viljandi ja Pärnu haiglatega, kuhu suunati töötajad vastavalt haige soovile. Haigele hakati haigusraha maksma alles pärast seda kui ta oli olnud vähemalt kaks päeva haige. Sellega taheti ära hoida juhuslikke ja põhjuseta puudumisi. Haigekassa liige, kes liikmemaksu õigeaegselt ei tasunud, sellelt nõuti maks sisse töökaitseinspektori poolt sundkorras. Mõisaküla linavabriku töötajaskond allus Viljandi töökaitseinspektorile. Töökaitse inspektor võitles töötajate huvide eest, kuid ka tema oli kodanluse leerist ning seetõttu ei olnud otsused alati objektiivsed." [1]

Rasked olid töötajate elamistingimused, sest nõudmine korterite järele oli suur kogu kodanliku vabariigi perioodil. Eriti raske oli neil töölisperekondadel, kelledel olid lapsed, sest lastega üürnikke eramajja ei tahetud võtta, kuna lapsed pidid määrima tapeeti, lõhkuma maja ning häirima majarahu.

Töölistele ei võimaldatud igaaastast puhkust, vaid kui tööline tahtis kuhugi sõita, siis ainult vabriku direktori loal, kusjuures palka ei säilitatud.

1936.a. toimusid Tööliskoja valijameeste valimine. Koosoleku juhatajaks valiti Maret Valgma. Valijameesteks valiti: Juhan Lüüs - 31 häält
Hans Harjakas - 27 häält
Ervin Tiits - 21 häält [2]

A/s "Linaprodukt" oma tegevusaja vältel omas suurt tähtsust nii Mõisaküla elanikkonna elus kui ka kogu Eesti majanduselus. Sellest annavad tunnistust kolm auraha, mis anti ketrajale E.Osolt, kelle kedratud niit osutus majandusnäitustel parimaks.

---

1) Töölise-pensionäri Jaak Kase mälestustest.

2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 173.

1937.a. 13.-22. augustini toimus Tallinnas X Eesti näitusmess, mis pidi tähistama uue tööstusajajärgu algust peale möödunud majanduskriisi ja vastastikuse umbusalduse ajajärku. Ühenduses näitusmessiga toimus samal ajal ka kodumaa kaupade ja saaduste suurpropaganda nädal. Näitus-messist võttis osa ka Mõisaküla a/s"Linaprodukt", esinedes seal oma toodetega, millele rahvas andis hea hinnangu, mis omakorda aitas kaasa Mõisaküla linavabriku osatähtsuse tõusule Eesti tööstuselus.[1]

Omapäraseks ürituseks kujunes ka Eesti Põllumeeste Seltsi näitus Tartus 10. augustil 1937.a., kus avati rahvarõivaste ja rahvapärase käsitöö osakond, mille ülesandeks oli propageerida rahvarõivaste tarvitusele võtmist rahva laiemates kihtides. Näituse juhatus palus Mõisaküla a/s "Linaprodukti" sellest osa võtta oma linase riidega, mis sobiks rahvarõivaste, särkide ja käiste valmistamiseks.[2]

A/s "Linaprodukti" tegevusele ja aktsionäride omavolitsemisele tegi lõpu juunipööre Eestis 1940.a., mil võim läks töörahva kätte.

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 60, l. 161.

2) Samas.

LINAVABRIK AASTAIL 1940 - 1958.

I. Linavabrik nõukogude võimu taaskehtestamise esimesel aastal.

21. juunil 1940.a. toimus ajalooline pööre väikese eesti rahva elus. Kogu töölisklassi ühiste jõupingutuste tulemusena kukutati kodanlik valitsus ning võim läks töörahva kätte, kes 21. juulil taaskehtestas nõukogude võimu. Võimu üleminekuga nõukogudele tehti jäädavalt lõpp eesti töörahva poolt vihatud kapitalistlikule ekspluateerimisele. Maa, tööstused ja tehased kuulutati rahva omandiks.

1940.a. juuli tõi pöörde ka Mõisaküla linavabriku ja sealse töölispere ellu. Endine a/s "Linaprodukt" allutati Eesti Kergetööstuse Rahvakomissariaadile, kelle poolt suunati Mõisakülla natsionaliseerimise komisjon koosseisus: Dancis, Maksim ja Vodi. Komisjoni liikmetest osutus kõige aktiivsemaks Hendrik Maksim, kes oli komissariks kohapeal kuni novembrini 1940. Vana juhtkond, eesotsas juhataja O. Mikk'uga aga töötas edasi, kuni 1940.a. novembris määrati Kergetööstuse Rahvakomissariaadi poolt uueks vabriku direktoriks Aleksander Sassian ja tehniliseks juhatajaks Pärnu Linavabriku endine direktor Villem Sumberg.

Natsionaliseerimise komisjoni tööperioodiks anti töölistele palgaline puhkus kuni 5. augustini 1940, seejärel anti palgata puhkus kuni 13. septembrini, mil vabrik uuesti tööd alustas. [1] Esmakordselt linavabriku tegevusaja vältel ei kaotanud tööline oma töökohta

---

1) RAKA, f. 4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 12.

ega tundnud hirmu selle ees, kas meister võtab ta tööle siis, kui vabrik uuesti tööd alustab. Vabrik alustas tööd algul sama tööliste arvuga, kuid juba oktoobrikuu lõpul kavatseti vabrik panna tööle kahe vahetusega ning selleks võeti juurde 90 töölist.[1] A/s "Linaprodukti" viimastel tööaastatel oli vabriku juhtkond sihilikult hoidnud tööliste arvu alla saja, sest 1938.a. riikliku seaduse kohaselt, kui tööliste arv ületas 100, pidi vabrikus olema vähemalt üks kõrgema haridusega insener. See aga oleks toonud 200 Kr. lisakulu, millest juhtkond püüdis hoiduda. Sellega ongi osaliselt seletatav väike tööliste arv enne nõukogude võimu kehtestamist.[2]

Linavabrikus vähenesid tööliste ületunnid ning peeti kinni 8-tunnisest tööpäevast, välja arvatud remonttööd, kus ületunnid säilisid.1940.a. II poole kuuaruanded näitavad töölispere pidevat arvulist kasvu, mis jätkus 1944. aasta I poolel.

Tabel 10 [3]

	arv		töötunde		Palk		
	mehi	naisi	meestel	naistel	meestel	naistel	naiste keskmine
juuli	5	90	1080	17733	515.-	3854.-	42,8
aug.	5	90	1080	5987	478.-	3060.-	34,o
sept.	5	93	1000	10003	652.-	4788.-	51,4
okt.	8	180	1352	26317	1070.-	12453.-	69,1
nov.	10	223	1601	36644	2264.-	27077.-	120,5
dets.	16	231	2080	40605	4127.-	35505.-	153,7

Töö liikide järele võime kasvu märgata peamiselt eeltööstuses ja kudujate ning poolijate osas:

1) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 18.
2) Endise töölise A. Siitam'i mälestustest.
3) RAKA, f.4468, nim.2, s.-ü. 57, l. 3-4.

Tabel 11 [1]

	1.nov.1939.	1.nov.1940.
eeltöösstuses	20	43
haspeldajaid	14	26
ketrajaid	32	30+25 õpil.
lõnga pakkijaid	2	4
välitöödel	2	2
kudujaid	14	45+ 2 õpil.
poolijaid	5	12
laotöölisi	3	4
töökojas	4	3
käärijaid	2	6
	98	202

Kasvas ka tehnilise personali, ametnike ja teenistujate arv 10-lt 17-le, neist mehi 14 ja naisi 3. Tunduvalt tõusid töötajate palgad. Üksnes nõukogude võimu esimesel kuuel kuul tõusis linavabriku tööliste palk 3 - 3,5 korda.

1941.a. märtsis nimetati senine "Natsionaliseeritud Linaprodukt" ümber Mõisaküla Linaketramis- ja kudumisvabrikuks "Bolševik".

Vabriku minekuga rahva kätte muutus ka tootmise iseloom. Kui senini töö vabrikus sõltus rahvatööst, rahvalt saadud tellimustest, siis 1940.a. oktoobris keelati Kergetööstuse Rahvakomissariaadi poolt rahvatööde vastuvõtmine ja tegemine. Endised vastuvõtupunktid pidid lõpetama oma tegevuse või asuma läbirääkimisse Pärnu Linatööstusega, kelle kätte läks üle - Eestimaaline rahvatööde valmistamine.[2] Mõisaküla Linavabrik "Bolševik" hakkas täitma riiklikke tellimusi, millest polnud kunagi puudus, nagu polnud puudust ka toorainest.

Hulgaliselt rakendati tööle noori õpilastena - 4, ketraja abilistena - 25, [3] kes olid tööle tulnud linnast

1) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 58.
2) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 98, l. 58 ja 212.
3) RAKA, f.4468, nim. 2, s.-ü. 57, l. 10.

ja ümberkaudseist taludest.

Paranesid töötajate tööolud ja tõusis elatustase, sest palka hakati maksma regulaarselt, kuna palk sõltus nüüd riigist, mitte aktsionäridest ega tööandjast talupojast. Kuduja keskmine palk kuus 1941.a. I poolel oli 502 rbl.[1)]

Tööliste elu-olustikuliste tingimuste parandamise eest võitles vabriku käitiskomitee, kelle esimeheks valiti Johan Lüüs. Käitiskomitee jagunes omakorda sektsioonideks, kelledest aktiivsemalt tegutses kultuurisektsioon, kelle esimeheks oli Jaan Tihane. Vabriku töötajatest moodustati laulukoor, näitering, organiseeriti arstide kaasabil meditsiinialaseid loenguid ning arenes sporditöö, eriti võrkpall ja kergejõustik.[2)]

Linavabrikus alustas tööd komsomoliorganisatsioon, kuhu kuulus 6 liiget. Sekretäriks valiti Liidi Kaugmaa. Väikesearvuline ja noor organisatsioon püüdis igati kaasa aidata tööliste majandusliku olukorra parandamisele. Kommunistlike noorte poolt selgitati välja, millistele töölisperedele on tarvis toetust ning pöörduti vastava palvega käitiskomitee poole. Korraldati komsomoliõppusi; peo- ja tantsuõhtuid, anti välja seinalehte. Samuti aitasid kommunistlikud noored organiseerida koosolekuid ning miitinguid ja neid sisustada. Suuremaid miitinguid korraldati 7. novembril 1940.a. ja 1. mail 1941.a. Miitingud toimusid ülelinnalistena ning neist võtsid osa kõik asutused ja ettevõtted. Miitingule tulid töötajad rongkäigus, kandes lippe ja loosungeid. Miitingud toimusid turuplatsil ning 1. mai miitingul võtsid linavabrikust sõna direktor Sassian ja komsomoli algorganisatsiooni sekretär Liidi Kaugmaa.

Tõsiseks ülesandeks olid esimesed nõukogude valimised. "Kõik kommunistlikud noored olid valimiste eel agitaatoriteks ning kuulusid ka valimiskomisjoni. Kommunistlikud

---

1) RAKA, f.4468, nim. 1, s.-ü. 58.

2) Endise töölise pensionär Jaan Tihase mälestustest.

noored täitsid oma ülesandeid eeskujulikult. Seda näitasid valimiste tulemused. Kogu elanikkond hääletas üksmeelselt ülesseatud kandidaatide poolt. Esimeste nõukogu saadikute valimiste ajal rääkisid elatunud töölised, et Mõisaküla linna elanikud pole kunagi nii üksmeelselt ühestki valimisest osa võtnud. Nüüd võis käputäis meie endisi valitsejaid näha, kellele kuulub tööliste poolehoid vabadel valimistel."[1)]

Meeldejäävaks oli 1941.aastast linavabriku töötajatele koosolek, kus Johannes Vares tuli kohtuma töötajatega, rääkides neile nõukogude võimu erinevustest võrreldes kodanliku korraga ning õigustest, mida nõukogude võim on andnud naistele.[2)] Külaline võeti vastu soojalt ning talle kingiti lilli.

Rahva rahuliku ja looma töö katkestas 1941.a. alanud Suur Isamaasõda, mis jättis valusaid jälgi peaaegu iga Mõisaküla perekonda ellu.

Saksa röövvallutajate reeturlik kallaletung Nõukogude Liidule oli teataval määral ootamatu. Nõukogude Liit ei olnud suutnud veel kindlustada end sellise hambunirelvastatud röövarmee vastu ning seetõttu liikus fašistlik armee sõja algul edasi küllalt kiiresti. Juba sõja kolmandal päeval olid fašistlikud lennukid Mõisaküla kohal. Kutsuti kokku ülelinnaline komsomolikoosolek, kus jaotati ülesanded ja organiseeriti valve. Suurt abi osutasid Mõisaküla kommunistlikud noored miilitsale ja rahvakaitsele. "Kui vaenlane lähenes, lahkus suurem osa kommunistlikke noori linnast ning astus Punaarmeesse. Osa astus neist hävituspataljoni, osa evakueerus tagalasse, kuid osa ei saanud oma ülesannete pärast linnast lahkuda. Komsomolidest jäi linna ka linavabriku komsomoli algorganisatsiooni sekretär Liidi Kaugmaa."[3)]

Evakueerimiseks valmistati ette ka linavabrikut. Pakiti sisse kõik masinad ja toodang. Laod olid viimse või-

---

1) "Kommunaar", 1960, nr. 130.

2) Nõukogude aktivisti Feodor Kõrvits'a mälestustest.

3) "Kommunaar", 1960, nr. 130.

maluseni kaupa täis ning seda ei suudetud enam ära vedada. Ei suudetud evakueerida enam ka masinaid. Nii langes kogu sisseseade ja toodang saagiks saksa röövvallutajatele.

II. Okupatsiooniaeg.

Alanud Suur Isamaasõda oli fašistide endi arvates peensusteni ettevalmistatud. Nende pealetung oli hoogne, et muuta reaalseks välksõja plaan.

Sõjatules hävisid külad ja linnad, hukkusid sajadtuhanded võitlejad rindel ning rahulikud elanikud tagalas. Polnud küla ega perekonda, mida poleks sõda puudutanud, külvates viletsust, nälga ja surma.

Puutumata ei jäänud ka Mõisaküla oma tööstusettevõtete ja elanikkonnaga. 7. juuli varahommikul saabusid esimesed saksa eelväed Mõisakülla, millele järgnesid põhiväed.

Linn okupeeriti ilma vastupanuta ning verevalamiseta.

Fašistide saabumisega Mõisakülla käisid kaasas areteerimised. Areteeritute hulgas oli "...Liidi Kaugmaa, julge ja andekas noor. Ta käitus ülekuulamisel vapralt ega andnud mingil ähvardusel välja neid saladusi, mis talle oli usaldatud. Ta ohverdas enda ning päästis sellega palju kaasvõitlejaid,keda vaenlasel ei läinud korda tabada. [1]

Fašistide käsilased moodustasid " omakaitse", kelle kaasabil areteeriti nõukogude aktiviste, uusmaasaajaid, naisi, lapsi ning rahulikke elanikke, kes ei teadnud ega saanudki kunagi teada, miks lõpetati ta elu püssilaskudega kuklasse ja rindu Lämba ja Petruski talu karjamaale kaevatud aukude serval. Mahalaskmisi püüti var-

---

1) "Kommunaar", 1960, nr. 130.

jata kohalike elanike eest ning seepärast teostati seda mõlemal korral hommikupoole ööd, mil enamus elanikest alles magas.

Paljudele Mõisaküla elanikele said nende omaste,sugulaste ja sõprade mõrvarid teatavaks alles 1962.a. 11. detsembril, mil Pärnus toimus kohtuprotsess fašistlike mõrvarite üle, kelle otsesel kaastegevusel hukati Pärnus ja Mõisakülas 1941.a. sadu süütuid nõukogude inimesi. Eesti NSV Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukolleegiumi istungil andsid oma tegevusest okupatsiooniaastatel aru Edmund Kuusik, Augustin Reinvald, Julius Viks ja Teodor Kaldre. Kohtualuste veretööde seeria algas 1941.a. juulis Mõisakülas, kus E. Kuusiku otsesel tulistamiskäsul lasti maha 62 süütut inimest, millele järgnesid tapmised Tammistes, Reius, Papiniidus. Kuusik ise rääkis möödunust järgmiselt: "See oli 1941.a. juuli keskpaiku. Öösel kutsuti staapi, anti relvad ja alustasime sõitu Mõisaküla poole. Meid oli 20 meest. Mõisakülas, Pärnu tänavas töid sakslased ühest majast välja umbes 50 vangi. Meie võtsime ahelikku. Vangid viidi võsastunud heinamaale. Kõik nad lasti sakslaste poolt maha. Üks vang põgenes, veltveebel Mänd ajas teda neljaviie mehega taga, mina olin ka. Mõni aeg hiljem sõitsime jälle Mõisakülla. Seekord oli umbes 60 vangi. Karjamaal lasksid sakslased osa neist maha. Siis andis kapten Teder mulle korralduse ka lasta. Ma ütlesin, et mul süda ei kannata inimest tappa. Siis tehti mulle ülesandeks käsklusi anda kogupaukudeks. Tegin seda." [1]

Tapmisprotsessi kirjeldas mõrvar järgmiselt: "Laskjad seisid ühel, vangid viiekaupa teisel auguäärel. Iga vangi kohta oli kaks laskjat, üks pidi sihtima pähe, teine selga. Tulistati minu käskluse peale: "Palge! Tuld!" Ohvrid kukkusid auku." [2] Oma humaansust püüdis Kuusik tõestada sellega, et ta polevat kedagi tapnud, ainult

---

1) "Pärnu Kommunist", 1962, nr. 91, lk. 3.

2) Samas.

käsklusi andnud ja tulistanud vaid neid, kes augus elumärke näitasid, sest elusalt mulla alla ajada ei olevat olnud humaanne.

Analoogilisi seletusi mõrvatööde kohta Mõisakülas okupatsiooni ajal annab ka teine kohtualune Augustin Reinvald, kes väitis, et tema esimeseks massimõrvaks oli veretöö Mõisakülas, Esimesena tulistasid sakslased, näidates, kuidas seda teha, seejärel asusid "omakaitse" mehed nende asemele. "Õpipoistest" olid "meistrid" saanud. Haua pidid kinni ajama laskjad ja valvemeeskond. Veretöö vaevatasuks oli 4 pudelit viina 20. mehe peale ja linna jõudes sõõk "Omakaitse" sööklas.

Tunnistajate hulgas kohtusaalis oli ka Mõisaküla veretöö ohvrite hulgast ainus pääsenu Jaan Kippasto. Ta jutustab, et ta vahistati paar päeva peale sakslaste sissetulekut Mõisaküla. Ajal, mil ta seisis mahalastavate reas augu äärel ja kui Kuusik andis käsklusi, kukkus ta koos mullavalliga, mille otsas ta seisis, auku, ilma et ükski kuul teda oleks puudutanud. Pärast tapjate lahkumist ronis ta välja ja põgenes metsa ning tal õnnestus end varjata kuni okupatsiooni aja lõpuni. Mahalastavate hulgas oli nii Mõisaküla elanikke kui ka ümberkaudseid tulupidajaid ja uusmaasaajaid, kes kuni viimse minutini ei uskunud, et neid tapetakse, sest neile polnud esitatud mingisugust süüdistust ega loetud ette otsust. Mahalastute hulgas oli nii noori kui vanu, mehi ja naisi.[1)]

Hukatute hulgas oli linavabriku komsomoli algorganisatsiooni sekretär Liidi Kaugmaa ja töötajad Nagel, Aas, Karjus, Lea Kašlinski. Viimase süü seisnes selles, et ta oli olnud täitevkomitee sekretär. Hukati ka tema sugulane Eugen Liidemann, kes oli 1940.a. olnud kommunistide juhiks Mõisakülas. Fašistide saabumisel oli ta haige ega saanud tagalasse evakueeruda, karkudel viidi ta kodust arestimajja ning lasti eraldi maha Lämba ja Petruski karjamaal. Mahalastute hulgas oli ka ligi 50 meest,

---

1) "Pärnu Kommunist", 1962, nr. 92.

kes 1940.a. olid osa võtnud poliitkooli tööst Tallinnas ning seda loeti küllaldaseks süüks, et hukata. Hukkajad tõenäoliselt lähtusid ülemtimuka Göringi sõnadest: "Tapke,tapke, sest mitte teie ei vastuta selle eest, vaid mina." [1] Nad ei mõelnud aga siis sellele, et vastust tuleb anda kord rahva ees ja vastutada tuleb kõigi süütute vere eest. Kõigi roimarite ja nende mõttekaaslaste suhtes on jäänud püsima mõrvatud Eduard Volli 12-aastase poja sõnad, mis ta lausus isa põrmu juures: " Mälestades sind, isa, meie sirgume meesteks, kuid meie ei unusta ega andesta iialgi seda, mis sinuga tehti." [2]

Fašistide saabumisel katkes töö ka linavabrikus. Vabrik seisis mitu kuud, kuna puudus õli ja küte. Sügisel alustati siiski tööd, alguses ühe, detsembris kahe vahetusega, sest fašistidele oli tarvis riiet ja lõnga kuna nende välksõja plaanid ei teostunud ja tuli hakata mõtlema ka vallutatud alade tööstuse rakendamisele sõjamasina teenistusse.

Alguses asus linavabrikut juhtima Oskar Mikk, kes oli okupatsioonivägede saabumise ajaks jälle Mõisaküla ilmunud. Hiljem, 1943.a. saadeti Ostland Faseri poolt direktoriks sakslane, kes püsis kohal vaevalt aasta ning siis vallandati seikluste pärast isiklikus elus. Seejärel määrati direktoriks jälle sakslane Peeter Nehr, kes töötas sellel kohal kuni Nõukogude vägede saabumiseni. Kumbki sakslane polnud eriti huvitatud linavabriku tööst ning nende asendajaks ja tegelikuks tööde juhatajaks oli Mikk.

Vabrikus valmistatud riie saadeti Tallinna, lõngad aga Saksamaale. Vabrik ei suutnud aga kogu okupatsiooniaja vältel saavutada nõukogude-aegset toodangutaset, sest pidevalt oli raskusi tooraine ja küttega. Raskused tooraainega viisid tööliste arvu vähendamisele. Otsased andmed nende aastate kohta küll puuduvad, kuid on teada, et

---

1) "Pärnu Kommunist", 1962, nr. 92.

2) Samas.

ajavahemikul oktoober 1941.a. kuni oktoober 1942.a. vähenes töötajate arv vabrikus 50 võrra. [1]

Tööliste majanduslik olukord sõjapäevil oli raske, sest kui toorainet ei suudetud hankida, siis pandi vabrik seisma. Töölised olid tööta kodus ilma palga säilitamiseta või läksid metsa puid saagima, kuna siis säilitati keskmine töötasu.

Tööline Leida Inso, kes alustas tööd linavabrikus juba 1931. aastal 16-aastase noorukina, räägib okupatsiooniaega meenutades: "Tööpäev oli pikk 9 tundi, laupäevadel 7 tundi ning algas hommikul kell 7. Palka maksti juhuslikult ja kõige raskem oli see, et raha eest polnud poest midagi osta. Emad, kelledel kodus oli palju lapsi, läksid peale tööd vabrikus maale taludesse tööle, et lastele süüa saada. Töölised töid vabrikust välja toormaterjali ja valmisriiet, osalt palgana, osalt salaja ning turustasid seda ümberkaudseile talupoegadele, saades neilt vastu toiduaineid. Okupatsiooniaja lõpul, kui kogu elu muutus ärevaks, monteeriti direktori käsul lahti kõik mootorid, mis koos kergema liikuva abimaterjaliga pakiti kastidesse ning viidi koos töölistega Pärnusse, et sealt saata edasi Saksamaale. Nõukogude Armee kiire pealetung ei võimaldanud fašistidel oma plaani enam teostada ning töölised sõitsid juhusliku rongiga tagasi Mõisakülla ." [2]

Sakslaste lahkumisest ja sündmuste käigust sel perioodil annab hea ülevaate uuesti tööd alustanud linavabriku esimene seinaleht 1944.a. lõpus. Artiklist "Linavabrikus" loeme: "... Linavabrikus puudus täiesti küttematerjal, mida polnud enam juurde muretsetud. Ära olid saadetud ka linad ja takud ning kangad. Igal pool vabriku hoonetes haigutas vastu tühjus. Töölised lasti koju. 19. septembril putkas ka sakslasest direktor minema. 20. septembril tuli vabriku hoovi suur veoautode

---

1) RAKA, f.4468, nim. 2. s.-ü.57.

2) Töölise Leida Inso jutustus.

kolonn. Fašistlik ülemus käitus vabrikus peremehelikult. Kontoriametnikel kästi koju minna. Mitmed teenistujad aga ei lahkunud käitisest, vaid jälgisid sakslaste tegevust. Nii ei lahkunud oma kohtadelt katlakütja Harjakas ja valvur Tihane. Sakslaste autokolonn lahkus vabrikust 22. septembril. Valvur Tihane ja Harjakas otsustasid hooviväravad lukustada ja fašiste mitte enam sisse lasta.

23. septembri hommikul kella kolme paiku, kui jaamas juba raudteed lõhuti, tuli üks sakslasest ülemus värava t-aha ja nõudis sisselaskmist. Valvur Tihane vastas, et direktorit ei ole ja tema ilma viimase loata kedagi sisse ei lase. Seejärel kärkis sakslane ja raputas vihaselt väravat. Valvur vaatas akugemalt nurga tagant seda päält. Sakslane ei riskinud aga ka üle värava ronima hakata ja eemaldus sajatades.

Juba eelnevalt olid fašistid toonud jaama kaks rongi laskemoonaga, et nende õhkulaskmisega taganemisel hävitada kogu Mõisaküla. Elanikud, kes polnud linnast lahkunud, võtsid kaasa toiduaineid ning käisid Mõisakülas paikneva saksa väeosa ülemusi palumas, et rongid viidaks jaamast välja soo vahele enne õhkulaskmist.

Mõisaküla hävitamine algas 23. septembri hommikul kella poole kolme paiku. Abja ja Pärnu poolt liginesid Mõisakülale fašistlikud minöörid, kes lasksid õhku kõik raudteesillad ja rööpad. Jõudnud Mõisaküla, lasksid nad õhku kaubaaida koos platvormiga ja raudtee töökojad. Seejärel tõusid tumeda mürsatusega õhku kõik raudtee-tehase hooned ja langesid seejärel rusudena maha. Kell ½7 lasti õhku ka tehase suur korsten, mis vajus seejärel küljeli hiigla tolmupilve laiali saates.

Üksikud fašistid-hävitajad käisid linnas ringi ja viskasid süütepomme suurematesse majadesse, nagu seltsimajja, koolimajja ja mõnesse eramajja ning tulistasid maju süütekuulidega.

Lõuna paiku panid roimarid jaamas plahvatama laske-

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

moonarongi, mis enne oli nende poolt tõmmatud kolme ossa. Seejärel jooksis salgake hävitajaid-fašiste jaamast Kiriku maja ees ootavasse autosse ja põgenes. Järgnesid hirmsad kärgatused kärgatustele, mil laskemoon granaadikildude ja igasugu raua ning rusutükkide näol üle kogu linna laiali paiskus. Kõik see sündis inimestele ette teatamata.

Laskemoonarongi õhkulaskmisel purunesid ka linavabrikus kõik aknad, enamuses koos raamidega. Kuuride katused kerkisid õhu survel alustelt ja jäid lömitama. Laudseinad paiskusid välja. Katused olid rauakildudest läbi puuritud. Hoov ja kogu vabriku ümbrus oli klaasitükke, rauakilde ja purunenud laua ning puutükke täis. Tühjad aknaaugud mustasid, ripnesid üksikud raamide tükid. Uksed olid laiali paisatud ja lukud purunenud. Tihane ja Harjakas pidasid sel ööl vabriku juures valvet. Okupantide voorid ja kahurvägi voorisid hilisööni Mõisakülast läbi Jäärja teele. Järgmisel päeval moodustasid Tihane ja Harjakas kuueliikmelise valvegrupi, kuhu kuulusid veel valvur Peterson, katlakütja Urv, elektrik Kabul ja naistööline Kolka. Valvegrupi liikmed valvasid kordamööda, kuni tuletõrjevalve ja hiljem Rahva Omakaitse abiks tulid." [1]

...Tulemöll linnas majade kallal levis järjest suurema hooga. Kohalik Vabatahtlik Tuletõrje töötas ennastsalgavalt, saades tule kustutamiseks vett linavabrikust, kus vee pumpamiseks katelt köeti. Mitmed tuletõrjujad said lendavast prahist kustutustöödel haavata.

Teise rongiosa plahvatamisel kella kolme paiku päeval läks suusude sadu iseäranis hirmsaks, nii et ka tuletõrje oli sunnitud peitu pugema. Nüüd hakkas tuli majade kallal eriti hirmsa jõuga möllama. Varsti olid 50-60 maja korraga hävitavas tules. Kõik ümberringi praksus, ragises. Kostsid vahetpidamata plahvatused, lendlesid

---

1) Jaan Tihane, Mõisaküla linavabriku seinaleht.

tulesädemed. Ilm oli ka veel öösel päevavalge.

Selles tulemõllus hävinesid Mõisaküla täielikult 70 maja. Elamiskõlbmatuks muutusid peaaegu kõik majad.

25. septembri hilisõhtul läbis Mõisaküla esimene Punaarmee luure, keda elanikkond suure rõõmuga vastu võttis." 1)

Okupantide hävitava tegevuse tagajärjel hävis Mõisaküla linna keskosa. Linavabriku seinaleht, andis inimestele, kes sõjakeerises olid linnast lahkunud ning linna tagasi tulles leidsid oma eluaseme kohalt tuhahunniku, selge ülevaate, kes oli süüdi nende kodude hävimises: "Saksa fašistlikud roimarid hävitasid Mõisaküla kesklinna elumajad, raudteetehase, depoohoone, jaamahoone, veevärgi ja kõik töökojad. Jäid asemele ainult pommide trehtrid ja rusuhunnikud." 2)

Linavabriku seinalehes ilmunud artiklitest on selge, kuivõrd palju said sakslaste hävitustöö tagajärjel kannatada ka linavabriku töölised koos oma perekondadega. Töötajate aktiivne kaitse suutis siiski säilitada linavabriku hoone, ehkki plahvatuste tagajärjel aknad ja uksed purunesid.

Linavabriku kaitsmise ning eeskujuliku töö eet Suure Isamaasõja päevil autasustati 9. jaanuaril 1945.a. töölisi Alma Kolka't, Jaan Tihast ja Hans Harjakat medalitega.

++++++++++++++++++++++++++++

1) J.Tihase, Mõisaküla linavabriku seinaleht.
2) Samas.

III. Nõukogude võimu taaskehtestamine ja tootmine sõjajärgseil viisaastakutel.

1944.a. septembris-oktoobris liikusid Nõukogude Armee väeosad hoogsate rünnakutega Eesti territooriumile, vabastades külad ja linnad üksteise järel. Nõukogude Armee edasiliikumist soodustas eesti rahva sõbralik suhtumine maa vabastajatesse. Kõikjal tervitati vabastajaid lilledega.

Sõbralikult võtsid vabastajaid vastu ka Mõisaküla elanikud. Koos Nõukogude Armeega tagasi linna tulnud elanikud leidsid eest suitsevad varemed, tuhahunnikud ja pikad korstnad. Nõukogude Armee oli vabastanud Eesti territooriumi anastajatest ning rahvas hakkas pikkamisi kuid kindlalt raskusi võites üles ehitama uut elu.

Nõukogude võimu taaskehtestamise järel kerkis üles küsimus, kuidas taastada kiiremini tehased ja vabrikud ning lasta nad käiku, sest sõjas laastatud maa vajas riiet ja lõnga. Eesti tekstiilitööstus oli peaaegu täiesti hävitatud. Mõisaküla linavabrikus aga suuri purustusi ei esinenud, sest tööliste valvsuse tõttu olid vabriku õhkulaskmine ja põletamine jäänud teostamata.

Mõisaküla sõitis ENSV Kergetööstuse Minister, et olukorraga kohapeal tutvuda. Selgus, et vabrikut saab küllalt kiiresti tööle rakendada. Pärnust toodi tagasi sinna evakueeritud sisseseade osad ning puuduvad osad Tallinnast. Kergetööstuse minister tegi kohalikele aktivistidele Johan Lüüs'ile ja Jaan Tihasele ülesandeks - alustada toodangu valmistamist ettevõttes esimesel võimalusel. Linavabriku direktoriks määrati J. Lüüs. Endised töölised tulid meeleldi appi, et korrastada vabriku ümbrust ja remontida sisseseadet. Taastamistöödega alustati oktoobris

ning novembris andis vabrik juba toodangut, ehkki töö käis alguses ühe vahetusega. Valmistati vaheriiet, käterätiku-, laudlina-, voodilina-, koti-, ja pakkimis- ja vihmamantliriiet. Samuti ka presenti ja tööriiet. 1944.a. kahe viimase kuu plaaniks oli toota 20.000 m linast ja t-akust riiet, mis ka täideti. Tekstiilkäitis "Punane Koit" palus valmistada kolmekordset õmblusniiti nr. 30 100 kg musta ja 50 kg valget, [1] kuid sobiva lina puudumise tõttu jäi tellimus täitmata.

1945.a. I kvartali plaan oli juba 90.000 m riiet ja 10.000 kg lõnga.

Antud plaani ei suudetud täita, sest puudus tooraine. Plaani ei suudetud täita ka III kvartalis. III kvartali toodang ja plaanitäitmise % olid järgmised:

Tabel 12 [2]

	juuli		august	
	toodetud	%	töödetud	%
riie (m)	16.102	64	17.992	72
lõng (kg)	6.997	44	8.676	54

Lähtudes tooraine vähesusest vähendati IV kvartali plaani. IV kvartalis tuli toota riiet 75.000 m ja linast lõnga 36 tonni.

Esimestel sõjajärgseil aastail tehti vabrikus hulgaliselt rahvatööd. Eriti palju lina ümbertöötamiseks töid meie lõunanaabrid - lätlased. Riiklik plaan anti suhteliselt väike, sest pidevalt oli puudus tooraine järele, kuna fašistide poolt okupeeritud aladel talupojad lina peaaegu üldse ei kasvatanud.

Nõukogude rahvas, lõpetanud võidukalt Suure Isamaasõja, asus kommunistliku partei juhtimisel taastama NSV Liidu rahvamajandust. 1946.a. märtsis kinnitas NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda (esimese sõjajärgse) viie

1) RAKA,f. 4468, nim. 2, s.-ü. 98, l. 10.

2) Mõisaküla linavabriku arhiiv, Aastaaruanded.

aasta plaani aastaiks 1946 - 1950. Lähtudes neist ülesannetest, mis viie aasta plaaniga olid seatud Eesti vabariigi ette, töötati välja ja võeti vastu Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan aastaiks 1946 - 1950. Viisaastaku põhiülesanneteks oli taastada rasketööstus,kui kogu rahvamajanduse aluse sõjaeelne tase, taastada põllumajandus ning seejärel ületada rahvamajanduse sõjaeelne tase tunduvas ulatuses.[1]

Suurt tähelepanu Eesti NSV-s omistati põlevkivi-, ehitusma-terjalide-, tekstiili- ja kalatööstusele. Linase riide toodangu kasv oli viisaastakus ette nähtud rohkem kui 3,8 korda võrreldes 1945.a. toodangu tasemega. Mõisaküla linavabrikule antud plaanilisi ülesandeid esimesel sõjajärgse viisaastaku algul põhiliselt ei täidetud tooraine vähesuse tõttu. Alles 1948.aastast alates hoogustus tootmine ning sellest ajast on ettevõte suutnud täita talle antud plaani. Aasta-aastalt kasvas toodangu hulk, ehkki olemasolevail andmeil ei osutunud võimalikuks võrrelda plaanilisi näitajaid tegeliku toodanguga Mõisaküla linavabrikus sõjajärgsel viisaastakul. Aruandeist näeme vaid toodangu pidevat tõusu. Viisaastaku vältel kasvas toodangu hulk ligi 4 korda.

Tabel 13 [2]

Aastane toodang tuhandetes meetrites:

1946	184
1947	256
1948	342
1949	556
1950	734

Eesti NSV tööstus ületas aastast aastasse plaanilised ülesanded. Juba 1946. aastal oli tööstuse kogutoodang suurem sõjaeelsest tasemest, 1949.aasta juulis, seega 3. aasta ja 7 kuuga, täitis vabariigi tööstus viie aasta plaani,[3] sealhulgas ka linatööstus.

---

1) Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957, lk. 562.

2) Mõisaküla linavabriku arhiiv, Aastaaruanded.

3) Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957, lk. 567.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressil kinnitati direktiivid NSV Liidu arendamiseks viiendal viisaastakul 1951 - 1955.a., milles nähti ette Eesti NSV tööstuse edasist arendamist, sealhulgas ka linatööstust. Kui neljanda viisaastaku lõpul toodeti Eesti NSV-s linast riiet 3,288 miljoni meetrit, siis viienda viisaastaku lõpul ulatus aastane toodang juba 5,054 miljoni meetrile.[1] Küllalt suurt osa selliste näitajate saavutamisel etendas Mõisaküla linavabrik.

Tabel 14

	Plaan	Tegelik toodang (tuh.m)
1951	1120	1151
1952	1120	949
1953	1127	1007
1954	1100	1139
1955	900	919

Toodangu langus 1952.a. oli tingitud halvast linaaastast. Ümberkaudsed sovhoosid ja kolhoosid said lina nii vähe, et see ei rahuldanud toormaterjali vajadusi, mistõttu vabrik ei saanud töötada täie koormatusega.

Plaanilised ülesanded jäid täitmata ka 1954.a., sest vana aurukatel purunes ja seda polnud võimalik remontida mujal kui Tallinna Masinaehitusetehases "Ilmarine". Aurukatla remont venis, kuna ei leidunud vastavat toorainet, millest valada vajalikke torusid. Toormaterjali hankimine suurematelt masinaehitustehastelt ning katla remont vältas kolm kuud, mil vabrik aasta lõpul seisis. Järgnenud halva linaaasta tõttu vähendati vabriku tootmisplaani 1955. aastaks, mis aga täitjate poolt ületati. Tööstustoodangu tase Eesti NSV-s, mis oli ette nähtud NLKP XIX kongressi direktiivides, saavutati vabariigis 3.aasta ja 11.kuuga.

1956.a. oli Eesti NSV linase riide tootmiselt ühe elaniku kohta NSV Liidus esikohal.

---

1) A.Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn, 1958, lk. 236.

NSV Liidus	-	1, 9 m.
Leedu NSV	-	1,6 m
Läti NSV	-	4,4 m
Eesti NSV	-	5,o m [1]

Sellise kõrge toodangutaseme saavutamisele aitas kaasa ka Mõisaküla linavabrik. Aastaaruannetest nähtub, et 1956.a. alates algab pidev ja kiire toodangu tõus, millele aitas kaasa 1955.a. alustatud vabriku ümberehitamine. 1956.a. lõpetati vabrikule III korruse pealeehitamine ning vabrik sai ruume juurde. Ehitati juurde sellised ruumid nagu tehniline kabinet, riietusruumid, 150 istekohaga punanurk töötajatele. Endised puust vahelaed asendati betoonlagedega. Betoonvahelagede ehitamine võimaldas tööle rakendada esimesed automaatteljed.

Sõjast oli järele jäänud 38 - 40 telge ning nüüd otsustati kudumissaalid sisustada tehnika viimase sõna järgi: kasvas telgede arv ning tõusis nende töövõime.

1948.a. töötas 48 telge
1957.a. töötas 100 automaattelge
1958.a. töötas 108 automaattelge.

Kuuendaks viisaastakuks (1956-1960) on püstitatud eriti suured ülesanded kergetööstusele ning on planeeritud linase riide toodangu ulatuslikku kasvu. [2] Planeeritud toodangu tõusule pidi kaasa aitama automaattelgede tootmisse rakendamine ja linavabriku rekonstrueerimine.

1957.a. andmete kohaselt oli Eesti NSV-s "uute seadmete osatähtsus kõige suurem linakudumisvabrikus "Bolševik", kus kõik 100 kudumistelge on automaatteljed." [3]

Ümberehituste tagajärjel kaotati ära linade ketramine ning vabrikut hakati nimetama Linakudumisvabrik "Bolševik".

---

1) ENSV TA, "40.a. Oktoobrirevolutsioonist Eestis", Tallinn, 1957, lk. 89.

2) A.Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn, 1958, lk. 235.

3) Bülletään "Kergetööstus", nr. 3, Tallinn, 1960,lk.5.

Kuuenda viisaastaku plaanilised ülesanded ja tegelik toodangu hulk olid järgmised:

Tabel 15[1)]

	Plaan	Tegelik toodang (tuh.m.)
1956	1250	1392
1957	2033	1277
1958	2750	2976
1959	3300	3494
1960	3800	3691

Kogu toodang saadeti Tallinna Tekstiilikaubanduse Hulgimüügi Baasi.Mõisaküla linavabrik omas üle-eestiliselt küllaltki nimetamisväärset kohta,kuna 1956.a. "Abja rajooni t ööstus andis vabariigi kogutoodangust kuni o,5%,kusjuures Abja kui linakasvatuse rajoon omab ka lina esmase töötlemise ettevõtte ja annab Mõisaküla linavabrikust rohkem kui 1,1 miljonit meetrit lõuendit."[2)] Ka järgnevatel aastatel sammus Mõisaküla linavabrik tekstiilitööstuste esireas ja "...Kergetööstuse Valitsuse ettevõtted andsid üliplaanilist toodangut 76 miljoni rubla eest.Enamus ettevõtteid täitis samaaegselt ka grupi- ja artiklilise sortimendi.Selliste ettevõtete hulka tuleb lugeda ...Mõisaküla linavabrikut."[3)]

P idevalt on vabrikus kasvanud ka tööliste arv.Peale okupatsiooniaastate lõppu,kui vabrik töötas vähendatud koormusega,oli 1945.a. 1.jaanuaril 150 töötajat,kellede keskmine kuupalk 350 rubla.1946a.andmete kohaselt oli töötajaid:

Tabel 16[4)]

	Arv	Mehi	Naisi
töölisi	160	4	156
õpilasi	5	-	5

1)Mõisaküla linavabriku arhiiv,Aastaaruanded.

2) A.Veimer,Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine,Tallinn,1958,lk.271.

3) Bülletään,Eesti NSV Rahvamajandus,nr.1,Tallinn,1959,lk24

	Arv	Mehi	Naisi
ins ener-teh. personal	1o	6	7
teenistujaid	12	5	1
noorem-teenistujaid	1	-	1
tulevalve-ja tõrje	7	5	2
kokku:	195		

1)

ja kuu töötasufond 6o.55o rubla,seega töötaja keskmine kuu töötasu 31o rubla.Peale vabriku üleminekut kahe vahetusega tööle kasvas tööliste arv 1951.a. 323-le töötajale.[2] Uued töölised olid varem töötanud peamiselt põllumajanduses,ainult üksikud siirdusid pärast 7-klassilise hariduse omandamist tööle linavabrikusse.

Linavabriku töös on olnud ka aastaid ,kus toimus tagasiminek omahinnas.Nii töötas 1953.a. vabrik kahjumiga ning tõi ettenähtud 875.ooo rubla kasumi asemel 272ooo rubla kahjumit ning 1953.a. kogutoodangu plaan täideti 82,6%.[3] Madalate töönäitajate põhjuseks oli linavabriku halb varustamine toorainega.Lina veetikohale Lätist 7oo-8oo km kauguselt ning lõng Narvast.Sellest tekkisid suured trantsportkulud.

1954.a. olukord paranes nii varustamise kui ka töö organiseerimise osas.Põhjusel,et vabrik töötas kahjumiga, tehti Kesrgetöostuse Peavalitsuse poolt 1954.a. algul korraldus vähendada vabrikus tööliste arvu II kvartalis 24o-le ja III kvartalis 21o-le töötajale.Koondamise tagajärjel vabanenud töölistele leiti uued töökohad.[4]

Kokkuvõttes kasvas töötajate tööviljakus ja aktiivsus sõjajärgseil viisaastakutel.Sellest annavad tunnistust sissekanded Mõisaküla Linavabriku "Bolševik"auraamatusse.Auraamat on alustatud 1.mail 1945.a. ja seda on täidetud kuni 1956.aastani.Sissekanded näitavad,et üld-

1) Mõisaküla linavabriku arhiiv,1946.a.aastaaruanded.

2) EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKPA),f.727,nim.2,s.-ü.2,l. 2.

3) Samas,l. 6.

4) Samas,l. 46.

riiklike pühade ajal on korduvalt premeeritud töötajaid heade saavutuste eest oma töös kuni kuupalga ulatuses (6oo-7oo rubla) direktori fondist.Samuti on töötajaid autasustatud rinnamärgiga "ENSV kohaliku töostuse sotsialistliku võistluse tublim" ning on kantud direktori käskkirjaga autahvlile ja auraamatusse.

Sõjajärgsete viisaastakute töötulemustele ja uute töövõitude saavutamisel aitas kaasa eesrindlike töölis-te ennastsalgav töö parteiorganisatsiooni juhtimisel. Partei algorganisatsioon oli algul väike. 1946.a. kuulus sinna kolm liiget. Töö hoogustus kui 1951.a. "EKP Mõisaküla linna TSN TK algorganisatsioon ja EKP Mõisaküla Linaketramis- ja kudumisvabriku "Bolševik" kandidaadigrupp ühines"[1] ning algorganisatsiooni sekretäriks valiti linavabriku tööline Juhan Glück.Partei algorganisatsioon arutas pidevalt tootmistööga seotud küsimusi ning võitles selle eest,et riigilt antud plaan ja kohustused saaksid täidetud.Kui 1953.a. kogutoodangu plaan täideti 82,6%,siis edu saavutati juba 1954. ja 1955.a. tootmisplaani täitmisel.Võrreldes nende aastate I kvartalite töönäitajaid,näeme,et vabrik täitis

1954.a. I kvartali toodanguplaani 1o2,4%

1955.a. I kvartali toodanguplaani 1o5,7%,

ehkki vabrik ei suutnud alandada omahinda,mis oli tingitud halvast põlevkivist.Linavabrik on pidevalt kasutanud kütteks põlevkivi,mis sageli oli halva kvaliteediga,sisaldas palju paasi ning vedamisel jaama laoplatsilt vabrikusse pihustus ning tuli arvelt maha kanda. Hoolimata raskustest oli 1955.a. I kvartali tööviljakus ühele töölisele 1o1,7% ja keskmine töötasu 89,5%, sellest märtsis tööviljakus 1o5,9% ja keskmine töötatasu 1o5,75%[2]

---

1) EKPA,f.727,nim.13.,s.-ü.1,l. 2o.

2) Samas,l. 27.

1954.a. aastaplaan täideti 11o%
toorriie 11o%
valmisriie 1o9%
linane ketrus 1oo%
müügi ketrus 114%[1)]

Selleks,et selliseid näitajaid saavutada,tegi partei algorganisatsioon tõhusat tööd.Töölistele korraldati õppusi kvalifikatsiooni ja tööviljakuse tõstmiseks ning püüti leida võimalusi,kuidas alandada omahinda. Mitmel korral tuli algorganisatsioonil oma koosolekutel arutada töödistsipliini parandamise küsimust,sest põhjuseta puudutud päevade arv oli kõrge.Nii olid 1954.a. I kvartalis töölised omavoliliselt puudunud 131 tööpäeva,samas aga 1953.a. I kvartalis oli puudutud tööpäevade arv ainult 29.Pideva selgitustöö hoogustamise ja kontrolli tugevdamise tagajärjel aasta lõpuks puudutud tööpäevade arv siiski ei ületanud eelmist aastat.

Erilist rõhku pööras partei algorganisatsioon vabrikus tööle noortega,seda eelkõige Mõisaküla Linavabriku komsomoli algorganisatsiooni töö abistamise kaudu. Komsomoli algorganisatsioon linavabrikus "Bolševik" loodi 1946.a.,kuhu kuulus 4 noort.Komsomoli algorganisatsiooni read on pidevalt kasvanud,ulatudes 1957.a. 15 nooreni.Partei algorganisatsiooni koosolekutel on pidevalt kuulatud linavabriku komsomoli algorganisatsiooni sekretäri aruandeid ning osutatud vajalikku abi noortele.Pidevalt oli algorganisatsiooni abistajaks määratud mõni vanem kommunist,põhiliselt vabriku direktor.Sõjajärgseil aastail on vabriku direktoreiks olnud järgmised seltsimehed:

15.1o.1944-19.o6.195o.a.-Juhan Lüüs
19.o6.195o-12.o2.1954.a.-Aleksander Sassian
12.o2.1954-1o.o1.1957.a.-Viktor Ivanov
1o.o1.1957-17.o4.1959.a.-Media Kangur
18.o5.1959-1o.o2.1961.a.-Feliks Sakkeus
1o.o2.1961-25.o7.1962.a.-Pavel Omelin

Partei algorganisatsioon on abistanud ja suunanud ka ametiühingu tööd.Oma koosplekutel on algorganisatsioon korduvalt ära kuulanud käitiskomitee esimehe aruandeid ametiühingu tööst ja osutanud omapoolset abi kitsaskohtade likvideerimiseks.Aruannetest nähtub,et ametiühing on suutnud haarata peaaegu kõiki töötajaid linavabrikus ning ametiühingu kui kõige massilisema organisatsiooni kaudu partei algorganisatsioon ongi juhtinud tootmisülesannete täitmist,sotsialistlikku võistlust,töötajate elu-olustikuliste küsimuste lahendamist ja kultuurilist teenendamist.

Ametiühing alustas tööd Linavabrikus "Bolševik" 30.nov. 1944.a.,mil toimus esimene töökoosolek ja mil ametiühingu liikmeid oli 104.Esimeseks käitiskomitee esimeheks valiti Grünverk,Harri.Ametiühing andis toetust haigetele,pensionäridele ja paljulapselistele perekondadele,samuti pioneerilaagrite korraldamiseks' töötajaile puhkekodudesse ja sanatooriumidesse suunamisel.1945.a. moodustas ametiühing töö tõhustamise eesmärgil järgmised komisjonid:

1.palga-ja kultuurkomisjon,
2.sotsiaalkindlustuse nõukogu,
3.aianduskomisjon,
4.punaarmeelaste perekondade abistamise komisjon,
5.töökaitse komisjon.

Ametiühing oma esimestel tegevusaastatel pidi lahendama töötajate toitlustamise ja kütteküsimused ning jagas ordereid jalanõudele ning riietusesemeile.

Ametiühingu kaudu pandi alus ka sotsialistlikule võistlusele Mõisaküla Linavabrikus "Bolševik".Esimene sotsialistlik võistlus toimus 1945.a. IV kvartalis. käitisega "Juuni Võit" ja oli pühendatud fašismi üle võidu saavutamise auks.Võeti vastu ülesanded:

1.tõsta IV kvartali toodang kahekordseks võrreldes I kvartaliga
2.suurendada toodete arvu 4 artikli võrra

3.toodangu omahinda alandada 3% võrra,tõsta toodete kvaliteeti ja hoida praak 0%suuruses.
4.tõsta töödistsipliini,kaotada põhjuseta puudumised ja hilinemised tööle tulekul
5.viia tükitööle 75%töölistest.Üldse tõsta töövõudlust 5%
6.asutada ja sisustada töölistele punanurk 15 .lo.1945.aastaks
7.parandada tööliste varustamist toidu- ja tarbeainetega ,avada töölistele söökla ol.11. 1945. aastaks"[1]

Seejärel alustati sotsialistlikku võistlust Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28.aastapäeva auks,mis samuti kui eelmine täideti.

27. detsembril 1945.a. anti välja esimesed aukirjad töötajatele,kes olid kuus kuud pidevalt ületanud töönorme ja olnud teistele eeskujuks.Autasustatute hulgas olid seelised töö eesrindlased kui:

1. Merivälja,Ida -229,4%
2. Sulg,Anna -212,8%
3. Lillemäe,Anna -192,4% [2]

Ametiühingu kaudu organiseeriti töölisi metsatöödele,sest vabriku küttepuud tulid sõjajärgseil aastatel ise varuda.

Üheks põhiküsimuseks ,millega partei algorganisatsioon tegeles 5o-ndatel aastatel tootmistöö kõrval, oli kolhooside abistamine kevad- ja sügistöödel.Mõisaküla Linavabrikule "Bolševik" kinnitati EKP Abja Rajoonikomitee poolt šeflusaluseks kolhoos "Võidu Tee".Šeflusaluses kolhoosis organiseeriti sotsialistlikku võistlust,abistati poliitmassilise töö läbiviimisel ning aidati teostada põllutöömasinate remonti linavabriku töökodades.Väike ei olnud linavabriku

1) Mõisaküla linavabriku arhiiv,Ametiühingu koosolekute protokollid,1945.

2) Samas.

partei algorganisatsiooni töö ka kultuur- ja poliitmassilise töö teostamisel linavabrikus ja kogu linnas,sest Mõisaküla Linna TSN TK esimees Tammelaan kuulus linavabriku algorganisatsiooni ning ta kasutas teiste kommunistide abi ülelinnaliste ürituste ettevalmistamisel ja läbiviimisel.Nii esines 7.novembril 1951.a. ülelinnalisel miitingul turuplatsil pikema kõnega linavabriku direktor Sassian.1)

Ühiselt astuti välja ka Mõisaküla linna välisilme parandamise ja elanikkonna kultuuriliste vajaduste rahuldamise eest.Abja rajooni Täitevkomiteele esitati partei algorganisatsiooni ja Mõisaküla Linna Täitevkomitee poolt avaldus,milles nõuti Mõisaküla linnale kultuurimaja,ametiasutuste hoone,jaamahoone ja tööliste elamu ehitamist,[2] mis aga tänapäevani on jäänud rahuldamata.Linavabriku direktori Sassiani ettepaneku kohaselt Mõisaküla Linna TSN TK muutis Mõisaküla keskse tänavate nimed,nimetades need ümber Eesti revolutsionääride J.Sihveri ja V.Kingissepa nimelisteks tänavateks.

Vabriku kommunistide poolt organiseeriti poliitringide tööd ja loengute läbiviimist töötajatele,et tõsta tööliste poliitilist teadlikkust.Samuti tutvustati kommunistide poolt töölistele ÜK(b)P KKpleenumite otsuseid ja kongresside materjale ning viidi läbi viisaastakute direktiivide arutelu.Ametiühingu kaudu organiseeriti sotsialistlikku võistlust ja suurendati töökohustuste täitmist kongresside auks.Nii võeti NLKP XIX kongressi auks järgmised kohustused:

"1.Ketrustsehhis:

a) täita septembrikuu plaan 109%,
b) anda üle plaani lõnga 2000 kg,
c) hoida kokku materjali: soetud lina 40 kg,takku 80 kg, lühikiudu 60 kg.
d) täita lõng assortimentides.

2.Kudumistsehhis:

---

1) EKFA,f.727,nim.2.,s.-ü.2,l. 2.

2) Samas,l. 45.

a) täita septembrikuu plaan 125%,
b) anda üleplaanilist toodangut 25ooo m,
c) hoida kokku lõnga loo kg,
d) tõsta sordilisust 1,5% võrra (plaan on 98),
e) täita plaan assortimendis."[1)]

Võetud ülesanded täideti.

Sotsialistlikku võistlust organiseeriti Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 37.aastapäeva auks, kusjuures ametiühingu kaasabil sõlmiti tsehhides individuaallepingud ning töötati välja individuaalkohustused.Üldise võistluse tulemusena parema kvaliteedi ja paremate töönäitajate eest täideti 1954.a. 11 kuu plaan oktoobris,mis on parimaks tõendiks töötajate ennastsalgavast tööst.

Olles sotsialistlikus võistluses NLKP XX kongressi auks ja täitnes juulipleenumi otsust,mobiliseeris partei algorganisatsioon kogu linavabriku kollektiivi plaani täitmisele ning 1955.a. plaan täideti 15.detsembriks ja anti rahvamajandusele üleplaanilist toodangut üle 26o ooo rubla eest.11 kuu andmete kohaselt alanes omahind 1,69%,kuna plaanis oli alandada omahinda o,6% võrra.

1956.a. oli partei algorganisatsiooni peamiseks ülesandeks organiseerida ümberehitustöid vabrikus tootmistööd katkestamata.Ketrusosakond likvideeriti ning masinad viidi Pärnu ja Viljandi linavabrikutele ning toodi nende asemele esimesed automaatteljed.Tekstiilitööstuse Ministeeriumi poolt kinnitati kapitaalmahutuste plaan 466 ooo rubla suuruses,millest ehitus- ja montaažitöödeks kulutati 17o ooo rubla ja sisseseadele 296 ooo rubla.[2)]

Partei algorganisatsioon tuli talle usaldatud ülesandega toime ning uue tehnika rakendamise tagajärjel

---

1) EKPA,f.727,nim.7,s.-ü.1, l. 14
2) EKPA,f.727,nim.3,s.-ü.1, l.48.

kasvas tööviljakus 120%-le.1956.a. plaan täideti ning näitajad olid igati head.Automatiseerimise tulemusena tõusis ka tööliste keskmine töötasu. Tööliste keskmine töötasu 1957.a. I kvartalis oli kõrgem plaanilisest 110% ja kõrgem eelmisest aastast 117%.Seega näeme,et uue tehnika juurutamine ei toonud kaasa mitte üksnes tootmisalaste näitajate tõusu,vaid paranesid töötajate töötingimused ning tõusis ka töötasu.Kasvas ka vabriku ööpäevane toodangu väljalase:1954.a. valmistas vabrik ööpäevas 3200 m riiet,1957.a. ööpäevas 6200 m riiet.

Uus tehnika nõudis töötajatelt uusi ja suuremaid teadmisi.Hakati juurutama eesrindlike tööliste Klementsova ja Suhtsi töökogemusi,et telje tootlikkust tõsta ja viia see tunnis 4,5 meetrile.Organiseeritud õppustest võtsid töölised aktiivselt osa.

Linavabriku töölispere enamuse moodustavad naised ning seepärast tuli partei algorganisatsioonil lahendada küsimus,kuidas tõhustada tööd ja eriti poliitilist tööd naistega.Selleks otsustati moodustada naiskomisjon.Naiskomisjon alustas oma tegevust 8.veebruaril 1952.a.Esimeheks valiti Leida Luur.Komisjon jagati nelja sektsiooni:kultuuri-, tervishoiu-,elu-olustiku- ja tootmisalane sektsioon.Naiskomisjoni liikmete kaudu:

1) tehti laialdast selgitustööd ohutustehnika ja töökaitse küsimustes,
2) rakendati naisi sotsialistliku võistluse organiseerimisele,
3) noored aitasid kaasa kultuuriliste ja poliitiliste ürituste läbiviimisele,andsid välja seinalehte, korraldasid õmblemiskursused,8.märtsil naistepäeva tähistamist ning teisi üritusi.[1)]

Laialdasemalt hakati tööliste hulgas läbi viima individuaalvestlusi,et enam naisi astuks NLKP ridadesse.Senisest enam hakati naisi edutama juhtivatele kohtadele.Eriti pöörati tähelepanu edutatud

---

1) EKPA,f.727,nim.3,s.-ü.1, l. 3.

noorte abitsamisele ning juhendamisele.

Ametiühing koos naiskomisjoniga hakkas enam organiseerima töötajate vaba aja veetmist.Peagi alustas tööd naiskoor,kuhu kuulus ligi 60 naist.Tööle hakkas näitering,tantsuring ning agitbrigaad,mis külastas ka šeflusalust kolhoosi.Peale selle võtsid paljud töötajad osa kultuurimaja ja raudteelaste klubi ringide tööst.

Sõjajärgsetel aastatel oli Mõisaküla suuri raskusi korteritega.Sõjas hävinenud 70 maja asemel ei ehitatud riiklikest summadest ühtki maja,hoolimata korduvatest nõudmistest.Väikeses ja purustatud töölisasulas aga töötas üle 700 vabrikutöölise.Riiklikke summasid sõjajärgseil aastatel ei saadud planeerida väikestele töölisasulatele,kuna eelkõige tuli taastada tööstus ja transport.Ka Mõisaküla elanikud püüdsid omal jõul tekkinud raskustest üle saada. Ühiste jõududega lammutati taastamiskõlbmatud varemed ning püüti nii parandada linna välisilmet.Vajadus korterite järele sundis töötajaid alustama individuaalelamute ehitamist ning Mõisaküla linn laienes uute tänavate arvel.Linavabrikus töötavate naiste elu oli küllaltki raske,sest sageli tuli pärast päevatööd vabrikus töötada veel tellingutel,et ehitada uut eluaset sõjas hävinu asemele.

Hoolimata raskustest suutis Mõisaküla Linavabriku "Bolševik" tööliskollektiivi täita sõjajärgseil viisaastakutel linavabrikule antud kohustused ning sammuda Eesti linavabrikute esireas.Sellest annab tunnistust esikoht,mille 1956.a. saavutas Mõisaküla Linavabriku "Bolševik" kollektiiv Eesti NSV ja Läti NSV linavabrikute vahelises sotsialistlikus võistluses,saades ühtlasi rändvimpli omanikuks.Kõigi saavutuste aluseks oli sotsialistlik majandussüsteem, mis võimaldas rakendada teaduse ja tehnika uusimaid saavutusi tootmisse.

LINAVABRIK SEITSEAASTAKUL

I. Seitseaastaku ülesanded ja nende täitmine

27. jaanuaril 1959.a. tuli kokku NLKP erakorraline XXI kongress, kus tehti sügava rahuldustunde ja revolutsioonilise uhkusega kokkuvõte nõukogude rahva suurtest võitudest. Kongress tuli kokku väga tähtsal ajaloolisel momendil, mil Nõukogude maal on ühiskondliku elu kõigil aladel läbi viidud sügavate ümberkujunduste tulemusena, sotsialismi võidu tulemusena astunud oma arengu uude ajajärku - kommunistliku ühiskonna hoogsa ehitamise ajajärku. Kommunismi ülesehitamise suurt eesmärki, mille saavutamise eest on võidelnud paljud inimpõlved, viib nõukogude rahvas nüüd kommunistliku partei juhtimisel praktiliselt ellu.[1] Kongress arutas partei ning rahva ees seisvaid ülesandeid. Meie ees seisvaks peamiseks ja kõigi töötajate jõudu nõudvaks ülesandeks on kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine, et tugevdada NSV Liidu majandust, kaitsevõimet ning rahuldada elanikkonna pidevalt kasvavaid materiaalseid vajadusi. "Praktiliselt tuleb lahendada ajalooline ülesanne - järele jõuda kõige arenenumatele kapitalistlikele maadele ja neist ette minna toodangu hulgalt iga elaniku kohta. Nende ülesannete täitmine nõuab tähtaegu, mis ulatavad kaugemale seitsme aasta plaani piirest."[2] NSV Liidu

---

1) NLKP XXI kongressi resolutsioon, Tallinn, 1959, lk. 3.

2) N.S. Hruštšov, NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959-1965, Tallinn, 1959, lk. 15.

Ülemnõukogu planeeris Nõukogude Liidu tootlike jõudude arendamise peamised suunad 15 aastaks, mille üheks koostisosaks on seitseaastak aastail 1959-1965, millise kontrollarvud kinnitas Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongress.

Ülesanded seitseaastakuks kavandati igale liiduvabariigile ning ettevõttele. Omad ülesanded seitseaastakuks sai ka Mõisaküla Linavabrik "Bolševik".

Tööstuse perspektiivplaan aastateks 1959-1965

Tabel 16 [1]

	Linase riide toodang (miljonites meetrites)	Tegelik toodang %-des
1958	2,8	1oo
1959	3,3	114,5
196o	3,7	127,5
1961	4,o	139,o
1962	4,o	139,o
1963	4,4	152,o
1964	5,o	173,o
1965	5,3	184,o

Asudes täitma seitseaastaku ülesandeid, tuli ettevõttel kõigepealt ületada raskused tooraine alal, sest automaatteljed suutsid kududa rohkem kui eeltööstus lõnga kudumiseks ette valmistada. Seepärast kerkis esile küsimus eeltööstuse laiendamisest. Esines isegi tööpäevi, kus 8o teljest seisid 6o. Üheks raskuseks tootmises oli veel tööjõu suur voolavus. 1959.a. jooksul võeti tööle 6o inimest, kuna töölt lahkus 48.[2] Selline tööjõu vaheldumine põhjustas ka raskusi tootmises ettenähtud plaani täitmisel. Raskustele vaatamata andsid linavabriku töölised oma

1) Mõisaküla Linavabriku arhiiv, Aastaaruanded.

2) EKPA, f.727, nim.7, s.-ü.5, l. 34.

parima.Plaanilised näitajad kogutoodangus ületati, tõusis tööviljakus.Seitseaastaku esimese viie aasta töötulemused olid järgmised:

Tabel 17 [1]

	Plaan	Tegelik toodang (tuh.m.)
1959	3600	3691
1960	3800	3801
1961	4265	4221
1962	3925	3955
1963	3985	4099
1964	4395	1227(I kvartalis)

"Tööstusharude ja ettevõtete paremaks spetsialiseerimiseks ja koopereerimiseks näeb seitsme aasta plaan ette samalaadsete toodete valmistamise edasist kontsentreerimist minimaalselt vähestesse ettevõtetesse.[2] Sellest lähtudes hakati Mõisaküla linavabrikus valmistama ainult kaht artiklit: vaheriiet ja pakkimisriiet.Partei ja valitsuse otsustest lähtudes liideti Mõisaküla Linavabrik "Bolševik" Pärnu Linaketramise-ja Kudumisvabrikuga 25.juulil 1962.aastal.Mõisaküla linavabrikut hakati nimetama Pärnu Linakombinaadi Mõisaküla Tsehh nr.2, "mis rakendati vaheriide tootmisele";[3] millist toodetakse käesoleval ajalgi.Vabriku ühendamisel Pärnu Linakombinaadiga ,vähenesid administratsioonikulud,sest vähenes insener-tehnilise personali arv. Kaotati sellised töökohad kui peainseneri,peamehaaniku,jõujaama juhataja,direktori,laborandi,majandusalajuhataja jne. kohad.Enamus töötajatele leiti töökoht samas ettevõttes.Nii näiteks määrati endine

1) Mõisaküla Linavabriku arhiiv,Aastaraamatud.
2) N.S.Hruštšov,NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959-1965,Tallinn,1959, lk.29.
3) Bülletään,Kergetööstus,nr.4.,1962,lk.4.

peainsener Sõkova tsehhi juhatajaks,direktor Omelin paigutati Abja Toorlinavabriku direktoriks jne.

Ühendamisega ja uue toote valmistamisele üleminekuga muutusid endised plaanilised ülesanded.Vaatamata ümberkorraldustele Mõisaküla linavabriku tööliskollektiiv sammub endiselt esireas,hoides üle aasta enda käes Pärnu Linakombinaadi rändpunalippu. Alles 1963.a. IV kvartalis õnnestus Pärnu töötajatel rändpunalippu endale võita.Käesoleval perioodil pingutab kollektiiv jõudu,et rändpunalippu tagasi võita.Endiselt võideldakse tööviljakuse tõusu eest,sest juba NLKP XXI kongress märkis ära,et seitsme aasta plaani tähtsaimaks ülesandeks on tööviljakuse tunduv tõstmine,mis ühtlasi on laiendatud sotsialistliku taastootmise ja akumulatsiooni peamine allikas ning rahva elatustaseme edasise tõusu alus.Seitseaastaku jooksul peab tööviljakus tööstuses kasvama 45-5o%[1]. Lihavabrikus algas samuti võitlus tööviljakuse tõusu eest.Seitseaastaku algul kasvas kiiresti tööviljakus ning seitsmeks aastaks planeeritud ülesannete hulgas olid ülesanded ka tööviljakuse tõstmise alalt. Nii oli perspektiivplaanis ette nähtud tõsta tööviljakust järgmiselt:

Tabel 18[2]

	Toodangut ühe töölise kohta (tuh.rbl.)	%-des
1958	7,14	1oo
1959	7,86	111
196o	8,77	123
1961	9,18	131
1962	1o,51	142
1963	11,6o	163
1964	12,6o	176
1965	13,36	187

1) NLKP XXI kongressi resolutsioon,Tallinn,1959,lk.16.

2) Mõisaküla Linavabriku arhiiv,Aastaaruanded.

Ühise jõupingutuse tulemusena on vabrikukollektiiv pidevalt täitnud ja ületanud plaanilised näitajad tööviljakuse alal. Ühenduses vabriku spetsialiseerumisega vaheriide ja pakkimisriide valmistamisele tõusis vabrikus tunduvalt tööviljakus. 1963. aasta maikuus oli ette nähtud plaaniliselt toota ühe töölise kohta 1374 rubla väärtuses toodangut, kuid toodeti 1452 rubla väärtuses. Seega tööviljakuse protsent oli 105,8. 1963.a. aastane tööviljakuse plaan täideti järgmiselt: ühe tööstuslik-tootva töötaja kohta kogutoodangut: plaan - 14667 rubla, tegelikult - 15014 rubla, seega 102,4%. Siin räägivad arvud juba ise kollektiivi tublist ja hoolikast tööst.

Tööviljakuse tõusus on oluline koht tootmise automatiseerimisel. Mõisaküla tsehhis teenendab iga kuduja 6 telge, mis võimaldab kokku hoida tööjõudu ning rakendada seda sellistele tööaladele rahvamajanduses, kus on töökätest puudus. Ühe telje normiks on kududa tunnis 6,85 m., tegelikult toodetakse 7 m vaheriiet, pakkimisriiet aga 20,9 m tunnis. Lõnga kulub tsehhile ööpäevas 3,4 tonni ning seda veetakse autodega kohale 80 - 88 % Pärnu Linakombinaadist ning 12 % Viljandi linaketramis- ja kudumisvabrikust. Mõisaküla tsehh andis 1963.a. päevas 15.000 - 16.000 m riiet, 1954.a. aga ainult 3200 m riiet.

Valmistoodang realiseeritakse Pärnu Linakombinaadi arvel otsehangetena kaubasaajaile. Nii saadab tsehh suurema osa oma toodangust otse Ukrainasse, vähemal määral üle kogu Nõukogude Liidu. Ukrainasse läheb põhiliselt pakkimisriie, kuna vaheriie läheb Pärnu Linakombinaati või tööstusettevõtteile, vastavalt sellele, milline koht on plaanis ära näidatud.

Masinad on tsehh saanud peaaegu kõigist suurematest masinatehastest, kus valmistatakse automaattel-

gi.Nii on automaatteljed põhiliselt saadud Klimovi masinaehitustehasest Moskvas,poolimismasinad Kamenkovi masinaehitustehasest Ukrainas ning aurumasin on toodud Saksa Demokraatlikust Vabariigist.

Seitseaastaku ülesandeid täites on uutel automaattelgedel töötades paistnud silma kudujad Pikkor,Aino,Suur,Salme,Raud,Valli,kellede päevanormid on alati täidetud 115 - 125 %-liselt.Häid töötulemusi on saavutanud ka ristpoolijad:

Elvi Raud

Maimu Grünverk

Alice Kuusk

Malle Vessel,kelle päevanormi täitmise protsendiks on põhiliselt 140 % ja üle selle.

Tööviljakuse tõusule on kaasa aidanud laialdane sotsialistlik võistlus Mõisaküla linavabrikus. Ühiselt arutati läbi sotsialistlikud kohustused 1964. aastaks ja ühineti Pärnu Linakombinaadi teiste tsehhidega võistluseks paremate töönäitajate eest.Ülekombinaadilistes sotsialistlikes kohustustes on näidatud,et "viies ellu NLKP XXII kongressi ja NLKP KK detsembripleenumi ajaloolisi otsuseid,nõukogude rahvas veel suurema energiaga lülitus sotsialistlikku võistlusse seitseaastaku kuuenda aasta plaanide ennetähtaegse täitmise eest.

Linakombinaadi kollektiiv lülitudes sotsialistlikku võistlusse võtab endale järgmised kohustused 1964.a.:

1. Suurendada kogutoodangu väljalaset võrreldes 1963.a. 159% võrra.Saavutada rütmilisus dekaadides %-des 30,33,ja 37.
2. Suurendada töötootlikkust võrreldes plaaniga 1964.a. o,1 % võrra.

3. Alandada kaubatoodangu kulutusi rublale 0,1 kop. võrra võrreldes plaanilise 92,4 kop.

4. Saavutada ökonoomilist efekti uue tehnika juurutamisest 90 tuhat rubla.

5. Välja lasta I sordi toodangut võrreldes 1964.a. plaaniga 0,1% rohkem.

6. Täita nomenklatuurplaan ja anda üle plaani toormaterjali kokkuhoiu arvel 1964.a.:

50 tuhat meetrit kangast,
10 tonni lõnga,
5 tonni nööri.

7. Välja töödelda 2 uut kangast lavsaaniga.

8. Valmistada: a) 15 uut mööblikanga mustrit,
b) 6 uut dekoratiivkanga mustrit,
c) 2 uut käterätikukanga mustrit.

9. Saavutada, et märgketruse tsehhile antaks kommunistliku töö kollektiivi nimetus.

10. Alandada tööõnnetuste juhtumite arvu 20% võrra Võrreldes 1963.a.

11. Anda ökonoomilist efekti ratsionaliseerimise ettepanekute juurutamisega tootmisse 32 tuhat rubla.

12. Juurutada lõime šlihteerimine Mõisakülas, kudumistsehhis nr. 2.

13. Šlihtimisel kasutada poluohloromiini.[1]

Vastavalt Pärnu Linakombinaadi sotsialistliku võistluse kohustustele võttis Mõisaküla tsehh nr. 2 vastu omad sotsialistlikud kohustused, milles kohustuti aastaplaani täitma 29. detsembriks 1964.a., ületama tööviljakuse plaani + 0,1% võrra, vähendama omahinna kulutusi, andma 99,6% toodangust I sordi ~~I~~ na, suurendada kommunistliku töö brigaadide nimetuse eest võistlejate ja löökttööliste arvu ning organiseerima sotsialistlikku võistlust vahetuste vahel eeskujuliku puhtuse ja töötamiskultuuri eest.[2]

---

1) A/ü. näitlik agitatsioon.

2) Samas.

Vastuvõetud kohustustest on lähtunud oma töös kõik ühiskondlikud organisatsioonid tsehhis ning kohustuste täitmine on saanud kogu tööliskollektiivile südameasjaks.

Võideldes seitseaastaku ülesannete täitmise eest on kollektiiv pidevalt püüdnud juurutada tootmisse uusimaid saavutusi teaduse ja tehnika vallast ning täiustada olemasolevat tootmistehnoloogiat.

Mõisaküla tsehhi töötajate kurjemaks vaenlaseks on tootmistöös tolm, mille vastu võitlemiseks on korduvalt parandatud ja täiustatud ventilatsioonisüsteemi, kuid tolmust vabaneda pole siiski õnnestunud. Tolm kahjustab töötajate tervist ning reostab ümbrust.

Võitluseks tolmuga võeti tarvitusele uus tehnika ja keemia. Vabrikus monteeritakse šlihtimismasinat, millest läheb lõim läbi. Masinas immutatakse lõime poluohlormiiniga, mis muudab kiu sitkemaks ning läbides teist kambrit kuivab lõng uuesti ega anna enam tolmu, sest kiud on tihedalt kokku kleepunud ega katke enam, mille tagajärjel tõuseb ka tööviljakus.

Uut tootmisse on toonud lõnga uudne ettevalmistamine kudumiseks. Kui varem oli lõng hasplite peal ja sealt ajasid ta alles ristpoolijad koonustele, siis nüüd tuuakse lõng vabrikusse silindrilistel koonustel, millelt koheselt lõng poolitakse koonustele. Tööprotsess kiirenes 2,5 - 3 korda ja seoses sellega kasvas töö tootlikkus. Mõisaküla tsehhis tõi selline rekonstrueerimine kaasa 10 kätepaari vabanemise ristpoolimisest, kes rakendati teistele abitöödele.

Plaane on vabrikus tehtud ka tulevikule. 1968.a. alates on Mõisaküla tsehhis kavatsus tootmisse rakendada mittekootud vaheriide tootmine 5 miljonit meetrit aastas. Samaaegselt töötab paralleelselt edasi riidekudumine, kusjuures valmistatakse dekoratiivriiet, pesuriiet ja presenti. Sellist tootmisvarianti arutatakse käesoleval aastal ENSV Rahvamajanduse Nõukogus ning loodetavasti võetakse vastu 1965-1970.a. kontrollarvude kinnitamisega.

II. Töö ühiskondlikes organisatsioonides.

Tänapäeval kasvab pidevalt ühiskondlike organisatsioonide osatähtsus igapäevases elus. Ühiskondlike organisatsioonide, eriti aga ametiühingu kaudu suunatakse tasuta materiaalsete ja kultuuriliste hüviste jagamist rahvale, kasvab ühiskondlike organisatsioonide osa riiklike küsimuste lahendamisel ning sotsialistliku ühiselureeglitest kinnipidamise kontrollimisel. Väike ei ole ühiskondlike organisatsioonide osatähtsus ka Mõisaküla tsehhis võitluses seitseaastaku ülesannete täitmisel ja kommunistliku ühiskonna materiaal-tehnilise baasi loomisel, uue inimese kasvatamisel ning kommunistlike suhete kujundamisel.

Suurt osa ühiskondlike organisatsioonide töö suunamisel ning juhtimisel omab linavabrikus partei algorganisatsioon, sekretär Tammelaan. Algorganisatsioonis on arvel 17 kommunisti, neist 3 kandidaati. Partei ridadesse kuulub töötajaid igalt erialalt, mis eriti võimaldab algorganisatsioonil luua tiheda sideme töötajaskonnaga ning elada kaasa kollektiivi rõõmudele ja muredele, aidata üle kitsaskohtadest tootmises ning juurutada uusi ja kasutoovaid leiutisi tootmisse.

Partei algorganisatsiooni kaudu on leidnud valitsuse ja partei otsused tee vabriku kollektiivi. Ühiselt arutati juunipleenumi otsuseid, vesteldi põllumajandusalastel teemadel ning tutvutakse päevasündmustega. Korduvalt on kutsutud vabrikusse esinema lektoreid väljastpoolt kollektiivi nii rajoonist, EKP Keskkomiteest kui ka kohalikke kooliõpetajaid ja meditsiinialal töötajaid.

Partei algorganisatsiooni juhtimisel töötab poliitiliste teadmiste täiendamise ring, kus õpitakse tundma tööstusökonoomiat. Liikmeid on ringis 37. Poliitringid on vabrikus töötanud pidevalt, aidates kaasa töötajate poliitiliste teadmiste täienemisele. Palju aastaid on

poliitringi lektorina töötanud sama partei algorganisatsiooni liige, kaadrite insener Endel Lüüs.

12. veebruaril 1963.a. moodustati tsehhis 7-liikmeline partei- ja riigikontrolli kaastöögrupp, kuhu kuulub kolm NLKP liiget, 3 ametiühingu esindajat ja üks komsomoli algorganisatsiooni esindaja.[1] "Kaastöögrupi esimeheks kinnitati 26. aprillil 1963.a. Endel Lüüs.[2] Kaastöögrupp on kontrollinud ohutustehnikat, toodangu kvaliteeti, tööaja kasutamist, materjalide hoidmist, arvestuse pidamist, jne.

Partei algorganisatsioon on pidevalt abistanud vabriku komsomolialgorganisatsiooni tema töös. Komsomoliorganisatsiooni kuulub 31 ÜLKNÜ liiget, sekretär Aime Kaunissaar, alates 15. novembrist 1963.a. Algorganisatsioonis valiti 9-liikmeline komsomolikomitee, kuhu kuuluvad aktiivsemad ja oma töös silmapaistvad kommunistlikud noored,kelledest igaühele on usaldatud ühe töölõigu juhtimine.

Aime Kaunissaar - sekretär
Niina Gogoleva - kultuuritöö
Lilian Kasemets - "komsomoliprožektori" staap
Olga Belova - sporditöö
Evi Kört - kommunistliku töö liikumine
Hilme Prööm - poliit-kasvatustöö
Ludmilla Golubeva - edasiõppimine, enesetäiendamine
Leili Sosi - seinalehe toimetaja
Pärja Fitjulkina - partei- ja riigikontrolli kaastöögrupi liige [3]

Kommunistlike noorte juhtimisel on organiseeritud vaba aja veetmist, osavõttu isetegevusringide ja sporditööst. Üha enam kasvab kommunistlike noorte osatähtsus organiseerimata noorte hulgas ja selle tagajärjel on täienenud algorganisatsiooni read. 14 kommunistlikku

---

1) Partei algorganisatsiooni protokollid, 1963, nr. 6.
2) Samas, nr. 9.
3) ELKNÜ Mõisaküla linavabriku algorganisatsiooni üldkoosolekute protokollid, 1963.a.

noort töö-tavad agitaatoritena. Kõik algorganisatsiooni liikmed võtavad osa kommunistliku töö liikumisest, sest olid ju kommunistlikud noored need, kes XXI kongressi auks alustasid kommunistliku töö liikumist, seepärast olid ka Mõisaküla linavabrikus just kommunistlikud noored need, kes töötasid välja esimesed kohustused 1963. aastaks kommunistliku töö lööklase nimetuse taotlemiseks:

"1. Toodangulise väljalaske osas kohustume täitma plaani: ristpoolijad - 110%-lt, kudujad - 103%-lt,

2. Andma ainult I sordi toodangut, vältides praaki.

3. Iga kommunistlik noor võtab osa ühiskondlikust tööst: agitaatorina, "komsomoliprožektoris", seinalehe kaastöötajana, ametiühingulisest tegevusest, spordlikust tööst.

4. Tõstma töökultuuri kogu tsehhi ulatuses; hoidma korras oma töökoha ja selle ümbruse.

5. Suhtuma seltsimehelikult ja abistavalt uustulnukatesse ja mahajääjatesse, aidata kaasa õpilastele tootmispraktika omandamisel.

6. Levitada raamatuid 500 rubla eest. Kõigil kommunistlikel noortel ja noortel osutada abi raamatulevitajatele.

7. Kätte võita kommunistlik töö lööklase nimetus.

8. Kohustume algaval õppeaastal astuma täiendama oma üldhariduslikke teadmisi kaugõppe teel või tehnikumides.

9. Suveperioodil aitama kaasa šeflusalusele kolhoosile koristustöödel. Selleks töötama kolhoosis 5 tööpäeva.

10. Need, kes ei ole haaratud oma üldhariduslike teadmiste tõstmisega, osa võtma moodustatava poliitringi õppustest.

11. Omandama töö kõrvalt teise eriala.

12. Aidata kaasa vanametalli kogumisele. [1]

---

1) Komsomoli algorganisatsiooni protokollid, 1963,nr.4.

Kommunistlikud noored suhtusid tõsiselt endile võetud kohustuste täitmisse ning 1. mai aktusel 1963.a. anti pidulikult üle viiele kommunistlikule noorele kommunistliku töö lööklase aunimetus:

1. Pärja Fitjulkina - koelaadija
2. Aime Kaunissaar - ristpoolija
3. Valentina Lomonossova - ristpoolija
4. Leili Sosi - ristpoolija
5. Maimu Vessel - ristpoolija

Partei algorganisatsiooni ja ametiühingu kaasabil on kommunistlikel noortel õnnestunud haarata kommunistliku töö liikumisega 136 töötajat. Neist 16-le on antud kommunistliku lööktöölise nimetus. Eelpoolnimetatutele lisandusid

1. Maimu Jõudne
2. Leili Sults
3. Leili Nõmm
4. Hans Kuusik
5. Leida Andre
6. Aino Pikkur
7. Vaike Allik
8. Linda Usin
9. Helju Semidor
10. Valli Raud
11. Niina Gogoleva [1]

Kudumis tsehhis on hakanud terved brigaadid taotlema kommunistliku töö brigaadi nimetust. Sellisteks brigaadideks on, kus brigadiridena töötavad: Aksel Grünverk, Gunnar Pärnis, Ants Kama ja Alfred Kreevs. Kommunistliku töö brigaadi nimetust taotlevad kudujad töötasid 1964.a. välja sotsialistlikud kohustused, milles kohustuti töönorme täitma üle 103%, andma I sordi toodangut 99,98%, tõstma töökultuuri, täiendama enda üld- ja erialaseid teadmisi, võtma osa loengutest, tehnimiinimumidest, eesrindlike töövõtete koolidest, suhtuma kaastöötajatesse

---

1) Mõisaküla linavabriku a/ü käitiskomitee protokollid, 1963.

seltsimehelikult ja abistavalt ning käituma laitmatult tööl ja isiklikus elus, võtma osa ühiskondlikust tööst.

Analoogiliselt kudumistsehhi töötajate sotsialistlikele kohustustele - võtsid sotsialistlikud kohustused vastu ka ristpoolijad. Kommunistliku töö liikumine on aga arenenud veelgi kaugemale. Vahetusmeistri Otstavel'i vahetus kudumistsehhis hakka-s taotlema kommunistliku töö vahetuse nimetust.

1963.a. parimateks töötajateks osutusid

kudujad: Aino Pikkur
Salme Suur
Leili Sults
Valli Raud
Linde Plehhova
Malle Vene
Leida Luur

ristpoolijad: Alice Kuusk
Adele Pääsuke
Linda Usin
Leili Sosi

koepoolijad: Valve Sumberg
Leida Inso

käärijad: Jautrite Sakkov

kangapuhastaja: Laine Lehtsaar

Kommunistlike noorte poolt antakse välja seinalehte "Uus Elu", milles kajastub algorganisatsiooni töö ja tegevus.

Tööle on rakendatud komsomoliprožektor, mille staabiülemaks on Lilian Kasemets ja staabi koosseisu kuuluvad: Fitjulkina, Voika, Lomonossova ja Allik. Prožektor on jälginud tööaja ratsionaalset kasutamist, on aidanud selgitada töötajate puudumise põhjusi, on kontrollinud, kuidas haiguslehel viibijad peavad kinni režiimist jne. Huvitavaid reide on prožektor korraldanud linavabriku ühiselamusse ning andnud välja välklehe seal avastatud väärnähete kohta.

Kõigi väärnähete paljastamise keskuseks on kujunenud prožektor, mille ilmumist töölised jälgivad suure huviga.

Huvitavamate üritustena on algorganisatsioonis toimunud: komsomolipulmad, kohtumised Mazcalaci kommunistlike noortega, samuti ühised kontserdid ja koosviibimised Karksi-Nuia Remondi-tehnikajaama ja Pärnu Linakombinaadi teiste tsehhide noortega. Kommunistlike noorte kaasabil viidi läbi kadrikarneval ja tantsukursused. Noortele on korraldatud rida huvitavaid ja tujuküllaseid koosviibimisi, on korraldatud loenguid ja vesteldud kaasaja päevaprobleemidest.

Kommunistlikud noored abistavad Mõisaküla Keskkooli 9. ja 10. klassi õpilasi õppepraktikal. Õppepraktika linavabrikus viidi keskkoolis sisse 1962/63.a. õppeaastal, eesmärgil, et kooliõpetus tihedamalt seostada tootliku tööga.[1] Mitmed keskkooli lõpetajad on asunud tööle linavabrikusse ja on hiljem siirdunud sealt oma erialaseid teadmisi täiendama kõrgematesse õppeasutustesse, nagu Raska ja Suikanen.

Partei ja komsomoli algorganisatsioonidega käsikäes töötab linavabrikus kõige massilisema organisatsioonina ametiühing. Ametiühingu organisatsioonidel tuleb suur töö ära teha laiade rahvahulkade kaasatõmbamisel võitlusele seitsme aasta plaani eduka täitmise eest.[2]

Ametiühingu ridadesse kuulub 99% töötajaist, komitee esimees Veintal. Ametiühingu komitee moodustas 8 komisjoni, et tõmmata enam töötajaid kaasa ametiühingu ees seisvate ülesannete lahendamisele. Komisjonidest töötavad:[3]

tootmismass komisjon	7 liiget
töötasu komisjon	5 liiget
kultuurkomisjon	7 liiget
töökaitse komisjon	5 liiget

---

1) NLKP XXI kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1959, lk. 21.

2) Samas, lk. 34.

3) A/ü tsehhikomitee koosolekute protokollid, 1963.

naiste- ja noorukite komisjon	6 liiget
spordikomisjon	5 liiget
elamu- ja heaolu komisjon	5 liiget
sotsiaalkindlustus komisjon	4 liiget

Ametiühing koos teiste organisatsioonidega on pidevalt võidelnud parimate töönäitajate saavutamise eest, selle eest, et vabrikule antud plaanilised ülesanded saaksid täidetud ning ületatud, et Mõisaküla linavabriku tööliskollektiiv suudaks pidevalt anda oma parima uue ühiskonna rajamisel.

Käesoleval seitseaastakul on kõige kauem juhtinud ametiühingu tööd Sillaots, kes oma aktiivse tegevusega võitis töötajate poolehoiu ning teda valiti korduvalt ametiühingu käitiskomitee esimeheks.

Ametiühingu käitiskomitee on igal aastal sõlminud kollektiivlepingu administratsiooniga, loetledes selles abinõud, mis mobiliseerivad töölisi ja teenistujaid plaaniülesandeid täitma ja ületama.

Kollektiivlepingus on ära toodud administratsiooni ja käitiskomitee kohustused riikliku toodanguplaani täitmise ja ületamise, sotsialistliku võistluse arendamise ja eesrindlike töökogemuste levitamise alal, töötasu ja jõudlusnormid, tööliste, insenertehniliste töötajate ja teenistujate ettevalmistamine ja kvalifikatsiooni tõstmise tingimused, töökaitsealased küsimused ettevõttes, töödistsipliini, tööliste varustamise, kultuurilise teenendamise ja elamu-elukondliku teenendamise küsimused. [1)]

Et kollektiivlepingu koostamisest võttis osa kogu kollektiiv, siis on kollektiiv ka pidevalt valvel, et administratsioonist sõltuvad lubadused kollektiivlepingus saaksid täidetud. Mõisaküla tsehhi ametiühingukomitee koos partei algorganisatsiooni ja ettevõtte administratsiooniga on pidevalt püüdnud lahendada töötajate kvalifikatsiooni tõstmise küsimust. Pidev uue tehnika juurutamine nõuab ka töötajatelt üha täiuslikumaid teadmisi. Sel

---

1. Linavabrik "Bolševik", kollektiivleping, 1961.

eesmärgil viiakse regulaarselt läbi töökvalifikatsiooni tõstmise seminare ja eesrindlike kogemuste vahetamisi. Pidevalt peetakse arvestust tööülesannete täitmise üle ning igapäevane toodangu hulk kantakse igal õhtul vastavasse tabelisse, et töötajatel kui ka administratsioonil on pidev ülevaade mitte ainult kogu vabriku toodangust, vaid ka iga üksiku töötaja tööülesannete täitmisest. Selline arvestus on meie vabariigis alles uudne, kuid töölised on ise sellest väga huvitatud ning iga vahetuse alguses on töötajatel esimene käik arvestustabeli alla. Mõisaküla tsehhis on ametiühingu organid sellise arvestuse pidamisega hästi toime tulnud.

Ametiühing on organiseerinud sotsialistlikku võistlust Pärnu ja Viljandi linavabrikute kollektiividega ning 1961.a. alates ka Mazcalaci Tekstiilkäitisega. Alaliseks on sotsialistlik võistlus jäänud viimasega. 1962. aastal võitis sotsialistliku võistluse Mõisaküla tsehh 1963.a. aga Mazcalaci Tekstiilkäitis. Käesoleva aasta esimestel kuudel oli jällegi edukam Mõisaküla tsehh.

13. juulil 1959.a. seoses NLKP KK juunipleenumiga võeti vastu otsus, milles lubati seitseaastak täita kuue aastaga. Selleks otsustati moderniseerida seadmed eeltöötuses ja kudumises. Neid võetud kohustusi kollektiiv täidab pidevalt, jälgides uusi saavutusi tootmises ja tehnikas. Uuenduste väljatöötamisest pole kõrvale jäänud ka tsehhi töölised, kes seitseaastaku viie aasta vältel on teinud terve rea väärtuslikke ratsionaliseerimisettepanekuid, mis on rakendatud ka tootmisse. Eriti hoogne oli ratsionaliseerijate töö, kui linavabrikus "Bolševik" oli oma leiutajate ja ratsionaliseerijate ühing. 1959.a. oli ühingus 34 liiget, tehti 26 ettepanekut, milledest 22 rakendati tootmisse. 1961.a. oli ühingu liikmete arv juba 44, tehti 38 ettepanekut, milledest 31 võeti vastu ja 28 rakendati tootmisse. Kümne ettepaneku tootmisse rakendamine andis 2087 rubla säästu. Parimad ratsionali-

seerijad on Jaan Veintal, Elmar Moor, Edgar Lainela, Hans Kuusik ja Herbert Andre. Nii andis üksnes Lainela poolt konstrueeritud ja ehitatud tuhaveokäru aastas 1800 rubla kokkuhoidu. Väike kollektiiv ei varja endas mitte ainult häid ratsionaliseerijaid, vaid isegi leidureid. Herbert Andre ja Hans Kuusik leiutasid täienduse automaatkoepooli masinale, mille abil likvideeriti koepooli ülekerimise võimalus. Leiutisele anti Moskvas autoriõigus.

Ratsionaliseerijate töö vaibus seoses sellega, kui linavabrik ühendati Pärnu Linakombinaadiga ning leiutajate ja ratsionaliserijate ühingu nõukogu Mõisaküla tsehhis likvideeriti. Kui varem andis ratsionaliseerijate tegevus aastas 10-20 tuhat rubla ökonoomiat, siis 1963.a. oli see ainult 5200 rubla ja majanduslik efekt langes poole võrra. Käesoleval aastal ametiühingu komitee on esitanud Pärnu Linakombinaadile taotluse, et lubataks Mõisaküla tsehhis luua oma leiutajate ja ratsionaliseerijate nõukogu, et ergutada ratsionaliseerijate tegevust.

Sageli on ametiühingu komiteel tulnud tegelda töökaitsealaste küsimustega. Korduvalt on tulnud töökaitsekomisjonil viia läbi töökaitse-eeskirjade tutvustamist töötajatele, kes ei pea kinni ohutustehnikast. Kudujad puhastavad sageli lapiga telgi, kui need töötavad jne. Ametiühingu töökaitse komisjon (esimees Arno Jõumees) tegi ettepaneku rakendada moodust, et kui üks tööline rikub ohutustehnika eeskirju, siis teine tööline tuletab talle ta eksimust meelde. Sellega loodetakse tööõnnetuste arvu tunduvalt vähendada. [1]

Ametiühingul on tulnud arutada ka töödistsipliini rikkumise juhtumeid tsehhis, sest kõigil töötajatel ei ole veel välja kujunenud kohusetunne ja täielik vastutus oma tööülesannete täitmisel, mistõttu esineb töölt põhjuseta puudumisi, joobnud olekus tööletulekut ja praa-

1) Ametiühingu protokollid, 1964, nr. 10.

gi tootmist. Et paremini olla kontaktis töötajatega, nende murede ja rõõmudega, selleks on kõik ametiühingu liikmed jagatud rühmadeks. Igal rühmal on oma rühmaorganisaator, sotsiaalkindlustuse delegaat, kultuuriorganisaator, tootmisorganisaator, kehakultuuriorganisaator ja töökaitseinspektor. Rühmadesse jagamine on läbi viidud vahetuste ja tööalade järgi. Rühmi on tsehhis 12. Ametiühing peab pidevalt arvestust sotsialistliku võistluse käigus parima vahetuse ja parima brigaadi väljaselgitamiseks. Vahetusi tsehhis on kolm ning nendevahelise sotsialistliku võistluse tulemused 1964.a. olid järgmised (vahetuse nimetus on antud meistri nime järgi):

Tabel 19 [1]

Vahetus	jaanuar	veebruar	märts	parim brigaad
I. V.Otstavel	116,3	100,o		J.Kuusk
II.L. Sillaots	104,o	104,7		A.Grünverk
III. V.Leisson	103,2	101,6		A.Kama

Ametiühingu organiseerimisel viiakse regulaarselt läbi tootmisnõupidamisi, millest võtavad osa kõik meistrid. Alalise tootmisnõupidamise koosseisus on 21 liiget ning see loodi peale XXI kongressi 1959. aastal. Tootmisnõupidamistel arutatakse ühiselt läbi kõik tootmisega seotud küsimused ning leitakse võimalus raskuste ületamiseks. Tootmisnõupidamistel väljatöötatud ettepanekud on administratsiooni tegevusele aluseks tootmistöö organiseerimisel. Tootmisnõupidamistel arutati läbi ka kõigi brigaa-dide ja vahetuste sotsialistliku võistluse ülesanded ning tehti kindlaks, kuivõrd vastuvõetud kohustused on reaalsed.

Vastuvõetud kohustustest on lähtunud oma töös kõik ühiskondlikud organisatsioonid tsehhis, ehkki kõiki töötajaid pole suutnud kommunistliku töö liikumine veel

---

1) Ametiühingu näitlik agitatsioon 1964.

haarata. 1. oktoobri 1963.a. seisuga oli tsehhis 133 töötajat, kes taotlesid kommunistliku töö eesrindlase austavat nimetust. Kohustuste täitmine on kogu tööliskollektiivile saanud südameasjaks, sest kes ei tahaks kiiremini üles ehitada uut ühiskonda, kus "viiakse ellu üllas põhimõte "igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi." [1] Igale töötajale väikeses tööliskollektiivis on teada, et "kommunistliku töö kollektiivide ja eesrindlaste massiline liikumine võis tekkida ainult kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise perioodil, võis tekkida ainult siis, kui kommunism muutus tänase päeva praktiliseks ülesandeks." [2] Nähes nõukogude ühiskonna kiiret arengut ning olles veendunud sm. Hruštšovi sõnades, et sotsialism on võitnud mitte ainult täielikult, vaid ka lõplikult, püüab kollektiivi iga töötaja anda oma parima, et kiiremini ehitada üles selline ühiskond, kus inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend, kus kaob lõplikult vaen rahvaste vahel ja tehakse igavesti lõpp sõdadele.

Ühiselt on kollektiiv välja astunud nende vastu, kes ei pea kinni töödistsipliinist ja takistab seega püstitatud eesmärkide saavutamist.

Esinevate väärnähete paljastamiseks on tsehhis moodustatud seltsimehelik kohus, kuhu on valitud tublimad ja parima töödistsipliiniga töötajad: Pärgma, Luur, Kivissaar, Nõmm, Sakk ja Kreevs. Seltsimehlikul kohtul on tulnud arutada töödistsipliinirikkumise juhtumeid, praagi tootmise, tootmistehnoloogia rikkumise küsimusi, jm.

Kultuurikomisjon koos naiskomisjoniga partei ja komsomoliorganisatsioonide initsiatiivil on organiseerinud igal aastal naistepäeva tähistamist, kus Pärnu Linakombinaadi administratsiooni ja a/ü poolt on autasustatud parimaid töötajaid aukirjadega ning antud rahalisi preemiaid. Samuti viiakse igal aastal läbi ühine nääripidu

---

1) NLKP programm, Tallinn, 1961, lk. 58.

2) B.Viiding, Kommunistliku töö kollektiivis, Tallinn, 1961, lk. 8.

kogu kollektiivile. Päeval korraldatakse nääripidu töötajate lastele, kellele antakse a/ü poolt valmistatud pakikesed. Sellistele traditsioonilistele üritustele lisanduvad ühised tähtpäevade tähistamised, loengud ja sõruskohtumised teiste tööliskollektiivide ja eesrindlike töötajatega.

Vanima ja pidevalt kõige elujõulisema kollektiivina on töötanud Mõisaküla spordiühing "Kalev", mille asukohaks on olnud linavabrik. Spordikollektiiv on registreeritud 13. mail 1949.a. Spordiühingu "Kalev" Pärnumaa Nõukogus. Mõisaküla spordikollektiivi "Kalev" juhiks on tema rajamisest peale olnud Arnold Kull, kelle tegutsemisvaim pole praegugi raugenud. Rajamisel oli spordikollektiivis 52 liiget, neist naisi 38, mehi 14. Pidevalt on spordikollektiivis tegutsenud võrk- ja jalgpallisektsioon, samuti pole unustatud kergejõustikku ja lauatennist. Kõige tagajärjekam on olnud jalgpallisektsiooni töö. 1953.a. Mõisaküla "Kalev" võttis osa Eesti B grupi jalgpalliesivõistlustest ning pääses finaali, kus lõpuks saavutas 4. koha. Oma parima mänguna mäletavad "vutimehed" mängu Viljandi "Spartak" jalgpalluritega, kes kuulusid Eesti NSV A gruppi jalgpallimeeskondade hulka. Selle sõpruskohtumise võitis Mõisaküla "Kalev" tulemusega 5:0. Viimastel aastatel on töö mõningal määral vaibunud, kuid oma linnas on "Kalev" jäänud senini ületamatuks, ning asutustevahelises võistluses on "Kalevi" jalgpallurid omanud pidevalt esikohta, sest Mõisaküla parim väravavaht Taivo Kallasmaa ja parim edurivimängija Harri Gatski kuuluvad "Kalevi" meeskonda.

Aastaaruannetest näeme, et spordikollektiivi tegevus on olnud üritusterohke. Üksnes 1959.a. viidi läbi üle 70 mitmesuguse sportliku ürituse. Tugevad on ka võrkpalli mees- ja naiskonnad, kes saavutasid Mõisaküla linna meistrivõistlustel I kohad. Spordikollektiivi juures töötab male- ja kabe ning laskurite sektsioon. Uudse

spordialana hakati 1960.a. harrastama turismi. Huvitavamaks üritusekс oli paadimatk Pärnust Võrru mööda jõgesid ja järvi ning osavõtt Pärnu-Viljandi-Mõisaküla linavabrikute matkajate iga-aastastest kokkutulekutest looduslikult kaunites paikades.

Kokkutulekute paikadeks on olnud:

1959.a. Kanaküla
1960.a. Käärdiorg
1961.a. Karksi
1962.a. Loodi suusaonn.
1963.a. Valgerand

Noor spordiala on aasta-aastalt muutunud populaarsemaks ning sellest osavõtjate arv kasvab pidevalt.

Edukalt on tegutsenud lauatennise sektsioon, kus parimateks mängijateks on: Linda Läll, Rein Läll, Gunnar Pärnis, Laine Kõva. Iga aastastel tekstiilitööliste vabariiklikel lauatennisevõistlustel on Mõisaküla linavabriku mängijad kindlustanud endale 3. või 4. koha sellis-te suurte kollektiivide nagu "Marat", "Punane Koit", "Kommunaar" ja "Keila" järel.

Huvitavate üritustega on spordikollektiiv "Kalev" ka 1964.a. sisustanud töötajate vaba aega. Tsehhis on läbi viidud vahetustevahelised võistlused kabes 11 laual, males 5 laual ja lauatennises, kus igast vahetusest võttis osa 2 mängijat. Võeti osa VSÜ "Kalev" Viljandi Rajooninõukogu kehakultuurikollektiivide vahelistest male esivõistlustest, kus kohtuti TET Mõisaküla osakonna, TET Viljandi osakonna, Viljandi Metsakombinaadi, Viljandi SAM'i, TK "Leola" ja Võhma Lihakombinaadi võistkondadega. Hästi mängis Maimu Jõudne, kes ei toonud ühtki kaotust.

Igal aastal toimuvad 25. ja 26.jaanuaril Mõisakülas linavabriku spordikollektiivi nõukogu initsiatiivil ja VSÜ "Kalev" Viljandi Rajooninõukogu kaasabil vabariiklikud Richard Västik'u mälestusvõistlused tõstmises. Käesoleval aastal võttis võistlustest osa kõigis keha-

kaaludes kokku 60 võistlejat.

Talveperioodil viidi läbi kaks matka tõukekelkudel. Esimesel korral oli marsruudi pikkuseks 16 km., teisel korral 21 km. Huvitav ja uudne üritus leidis sooja vastuvõttu noorte hulgas.

Sportlastel on olnud sõpruskohtumisi ka naabervabariigi sportlastega. Sagedasemad on olnud kohtumised Mazcalaci, Ruijena, Naukšeni ja "Liesma" kolhoosi sportlastega.

Oma rajooni spordikollektiividest on kõige sagedamini kohtutud Viljandi Linaketramis- ja kudumisvabriku kollektiivi sportlastega, kusjuures õnn ja edu on olnud vahelduv. Kõige püsivamad ja sügavamad on aga sõprussidemed Mazcalaci Tekstiilikäitise sportlasperega. Sõprussidemed on vanad üle kümne aasta ning selle pikaajalise sõpruse tulemusena on välja kujunenud huvitavad traditsioonid. Huvitavaim neist on traditsioon, millele pandi alus 31. märtsil 1963.a. sportlaste ühisel koosviibimisel. Mõisaküla kollektiiv kinkis lätlastele mälestuseks rahvariides nuku, kellele samal koosviibimisel pandi nimeks Aino. Ristiemaks oli Mõisaküla tsehhi koelaadija Pärja Fitjulkina ja ristiisaks Mazcalaci Tekstiilvabriku direktor Aivar Vorps. Ühiselt lepiti kokku, et iga aasta märtsikuu viimasel pühapäeval tähistatakse Aino sünnipäeva ühiste spordivõistluste ja koosviibimisega. Ühiselt otsustati 1981.a., millal Aino saab täisealiseks pühitseda Aino pülmapidu, kusjuures peigmees tuleb leida lätlastel. Selline huvitav üritus aitas veelgi süvendada sõprussidemeid kahe kollektiivi ja kahe rahvuse vahel.

29. märtsil 1964.a. toimus järjekordne sünnipäeva tähistamine. Mõisaküla sportlased viisid kaasa suure tordi, pudeli "Vana-Tallinn" ning vaadi õlut. Vastu saivad mälestuseks malekella. Võisteldi males (3½ : 1½), lauatennises (6:2) - lätlaste edu, laskmises, mille

võitsid Mõisaküla sportlased, ning koroonas.

Suursündmusena on Mõisaküla spordikollektiivi "Kalev" ees oma tegevuse 15. aastapäeva tähistamine. Selleks on otsustatud 13. mail 1964.a. korraldada sõpruskohtumised teiste spordikollektiividega. Külla on kutsutud Mazcalaci, Pärnu ja Viljandi linavabrikute sportlased. Paremate sportlastele kingitakse mälestusesemeid. Muretsetakse rändauhinnad, milleks ametiühing andis 36 rubla. Mazcalaci sportlased olid lubanud tuua külakostiks isetegevust ning tantsu eest pidi hoolitsema Mazcalci kultuurimaja orkester.

Selline hoogne ning huvitavate üritusterikas tegevus ongi põhjuseks, miks spordisektsiooni töö on ametiühingus ja kogu tsehhis olnud töötajatele kõige populaarsem.

Tsehhi töötajad võtavad aktiivselt osa ka kohalike valitsemisorganite tööst. 8 töötajat on valitud Mõisaküla Linna Töörahva Saadikute Nõukogusse, kusjuures töötaja Ilmar Sillaots on Mõisaküla Linna TSN Täitevkomitee aseesimees. Osavõtuga töörahvasaadikute nõukogu tööst on töötajad aidanud kujundada Mõisaküla linna välisilmet ning korraldada elanikkonna varustamist toiduainete ja tarbeesemetega, ning lähendada valitsemisorganite tööd rahvale.

III. Tööliste elu-olu.

Nõukogude rahva kangelaslik töö on loomud võimsa ja igakülgselt arenenud majanduse, mis tagab Nõukogude Liidus kõige kõrgema elatustaseme mis tahes kapitalismimaaga võrreldes. Parema ainelise kindlustatuse tagab kas või seegi, et Nõukogude Liidus jaotatakse natsionaalne tulu õiglaselt ühiskonnaliikmete vahel ja siin ei ole parasiitlikke klasse, kes kodanlikes riikides omastavad ja raiskavad määratu suuri rikkusi miljonite tööinimeste riisumise arvel.[1]

Seitseaastaku saavutused on toonud muutusi Pärnu Linakombinaadi Mõisaküla tsehhi töötajate elus. Töötajate arv on tõusnud 268-le.

Tabel 20 [2]

	Arv	Mehi	Naisi
töölisi	243	59	184
õpilasi	2	-	2
insener-tehnilisi töötajaid	8	5	3
teenistujaid	6	-	6
valve	4	-	4
ehitustöölisi	5	5	-

Seega Mõisa-küla kohta suur arv töölisi on leidnud tööd linavabrikus, kus meile on tagatud alaline töö ja kindel tasu. Enam ei hirmuta töötajaid vabriku sulgemine ega ähvardata neid vallandamisega. Linavabriku tööliste arvu kasv on avaldanud mõju kogu linna elanikkonna arvu-

1) NLKP programm, Tallinn, 1961, lk. 82-83.

2) 1964.a. aruanded.

lisele tõusule. 1922. aastaga võrreldes on Mõisaküla linna elanikkonna arv kasvanud vaid 283 inimese võrra, kelledest naisi on 278. Töötavate naiste arv on suurenenud ka teistes tööstustes, sest nõukogude kord on taganud kõigile võrdsed õigused tööle. Töö on muutunud au ja kuulsuse asjaks ning ausa ja kohusetundliku tööga kindlustab iga töötaja oma perekonna eluliste vajaduste rahuldamise. Kuduja keskmine palk kuus on 90 rubla. Vaadeldes töötajate töötasu võime märkida järgmist:

Tabel 21 [1]

kuupalk kuni rublades 40	41-60	60	61-80	81-100	101-120	121-150	üle 150
Tööliste arv	25	32	5	78	72	38	16	2

Madalapalgalisteks on tsehhis valvurid, teenistujad ja õpilased. Kõige kõrgem töötasu on aga kudujatel, sest hea masinate hooldamine ja tootmise tehnoloogia tundmine ning kauaaegsed töökogemused võimaldavad tööülesandeid täita ja ületada ning vastavalt sellele saada ka kõrgemat tasu. Töötasu tõus on toonud kaasa töötajate elatustaseme pideva tõusu seitseaastakul, millest annab tunnistust mugavuste suurenemine kodudes. Peaaegu iga linavabriku töötaja kodus on raadio, paljudel televiisor ning tööle sõidetakse jalgrattal, mootorrattal või isikliku autoga.

Eduka töö pandiks on vilumuse omandamine. Vilumus ei kujune üle öö, vaid see saavudakse aastate pikkuse tööga. Huvitav on märkida, et tsehhis on ligi kolmandik töötajaid, kellede tööstaaž antud ettevõttes on üle 10. aasta. Tööstaaži osas on tsehhis ülevaade järgmine:

Tabel 22 [2]

tööstaaž tsehhis	kuni 1.a.	1-3	3-5	5-10	10-20	üle 20
tööliste arv	22	67	58	49	63	9

1) Kaadrite osakonna aruanne, 1964.

2) Samas.

Pidevalt on paranenud töötajate töötingimused. Vabrikuhoone ümberehitamisega on kudumissaalid muutunud valgusküllasteks ning kõikidesse ruumidesse on sisse viidud neoonvalgustus. Pidevalt on peetud võitlust tolmuga ja parandatud ning täiendatud ventilatsiooni. Tolmu on jäänud küll vähemaks, kuid päriselt pole sellest veel vabanetud. Tolmust loodetakse täielikult vabaneda kemikaalide abiga. Sel alal käivad vabrikus praegu katsetused. Töötingimuste paranemise tagajärjel on vähenenud tööliste haigestumine, millest annab tunnistust haigusrahadena väljamakstavate summade vähenemine. Kaasa sellele on aidanud kindlasti laienenud profülaktika nakkushaiguste osas. On ju sotsialistlik riik ainuke, kus riik võtab enda peale hoolitsuse kogu elanikkonna tervise kaitse ja pideva parandamise eest. Haigestunud töötajatel on võimalus pöörduda oma tsehhi meditsiinipunkti, mis töötab iga päev kaks tundi. Samuti leiavad nad abi viielt kõrgema haridusega meditsiinitöötajalt. Tervishoiu alastel teemadel on töötajatele pidevalt peetud loenguid ning järjekindlalt on suurenenud tuusikute arv, mida ametiühing jagab töötajatele sanatooriumidesse ja puhkekodudesse. Näiteks 1962.a. anti ametiühingu kaudu töötajaile 4 sanatoorset ja 6 puhkekodu tuusikut. Sanatoorseid tuusikuid on antud nii Pärnu sanatooriumi, kui ka teiste liiduvabariikide sanatooriumidesse. Puhkuse tuusikud on põhiliselt olnud oma liiduvabariigi puhkekodudesse. Ametiühingu poolt on tasutud 1/2 - 2/3 tuusiku väärtusest. Tsehhi töötajate lastele aga võimaldab ametiühing tuusikuid tekstiilitööliste ametiühingu poolt korraldatud pioneerilaagrisse Metsapoolel, kus tsehhi töötajate lapsed võivad muretult veeta oma koolivaheaega sisukate ning huvitavate üritustega, supelda soojas rannavees ning pruunistuda suvepäikeses.

Kõigile töötajatele võimaldatakse igal suvel kahenädalane puhkus keskmise töötasu säilitamisega. Põhiliselt antakse puhkus suvel, mil vabrik suletakse remonttöödeks. Puhkeaega aitab kasulikult veeta ametiühing, kelle kaudu

organiseeritakse ekskursioone ja matku. Ekskursioonidel on tutvutud Eesti, Läti ja Leedu kauni looduse, tootmisalaste saavutuste ja seitseaastaku ülesannete täitmisega. Korduvalt on külastatud Moskva ja Leningradi vaatamisväärsusi. Peaaegu iga kuu korraldatakse külastusreise Pärnu, Tartu, Viljandi ja Tallinna teatritesse, sest Mõisakülas pole sellist saali ega lava, kus külaliskollektiivid saaksid töötajatele oma külakosti pakkuda. Korduvaile taotlustele vaatamata pole sõjas hävinenud rahvamaja asemele suudetud uut ehitada, ehkki see on kõigi töötajate kultuurielu kõige valusamaks küsimuseks olnud Mõisakülas.

Suurenenud on töötajate igapäevane puhkeaeg seoses 1960.a. seitsmetunnisele tööpäevale üleminekuga. Oma suurenenud vaba aega saavad emad kasutada oma laste eest hoolitsemiseks, enesetäiendamiseks, kunstilise isetegevuse või spordiga tegelemiseks.

Tsehhil on oma raamatukogu 1500 köitega ning oma punanurk, mille juures töötavad mitmesugused isetegevusringid, nagu draama- ja tantsuring, deklamaatorid ja agitbrigaad. Pikemat aega töötab vabriku juures naiskoor, kes on paljusid kordi osa võtnud nii kohalikest, rajooni kui ka Eesti NSV üldlaulupidudest. Tihti on linavabriku naiskoor olnud külaliseks naabervabariigi Läti laulupidudel. Peale tsehhis töötavate isetegevusringide töötavad ringid ka Mõisaküla Kultuurimaja juures, mille tööst paljud tsehhi töötajad osa võtavad. Sageli võib tsehhi töötajaid kohata kinoseanssidel ja kontsertidel.

Mõnedki töölised on kasutanud vaba aega selleks, et täiendada oma üld- ja erialaseid teadmisi, sest uus tehnika vajab uusi teadmisi. Hariduse järgi võiksime töötajad jagada järgmiselt:

Tabel 23 [1]

Haridus klassides	1-4	5-6	7	8	9	10	11
Töötajate arv	41	64	93	54	4	1	3

1) Kaadrite osakonna aruanne, 1964.

Töötajate hariduslik tase tsehhis on madal. See näitab, et nii administratsioon kui ka ühiskondlikud organisatsioonid ei ole selles küsimuses ütelnud oma kindlat sõna ega pole võtnud hariduskü̇simust oma südameasjaks. Osalt on töötajate madal hariduslik tase seletatav sellega, et vabrikusse on tööle tulnud põhiliselt need noored, kelledel on õppetöös esinenud raskusi. Paljudel neist pole hariduse miinimumigi ning komsomoli algorganisatsioon, partei algorganisatsioon ega ametiühing pole suutnud neid noori suunata edasi õppima. Mõisaküla Keskkooli juures asuvasse maanoorte kooli registreeriti 1961.a. sügisel linavabrikust 32 noort Tegelikult asus õppima neist 6 ning klassikursuse lõpetasid 2. Sageli olid õpilased üle koormatud ühiskondlike töödega, mistõttu hakkas kannatama õppetöö ning õpilane katkestas õpingud. Olukord pole paranenud ka 1963-1964 õppeaastal, mil vabrikust õpib edasi ainult 16 töötajat. Neist üldhariduslikes koolides:

Kilingi-Nõmme Maanoorte Koolis: Elvet, Jürgens, Kivisaar.

Mõisaküla Maanoorte Koolis: Belova, Vasar, Voll.

Viljandi Kaugõppe Keskkoolis: H.Allik, V.Allik, Ivanova.

Mõdriku Põllumajanduse Tehnikumis: Sosi, Haidma.

Tallinna Majandustehnikumis: Helene Lüüs.

Tallinna Kergetööstuse Tehnikumis: Jõudne, Fitjulkina. Prööm.

Tallinna Polütehnilisse Instituuti on vabrikust siirdunud edasi õppima Suikanen ning Leningradi Kergetööstuse Instituuti Raska.

Kõrgemat ja keskeriharidust omavad ainult 8 töötajat. Kõrgem haridus on ökonomist Arnold Harjul ja kaadrite inseneril Endel Lüüsil.

Kesk-eriharidust omavad:

Kapitolina Melnikova - tsehhi juhataja

Nanni Rea - liftisaatja

Sale Teearu - markeerija-mõõtja

Linda Sillaots - vahetusmeister.

Ilmar Sillaots - meistri abi
Virve Pihlak - raamatupidaja

Kergemaks on muutunud naise igapäevane kodune elu. Kogu elanikkond saab päev-päevalt rohkem vajalikke toiduaineid kauplustest ning sellega kaob vajadus isikliku koduse majapidamise ja koduloomade järele. Kolm toiduainete kauplust rahuldavad elanikkonna põhilise vajaduse toiduainete järele. Võimalus on süüa sööklates või tuua sealt valmistoit koju. Hiljuti avati Mõisakülas ajakohane söökla koos kauplusega, mis veelgi parandab töötajate teenendamist. Muretult võivad emad olla tööl, sest lapsed leiavad selleks ajaks endale mängupaiga sõimes või lasteaias, kus hea hoolitsuse tulemusena kasvavad ja arenevad lapsed kiiresti arstliku kontrolli all.

Linavabrik on püüdnud lahendada oma töötajate korteriküsimust. Vaatamata sõjajärgsele individuaalehituste hoogustumisele Mõisakülas, ei rahuldanud 365 elamut töötajate vajadusi. Linavabrik "Bolševik" hakkas kahe seitseaastaku algul taotlema, et antaks summasid töölistele elamute ehitamiseks. Elamuehituse küsimustega tegelesid linavabrikus kõik ühiskondlikud organisatsioonid. Esimene 8-korteriline elamu otsustati ehitada NLKP XXI kongressi auks ning anda ekspluatatsiooni NSV Liidu Konstitutsiooni päevaks, 1958.a., milline kohustus ka täideti. Samal aastal alustati teise maja vundamendi ehitustöödega. [1] Hoone anti ekspluatatsiooni 1960. aastal. Nii võimaldas linavabrik oma töötajate 16-le perekonnale mugavustega korterid. Vallaliste töötajate korteriga varustamiseks ehitati 1961.a. ühiselamu, milles on endale kodu leidnud 25 noort. Ühiselamus on hoolitsetud vaba aja veetmise eest, milleks on ehitatud puhketuba, kus on võimalus vaadata televiisorit või kuulata raadiot, lugeda ajakirju või vestelda oma külalistega. Korra ja puhtuse eest peavad noored ise hoolitsema. Nende heaperemehelikku suhtumist nende kodus kontrollib komsomoliprožektor, kes ei jäta ühtki puudust paljastamata. Neorte

1) EKPA, f.727. nim. 7, s.-ü. 3, l. 20.

ebaväärika käitumise vastu võitleb ka 1959.a. tsehhis moodustatud rahvamalev. Rahvamalevlaste hulgas on kommunistid organiseerinud õppusi. [1] Rahvamalev on asunud võitlusse väärnähetega ühiskondlikus elus üldse ning aidanud sellega kaasa uue inimese kasvatamisele.

Seitseaastaku vältel on paranenud heakorrastustööd linnas. Pidevalt on parandatud tänavatel sillutist. Kõrvaltänavad kaeti põlevkivituha ja kruusaga, peatänavad asfalteeriti. Töölised, kes töötavad öises vahetuses, ei pea enam pimedatel sügisöödel käima poris või kõnniteeks olevat lauda mööda. Tänavate kogupikkus ulatub 15,32 kilomeetrile. Paranenud on ka tänavvalgustus, sest Mõisaküla lülitati üldisesse energiavõrku ja väike raudtee tehaste elektrijaam võis minna vanaduspuhkusele.

Väikesel linnal on hea bussiühendus Tallinna, Tartu, Valga, Pärnu ja Viljandiga ning ehkki Mõisaküla/l pole läheduses suuremat veekogu, kus suvel supelda, on elanikkonna suvituskohaks saanud Pärnu, kuhu sõidetakse suvel pühapäeva veetma või puhkama, et uut töönädalat alustada uue jõuga, et paremini oma ausa tööga ühiskonna hüvanguks tasuda valitsusele selle hoolitsuse eest, mida iga päev osutatakse kõigile meie maa töötajatele.

---

1) EKPA, f. 727. nim. 7, s.-ü. 5, l. 34.

K O K K U V Õ T E.

Tehes kokkuvõtet kogutud materjalide põhjal, võib ütelda, et Mõisaküla Linavabrik on läbi käinud üle poole sajandi pikkuse tee, mille vältel on vaheldunud peremehed ja direktorid, on muutunud hoone välimus ning sisseseaded. Endine linaketramise vabrik, mis peamiselt töötas rahvatellimuste varal on muutunud küllaltki suureks linakudumisvabrikuks, mis annab oma igapäevase toodangu uut ühiskonda ehitavale inimesele. Endised mehhaanilised teljed on asendatud automaattelgedega, mis on muutnud kergemaks tööliste töö ja suurendanud tootlikkust. Vana ja oma aja ära elanud sisseseade on asendatud uusima ja ajakohasemaga. Nagu igal sammul meie elus, nii ka linavabrikus on andnud tunda tehnika- ja keemiasajand. Isegi vabriku tulevikuperspektiivid on rajatud keemiale, sest on tõenäoline, et kunstkiud tõrjub peagi tekstiilitööstusest välja lina.

Endiseks on jäänud aga linavabriku tööliskollektiivi paljurahvusline koosseis. Töötajate peres on enamus eestlasi, kuid on ka venelasi, lätlasi, ukrainlasi ja poolakaid. Rahvusküsimuse õige lahendamine on kommunismi ülesehitamisel oluliseks teguriks. Sotsialistliku süsteemi arenemine viib riikide ja rahvaste suuremale ühtekoondumisele ja kõigi nende koostöövormide tugevnemisele. On tekkinud ja tugevneb järjest kõigi sotsialistliku süsteemi rahvaste moraalne ja poliitiline ühtsus. Kapitalismile omase rahvuste poliitilise isoleerituse, rahvusliku egoismi ja piiratuse asemele on tekkinud rahvaste vennalik sõprus ja üksteise abistamine.[1] Ühiselt jagatakse rõõme, ühiselt võideldakse raskustega, jagatakse töökogemusi ja veedetakse koos vaba aega. Nii na-

---

1) EKP KK Partei Ajaloo Instituut, Vennalikus peres, Tallinn, 1961, lk. 5-6.

gu kogu Nõukogude Liidu paljurahvuselist peret, nii ka Mõisaküla linavabriku kollektiivi seob ühine sotsialistlik kodumaa, ühine majanduslik baas, ühine maailmavaade ja ühine eesmärk - kommunismi ülesehitamine. Ühiselt on võideldud raskustega fašistliku okupatsiooni süngetel aastatel ning jagatud kurbust uue ühiskondliku korra eest peetud võitluses langenute haudadel. Sügavad sõprussidemed ning kauaaegne koostöö seob linavabriku kollektiivi Mazcalaci töölisperega, mis annab veelkordselt tunnistust, et linavabriku kollektiivile on võõrad rahvuslik piiratus ja egoism. Ühiselt on omaks võetud tee, mis on rahvussuhete alal kätte näidatud NLKP programmis, see on tee, mis tagab rahvuste üksteisele lähenemise, vennaliku vastastikuse abistamise ja sõpruse. [1]

Edusammud, mis kollektiiv on saavutanud seitsme aasta plaani täitmisel, on üheks lüliks marksismi-leninismi võidukäigus, mis tõestab sotsialismi üleolekut kapitalismist, mis kindlustab rahu maailmas. Linavabriku töölised on veendunud, et "iialgi ei võideta seda rahvast, kelle töölised ja talupojad on oma enamuses mõistnud, ära tundnud ja näinud et nad kaitsevad omaenda võimu, nõukogude võimu - töörahva võimu, et nad kaitsevad se-da üritust, mille võit kindlustab neile ja nende lastele võimaluse kasutada kõiki kultuuri ja tehnika materiaalseid vahendeid, kogu inimtöö loomingut." [2]

---

1) NLKP programm, Tallinn, 1961, lk. 100.

2) V.I.Lenin, Teosed, 29. kd., Tallinn, 1953, lk. 292.

MÕISAKÜLA LINAVABRIK PILDIS

Linavabrik aastal 1909, mil linakaupmehe Alliku poolt ehitatud vabrik alustas oma tegevust.

Moiseküla alew.

Mõisaküla 1909. aastal, mil väikesesse asulasse hakati ehitama linavabrikut.

Vaade Kesk tänavale enne I Maailmasõda kui linavabrik muudeti osaühisuseks. Selle tänava ääres asusid raudteetehaste ja linavabriku töötajate majad.

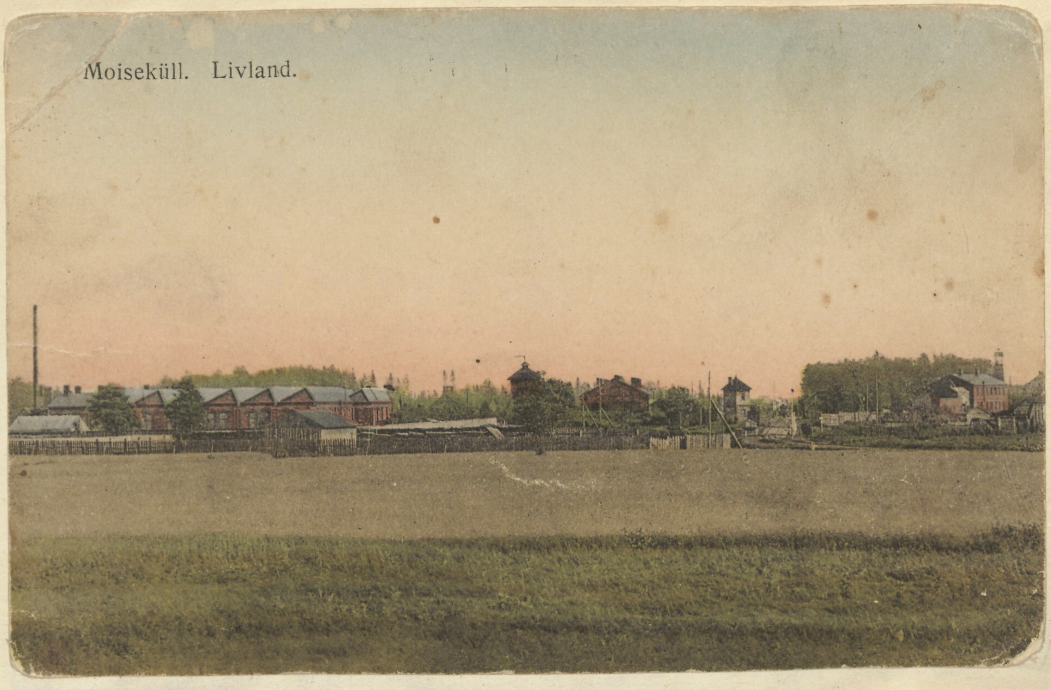

Mõisaküla vanim ja suurim tööstusettevõte - raudtee tehased, mis rajati aastal 1900 ja kus leidsid tööd peamiselt mehed.

Mõisaküla alev aastal 1926, kui aktsionärid ehitasid vana linaketramise vabriku ümber linaketramise- ja kudumisevabrikuks.

Ümberehitustööd linavabrikus 15.juunil 1926.a.

Vaade Vabriku tänavale 1926.a., kui linavabrik alustas tööd aktsiaseltsina "Linaprodukt".

Linavabriku peahoone pärast ümberehitustööde lõppu.

Aktsiaseltsi "Linaprodukt" töölispere koos juhatusega 1930.a. Keskel valges linavabriku direktor Leppik.

Vaade märgketruse saali 1930. aastal.

Noormehed Mõisakülast 1909.a. kui mehe jõukust hinnati tema riietuse järgi. Erilise jõukuse tunnuseks olid kummist "toobid".

Aprillis 1937.aastal tähistas aktsiaselts "Linaprodukt" oma 10. aastast tegevust. Pildil ketrusmeister J.Tihane koos töölistega, kes olid pidevalt töötanud 10 aastat linavabrikus.

Tööliste huve linavabrikus kaitses haigekassa, kuhu kuulusid töötajad: Tihane, Lüüs, Metsaots, j.t.

Aktsiaseltsi "Linaprodukt" töölispere koos juhtivate töötajatega kümne-aastase tegevuse tähistamispäeval.

Linavabrikus valmistatud vaibad suuruses 160x200 cm, milledele anti elanikkonna poolt hea hinnang.

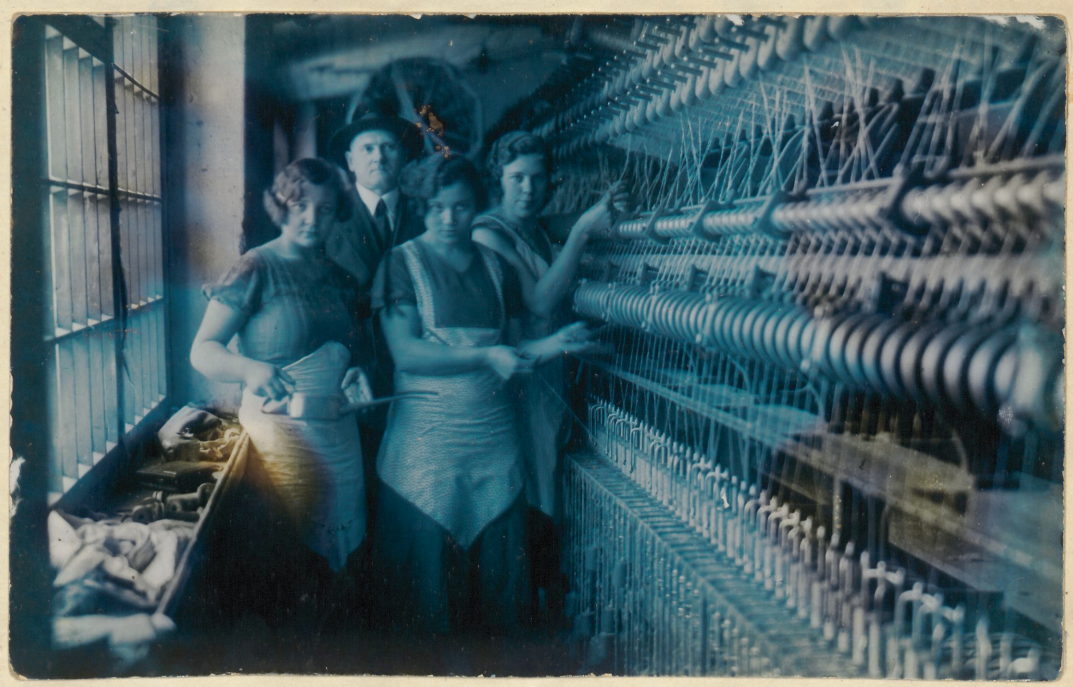

Vaade kuivketruse masinale 1938.aastal. Ketrusmeister J.Tiha-ne koos ketrajate Kuusiku, Pikkuri ja ketraja abi Tammikuga.

Linavabriku insener-tehniline personaal ja teenistujad 1948.a. Keskel linavabriku direktor J.Lüüs.

Linavabrik "Bolševik" peale 1956.a. ümberehitustöid.

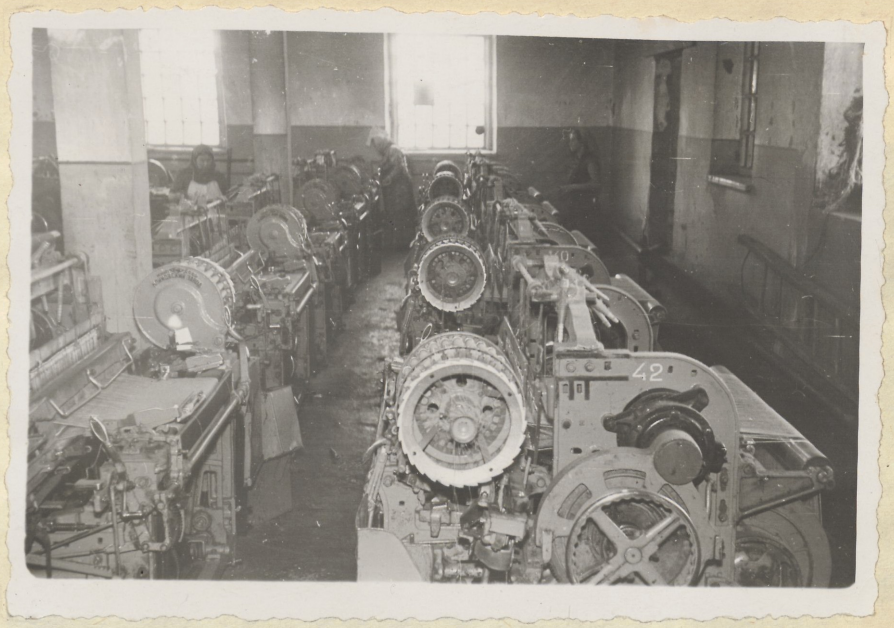

Vaade kudumissaali peale automaattelgede töölerakendamist 1956.a.

Alates 1962. aastast on Mõisaküla Keskkooli õpilased tootmispraktikal linavabrikus. Õpilased Tamson, Akkaja ja Kevvai koos juhendaja sõlmija Ida Lensin'iga.

Linavabriku parim kuduja kommunistliku töö eesrindlane Aino Pikkur, kes oma tööülesandeid täidab pidevalt 100 - 130%.

Parim ristpoolija kommunistliku töö eesrindlane, kommunistliku noorsooühingu sekretär Aime Kaunissaar, kes täidab oma tööülesandeid 100-120%.

Tubli kuduja, kommunistliku töö eesrindlane Maimu Jõudne, kes pidevalt ületab töönorme ning keda tuntakse kui vabriku parimat naismaletajat ja lauatennisisti.

Vaade eeltööstuse saali. Uue tehnika juurutamise tagajärjel asendatakse vihilõnga ristpoolimine pooli-misega pehmelõnga poolidelt.

Tublid ratsionaliseerijad Hans Kuusik ja Herbert Andre, kellede leiutisele anti Moskvast autoriõigus.

Linavabriku töölistele ehitatud elamud.
Nende taga äsja avatud kauplus-restoran.

Linavabriku tööliste ühiselamu, kus on endale leidnud kodu 25 naistöölist.

Ühiselt meenutatakse neid, kes andsid oma elu võitluses töörahva võimu eest. Igal aastal 1.mail ja 7. novembril viivad Mõisaküla linavabriku töölised pärja fašistide poolt hukatute ühishauale surnuaias.

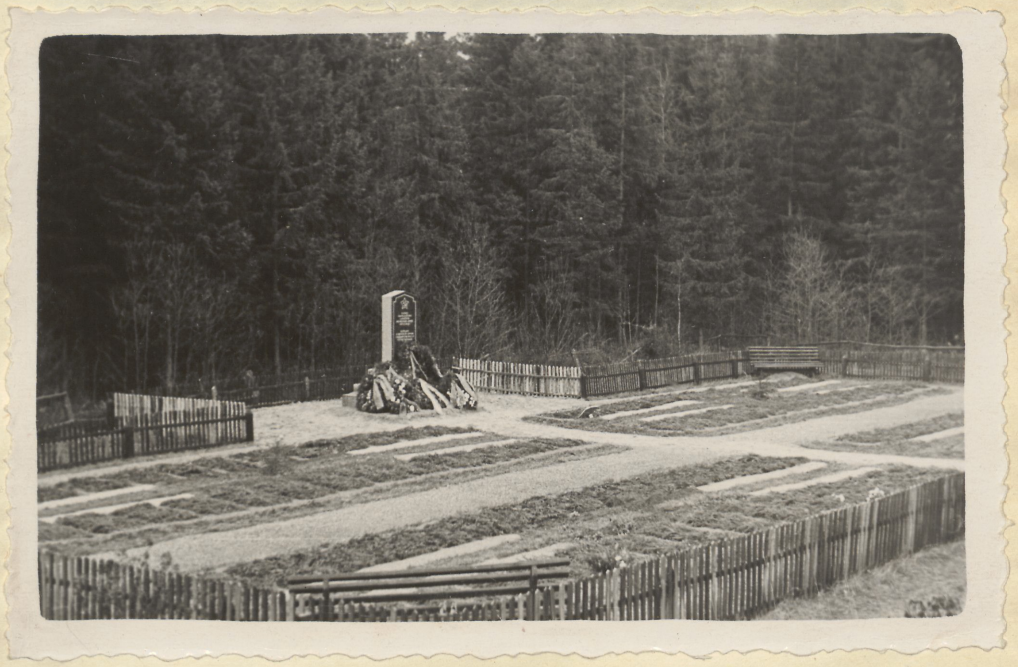

Ühishaud kalmistul, kuhu on maetud Pitruski ja Lämba karjamaal fašistide poolt hukatud.

Vanima isetegevusringina töötab linavabrikus 45-liikmeline naiskoor. Pildil naiskoor Pärnu laulupeol.

Noorte tantsuring aitas sisustada oma esinemistega paljusid puhkeõhtuid.

Linavabriku noored võtavad osa raudteelaste klubi ringide tööst. Pildil noored esinemas operetiõhtul.

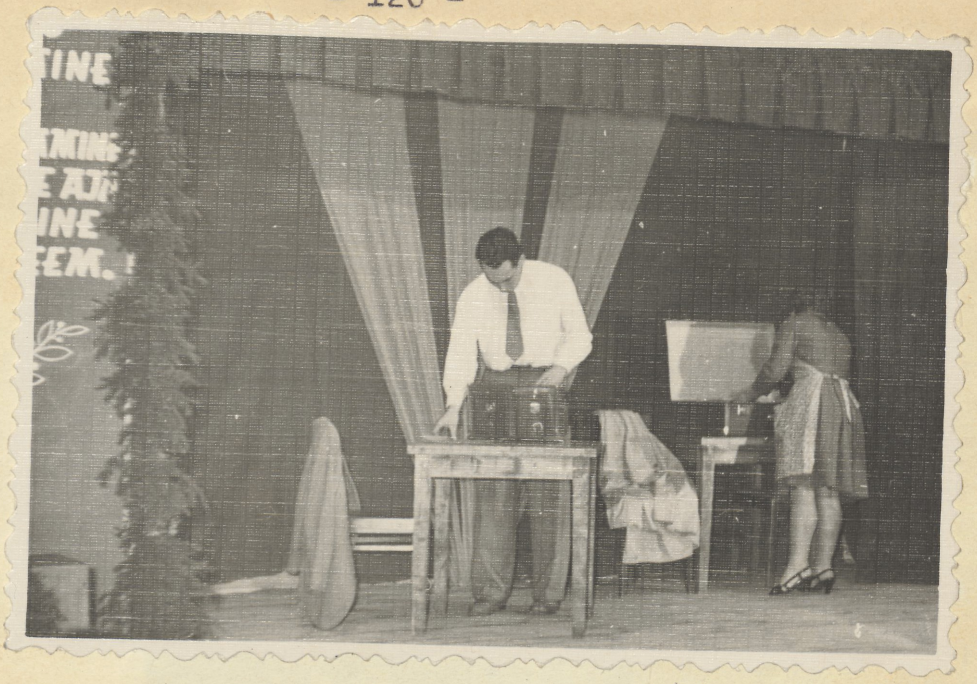

Näitering tõi linavabriku klubis edukalt lavale V.Armanovi lühinäidendi "Komandeeringul".

Linavabriku "Bolševik" töölispere sammub ülelinnalisele miitingule 1. mail 1958.a.

Võidukas linavabriku võrkpallinaiskond pärast Mõisaküla linna võrkpalli meistrivõistlusi 1960.a.

Rahvusvahelise töölispüha 1. mai tähistamiseks 1964.a. organiseeris ametiühing ja spordikollektiiv võidusõidu jalgratastel lastele. Võistlejad on rivistunud võistluseks.

Kasutatud kirjandus ja allikad.

1. Lenin, V.I. Teosed, 29. kd., Tallinna, 1953.
2. Hruštšov,N.S. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959-1965, Tallinn, 1959.
3. Eesti Entsüklopeedia, VI, Tartu, 1936.
4. Eesti. Maa, rahvas, kultuur, 1926.
5. Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957.
6. 40.a. Oktoobrirevolutsioonist Eestis, ENSV TA, Tallinn, 1957.
7. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressi resolutsioon, Tallinn, 1959.
8. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961.
9. Karma, O., Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile, Tallinn, 1963.
10. Kõiva, L., Lina. Tema kasvatamine ja harimine, Tallinn, 1933.
11. Pärnumaa. Koguteos, 1930.
12. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn 1957.
13. Veimer,A., Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn, 1958.
14. Veimer,A., Viie aasta plaani koostamine on üldrahvalik ülesanne, "Eesti Kommunist", nr. 2, Tallinn, 1964.
15. Vennalikus peres, EKP KK Partei Ajaloo Instituut, Tallinn, 1961.
16. Viiding, B., Kommunistliku töö kollektiivis, Tallinn, 1961.

Arhiiviallikad.

1. Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKPA), Fond 727.

2. Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (RAKA), Fond 4468.
3. Mõisaküla Linavabriku arhiiv.
4. EKP Mõisaküla Linavabriku algorganisatsiooni, ELKNÜ Mõisaküla Linavabriku algorganisatsiooni ja ametiühingu käitiskomitee protokollid, 1963, 1964.

Perioodika.

1. Bülletään, Eesti NSV Rahvamajandus, nr. 1, Tallinn, 1959.
2. Bülletään, Kergetööstus, nr. 3,4, Tallinn, 1960.
3. "Eesti Nädal", 1934.
4. "Kodu" 1913
5. "Kommunaar" 1958, 1960.
6. Linavabrik "Bolševik", Kollektiivleping, 1961.
7. "Maaliit" 1918.
8. "Meie Kodumaa" 1909.
9. "Postimees" 1913, 1929.
10. "Põllutööleht" 1916
11. "Päevaleht" 1913, 1921,1922, 1926, 1927, 1928, 1929.
12. "Pärnu Kommunist" 1962
13. "Rahvaleht" 1909
14. "Rahva Päevaleht" 1909.
15. "Sakala" 1905, 1910.
16. "Töö Lipp" 1917.
17. "Uus Aeg" 1902.

Vestlused.

1. Inso, L., Vanim tööline linavabrikus
2. Grünverk, E.,Nõukogude aktivisti, mälestused
3. Kase, J., Pensionär,endine linavabriku töötaja.
4. Kõrvits,K., Pensionär, nõukogude aktivist.
5. Kõrvits,H., Pensionär, endine linavabriku töötaja.
6. Kõrvits,F., Pensionär, nõukogude aktivist.
7. Osol, E., Pensionär, endine linavabriku töötaja.

8. Siitam, A., Endine linavabriku töötaja.

9. Tihane, J. Pensionär, endine linavabriku töötaja.

S i s u k o r d

	Sissejuhatus	lk. 1
I	MÕISAKÜLA LINAVABRIKU RAJAMINE JA TEGEVUS KUNI A.1940.	" 6-40
	1.Linavabrik esimesel tööperioodil . . .	" 6
	2. A/s "Linaprodukt"	" 19
II	LINAVABRIK AASTAIL 1940 - 1958	" 41-68
	1. Linavabrik nõukogude võimu taaskehtestamise esimesel aastal.	" 41
	2. Okupatsiooniaeg	" 46
	3. Nõukogude võimu taaskehtestamine ja tootmine sõjajärgseil viisaastakutel	" 54
III	LINAVABRIK SEITSEAASTAKUL.	" 69-100
	1. Seitseaastaku ülesanded ja nende täitmine	" 69
	2. Töö ühiskondlikes organisatsioonides	" 77
	3. Tööliste elu-olu	" 92
	KOKKUVÕTE	" 99
	L I S A: Linavabrik pildis.	" 101
	KASUTATUD KIRJANDUS	" 122